

Forord

Jeg ble nyutdannet barnevernspedagog i 2011, og med min unge alder og nysgjerrighet bestemte jeg meg for å starte på masterstudiet i sosialfag samme år. Jeg følte meg ikke klar for å etablere meg i arbeidslivet riktig enda og fant sosialfag som en mulighet for å fordype meg enda mer i min grunnutdanning. Etter to semestre skulle masteroppgaven stå klar. Jeg følte jeg kjempet om tiden og de siste månedene ble intense for min del. Når jeg tenker tilbake på denne prosessen er jeg glad jeg ikke viste hva det innebar å skrive en masteroppgave.

Dette prosjektet ga meg muligheten til å snakke med syv ungdommer. De ga meg deres egne erfaringer og fortellinger om overgangen fra institusjon og fosterhjem til den selvstendige tilværelse. Jeg setter stor pris på det dere fortalte og tusen takk for at dere delte det med meg!

Arvid Lone, du har fulget meg hele veien fra start til slutt. Du ga meg mot når jeg var på bånd. Du var alltid tilgjengelig og var rask i tilbakemeldingene. Takk for veiledningen!

Takk til Johannes Bjørke for korrekturlesning.

Takk til familie og venner som har kommet med gode ord. Og ikke minst takk Kjell Åge, min kjære samboer som har holdt motet oppe hos oss begge. Nå kan vi endelig spise middag sammen igjen!

Ayan, min trofaste medstudent som har vært god å ha i lange og tunge skrive dager og måneder. Takk for at du har vært der!

Jeg vil takke Universitetet i Stavanger som ga meg mulighet for å være student hos dem i fem fantastiske år. Og at jeg fikk mulighet til å skrive om akkurat dette temaet.

Stavanger, juni 2013

Katrine Akselsen Hiim

Sammendrag

Denne masteroppgaven har hatt fokus på hvordan ungdom opplever sin egen overgang fra institusjon og fosterhjem til en selvstendig tilværelse. Jeg ønsket å få frem de unges tanker og erfaringer rundt deres egen overgang. Jeg endte opp med problemstillingen: **Hvordan opplever ungdom som har vært på institusjon og fosterhjem sin egen overgang til en selvstendig tilværelse?** Gjennom denne problemstillingen ønsket jeg å få frem de unges stemme, som kunne være med på å styrke dagens ettervern.

Ettervern handler om å støtte de unge i barnevernet på vei ut i en selvstendig tilværelse på en god måte. Problemstillingen vil kunne gi svar på hvordan ungdom fra institusjon og fosterhjem opplever sin overgang til et selvstendig liv. Gjennom min barnevernutdanning opplevde jeg mye fokus på ungdom på vei inn i barnevernet, og lite på de som var på vei ut. Det er viktig å tenke på at de en dag skal ut i det selvstendige liv og kunne ta vare på seg selv og kunne bidra i samfunnets oppgaver. Det med utgangspunkt å legge til rette for den enkelte ungdom, slik at de møter sin selvstendige tilværelse på best mulig måte. Gjennom denne studien ville jeg rette oppmerksomheten på de unge opplevelser av denne prosessen

Jeg har valgt en kvalitativ studie med dybdeintervju som metodeform. I tillegg til intervjuene har jeg også brukt ulike teoretisk og forskningsmessig perspektiv for å belyse problemstillingen min. Jeg har intervjuet syv ungdommer, seks jenter og en gutt i alderen 18-24 år. Ungdommene satt inne med informasjon om deres overgang til den selvstendige tilværelse. Informantene ble rekruttert gjennom institusjonen og bekjente. Mine informanter skulle ha to fellestrekk, de skulle være over myndighetsalderen og ha vært på institusjon eller fosterhjem.

Det som kommer frem i denne studien handler om å se på ettervern som en prosess som omhandler *før*, *under* og *etter* utflytting. Fremstillingen viser at fravær i hele prosessen resulterte i en negativ overgang, og ingen grunnlag for å klare seg i det selvstendige liv. Prosessen som tilstedeværende førte til en god overgang, med et bedre grunnlag for å leve selvstendig. I diskusjon av mine funn fant jeg at seks av syv informanter levde den selvstendige tilværelse. Den siste bodde på intervjuetidspunktet på institusjon igjen. Det kom frem en rekke faktorer som ikke var til stede i overgangen til den selvstendige tilværelse. Funnene viser at oppfølging etter utflytting og relasjon kom frem som viktigst. Det vil si *etter* utflytting.

Summary

This thesis has focused on the experiences the youth have had, when they made the transition from living in an institution and foster home, to living independently.

My wish was to show the youths thoughts and experiences around their own transition. I ended up with the following issue: **How does youth experience their own transition to an independent life, after being under the care of an institution and foster home?** Through this issue I wanted to show the opinion of the youths, and thereby give strength to today's aftercare service.

The aftercare Service is about supporting the youth (that have been a part of child protection, and are now independent), in a good way. The issue will give answer to how youths , experience their own transitions to an independent life. Through my Child care protection education I experienced a lot of focus on youths going into Child care protection, however there was very little about youth on their way into independent life, after being under care. It is important to think about that they (the youth) one day will be living an independent life, be able to take care of themselves and be a part of the everyday community. With the basis of catering for the need of the individual youth, they can meet everyday living in the best possible way. Through this study I wanted to pay attention to how the youth themselves experience this transitional process.

I have chosen a qualitative study, which uses in depth interviews as research method. In addition to the interview, I have also used different theoretical and scientific perspectives to highlight the issue I chose. I have interviewed a total of seven youths, six girls and one boy ranging in age from 18 to 24 year old. These young people had experience and information, in regards to their own transitions to eventually becoming independent. I recruited these subjects through institutions and people I knew. My research subjects should have the following in common; they should be over the age of 18, and they had to have lived in an institution and foster home.

What is shown from this study is about after care being a process, which includes *before, during and after* moving out. Not being a part of the whole process resulted in a negative transition, and gave no basis for living an independent life. Being a part of the process showed a good transition, with a better basis to eventually living independently. From the discussions

I revealed that six out of the seven subjects were living independently. The last of which, at the interview stage, were back living in an institution. It was revealed that a lot of factors were not in place in the transition period to an independent life. The findings show that proper follow-up after moving out, and relating to this is the most important factor. That means *after* moving out.

Innhold

Forord	1
Sammendrag	2
Summary	3
1. Innledning	7
1.1 Bakgrunn for valg av tema	7
1.2 Oppgavens formål.....	8
1.3 Problemstilling.....	9
1.4 Avgrensinger	9
1.5 Oppgavens oppbygning	10
2. Teoretisk og forskningsmessig perspektiv på ettervern.....	11
2.1 Hva er ettervern?	11
2.2 Ettervern for hvem?	13
2.3 De eldste i barnevernet	15
2.4 Overgangen til en selvstendig tilværelse	16
2.5 <i>Før</i> utflytting	18
2.5.1 Forberedelse og planleggelse	18
2.5.2 De unges medvirkning	20
2.6 <i>Under</i> flytting	21
2.6.1 Flytting.....	21
2.6.2 Flyttedagen.....	22
2.7 <i>Etter</i> utflytting	23
2.7.1 Oppfølging	23
2.7.2 Oppfølging på konkrete områder	24
2.8 Betydning av relasjon	27
3. Metode.....	29
3.1 Kvalitativ metode	29
3.2 Vitenskapsteoretiske tilnærminger	30
3.3 Valg og praktiske begrensninger	31

3.4 Intervjuguide.....	32
3.5 Fremgangsmåte og intervjusituasjon	33
3.6 Transkribering	35
3.7 Analyse av funn	35
3.8 Egen posisjon og forforståelse.....	36
3.9 Etske retningslinjer.....	37
3.10 Validitet og reliabilitet.....	38
4. Funn og diskusjon	39
4.1 Den første utflyttingen.....	40
4.2 Forberedelse og planlegging.....	44
4.3 Utflyttingen.....	49
4.4 Overgangen fra institusjon og fosterhjem til en selvstendig tilværelse.....	54
4.5 Opplevelser fra oppfølging	57
4.6 Opplevelser fra den selvstendige tilværelse	65
4.7 Hva har vært viktig? – Er det ting som har vært savnet?	72
4.8 Oppsummering	76
5. Avslutning	80
Referanser.....	84
Vedlegg	90-97

1. Innledning

1.1 Bakgrunn for valg av tema

I 2011 var det i følge statistisk sentralbyrå (SSB) 52 100 barn og unge med barnevernstiltak, og av disse var det 6 200 unge med ettervernstiltak. Ettervern er det begrepet man bruker om ungdom over 18 år i barnevernet som mottar tiltak (<http://www.ssb.no/>). Det foreligger to kriterier som må være oppfylt for at ungdom skal kunne motta ettervernstiltak. Det ene at den unge må ha mottatt barneverntiltak før oppnådd myndighetsalder, og det andre at de unge selv samtykker til dette. I følge forskning er det barnevern ungdom som klarer seg dårligst i den selvstendige tilværelse i forhold til andre ungdommer (Clausen & Kristofersen, 2008). Av disse barnevernsungdommene er det de med ettervernstiltak som klarer seg best, og som er mest motivert for å oppnå en vellykket voksentilværelse (Kristofersen, 2009). Det vil si at i 2011 var det 6 200 unge som hadde det beste utgangspunktet for å klare seg i den selvstendige tilværelse. Denne studien vil ha fokus på de eldste ungdommene i barnevernet og deres vei mot selvstendigheten. Det blir rettet fokus på betydning og virkning av et tilpasset etterverns- og oppfølgingsopplegg.

Temaet for denne studien handler om hvordan ungdom opplever sin egen overgang fra institusjon og fosterhjem til en selvstendig tilværelse. Ungdom på vei til å bli voksne, og som skal flytte for seg selv. Denne overgangen kan oppleves som utfordrende for mange. Ved oppnådd myndighetsalder endres den unges juridiske status, fra å være under offentlig omsorg til å ta ansvar for eget liv. «Et godt tilrettelagt ettervern kan imidlertid gi flere ungdommer en god og verdig start på voksenlivet. Måltrettet og faglig forsvarlig innsats for de mest utsatte barna fra de fyller 18 år og frem til de fyller 23 år vil også spare samfunnet for betydelige ressurser og menneskelige lidelser». Dette skrev Barneombudet i et brev til Barne- og likestillingsdepartementet for å styrke dagens ettervern (Barneombudet, s. 1). Oppgaven er en kvalitativ studie som er basert på syv intervju av unge voksne og deres vei mot en selvstendig tilværelse. Gjennom intervjuene ønsket jeg å gi de unge voksne en stemme, som jeg tror kan være med på å styrke dagens ettervern.

Ettervern handler altså om å støtte de unge i barnevernet på vei ut i en selvstendig tilværelse på en god måte. Gjennom barnevernspedagogutdanningen opplevde jeg at det mye fokus på ungdom på vei inn i barnevernet, og lite på de som var på vei ut. Jeg ønsket et tema som var

nytt for meg og som kunne ha betydning for samfunnet. Ungdom i barnevernet skal ut i den selvstendige tilværelse og kunne bidra i samfunnet oppgaver. Det handler om å legge til rette for den enkelte ungdom, slik at de møter sin selvstendige tilværelse på best mulig måte. Gjennom denne studien vil jeg rette oppmerksomheten på de unges opplevelser av denne prosessen.

Ettervern var et begrep jeg hadde lite kjennskap til fra før og ble nysgjerrig på. Begrepet vekket interesse etter å ha leste den nyeste boken til Jan Storø (2012) *Ettervern og overgang for ungdom i barnevernet*. Denne boken er den nyeste litteraturen innen ettervern, som kom ut samme år jeg begynte på denne masteroppgaven. I oktober det året deltok jeg på ettervernkonferansen «*ka då ittepå*» arrangert av Stavanger kommune (ettervernkonferansen, 2012). Dette var relativt tidlig i prosessen, og det ga meg inspirasjon og motivasjon til å satse på dette temaet. Det var mange spennende innslag, blant annet Professor Mike Stein fra University of York som var hoved foreleser. Han snakket om internasjonal forskning rundt ettervern. Jan Storø snakket om ettervern på nasjonalt nivå, og Elisabeth Backe-Hansens som gav oss et innblikk i sin forskningskunnskap om ettervern. Gjennom konferansen fikk jeg et innsyn i deres arbeid. Det ble også besøk fra BarnevernsProffene som delte sine erfaringer om sitt etterverns- og oppfølgingsopplegg. Jeg fikk også se en film omhandlet tidligere barnevernsungdom. Konferansen som helhet viste meg viktigheten av et godt ettervern. Det ble til to inspirerende og spennende dager, der jeg ble mer og mer interessert i ungdom sitt syn på ettervern. Jeg valgte derfor å se på ettervern fra de unges ståsted og deres forståelse av egen overgang.

1.2 Oppgavens formål

Formålet med denne studien var å få et innblikk i hvordan de unge opplevde sin overgang fra institusjon og fosterhjem til en selvstendig tilværelse. Hvordan var denne overgangen? Hva har blitt gjort, og hva kan gjøres bedre? Jeg ønsket å skape en forståelse, og bringe dette temaet frem i et samfunnsmessig lys. Gjennom å intervjuer syv ungdommer ville det skape nær kontakt mellom meg som intervjuer og informantene. De unge ville selv kunne skape kunnskap om hvordan de selv opplevde og reflekterte over sin egen overgang.

1.3 Problemstilling

Jeg vil nå presentere den problemstillingen jeg har valgt og hvordan den blir belyst i oppgaven. Problemstillingen ble formet ganske tidlig i prosessen og med hjelp fra veileder ble den formulert på denne måten:

Hvordan opplever ungdommer som har vært i institusjon og fosterhjem sin egen overgang til en selvstendig tilværelse?

Når den unge selv tar beslutningen om å flytte ut i den selvstendige tilværelse, vil de ha et bilde av hvordan de selv ser for seg det selvstendige liv. For å komme dit ligger det et stykke arbeid for den enkelte ungdom. Gjennom problemstillingen ønsket jeg å se hvordan ungdom selv så på og opplevde sin overgang til et selvstendig liv. Jeg ville kunne få innsyn i hva den enkelte informant fikk eller ikke fikk og hvilken betydelig det hadde i overgangen. Det jeg legger i den selvstendige tilværelse er det å kunne bo og ta vare på seg selv. Gjennom å intervjuer ville jeg kunne undersøke de unges forståelse av deres overgang. Problemstillingen vil kunne belyst hva som er viktig i denne overgangen. Ettervern har fått mer fokus de senere årene, og hensikten var å fremme kunnskap og forståelse. Det vil også bringe frem nye fenomener i samfunnet. Jeg ville også kunne se på betydningen og virkningen av et tilpasset ettervernopplegg og oppfølging. Videre presenterer jeg oppgavens avgrensinger.

1.4 Avgrensinger

Når jeg snakker om målgruppen i denne studien, blir ungdom, de unge, tidligere barnevernsbarn og informant brukt for å variere språket i oppgaven. Felles for mine informanter var at de hadde vært under offentlig omsorg, i form av institusjon eller fosterhjem hele eller deler av livet. Institusjon og fosterhjem blir også presentert som «under offentlig omsorg» og «barneverntiltak» som en samlebetegnelse for begge tiltak. Min oppgave starter kanskje der man tror det slutter, å flytte for seg selv som går igjen i oppgavens tittel «der det slutter, starter det». Ettervern starter ofte der myndighetsalder inntreffer og kan vare fram til fylte 23 år. For å skape helhet har jeg valgt å gå tilbake til der det startet, på institusjon eller fosterhjem for å få et inntrykk av hvordan de ble støttet og forberedt på den selvstendige tilværelse. Begrepene ettervern og oppfølging kan ha ulik betydningen i oppgaven. Oppfølging omhandler oppfølging etter utflytting og ettervern som en samlebetegnelse på

hele prosessen og i samsvar med relevante lover og regler. I og med at jeg bare fikk tak i en gutt, har jeg ingen grunnlag for å kunne se på om det er forskjell mellom kjønnene. Jeg har derfor valgt å avgrense det til ungdom generelt.

1.5 Oppgavens oppbygning

Jeg har nå innledet med bakgrunn for valg av tema, oppgavens formål, problemstilling og avgrensinger. I dette avsnittet vil jeg gjøre rede for oppgavens videre struktur. Oppgaven vil bli fremstilt i fem hovedkapitler.

I kapitel to presenteres teoretisk og forskningsmessig perspektiv på ettervern. Det begynner med en redegjørelse av begrepet ettervern og ettervern for hvem. Overgangen til den selvstendige tilværelse blir belyst gjennom *før*, *under* og *etter* utflyttingen. Kapitlet tar tilslutt for seg relasjonens betydning.

I kapitel tre blir de metodiske valgene for studien gjort rede for og begrunnet. Mine vitenskapsteoretiske tilnærminger tar utgangspunkt i sosial konstruktivism, fenomenologi og hermeneutikk. Det blir videre presentert gangen i undersøkelsen, intervjusituasjon og analyse av funn. Til slutt blir det gjort rede for noen etiske retningslinjer og materialets validitet og reliabilitet.

Funn og diskusjon blir presentert i kapitel fire, som omhandler mine funn som blir belyst gjennom syv hovedkategorier. Dette kapitlet er basert på mye sitater fra informantene, som blir drøftet opp mot hverandre og rundt litteraturen som er presentert i kapitel to. Jeg avslutter med en oppsummering av mine hovedfunn og poeng. Oppgaven avsluttes i kapitlet fem.

I vedleggene ligger, informasjonsskriv til informantene¹, samtykkeerklæring², intervjuguide³ og tilbakemelding fra Norsk samfunnsvitenskapelig datatjenester AS (NSD)⁴.

¹ Vedlegg. 1

² Vedlegg. 2

³ Vedlegg. 3

⁴ Vedlegg. 4

2. Teoretisk og forskningsmessig perspektiv på ettervern

I denne studien tar jeg for meg de unges overgang fra institusjon og fosterhjem til den selvstendige tilværelse. Dette kapitlet tar for seg teoretisk og forskningsmessig perspektiv på ettervern, gjennom problemstillingen:

Hvordan opplever ungdom som har vært på institusjon eller fosterhjem sin egen overgang til en selvstendig tilværelse?

Jeg starter med en redegjørelse av begrepet ettervern og hva som legges i dette. Videre hvem som kan motta ettervern og på hvilke grunnlag det kan gis. Jeg vil også gjøre rede for ungdomsbegrepet og de unge voksne i barnevernet. Neste punkt vil ta for seg selve overgangen til den selvstendige tilværelse. Overgangen blir sett gjennom tre aspekter, *før*, *under* og *etter* utflytting, og tilslutt relasjon som betydning.

2.1 Hva er ettervern?

Bakketeig og Backe-Hansen (2008) var de første i Norge som ga ut en grundig kartlegging av etterverns arbeid. De hadde som mål å få fram forskningsbasert kunnskap om etterverns arbeid i dag. Denne kunnskapen har som mål å forbedre ettervernet for ungdom på vei ut av barnevernet. I følge Bakketeig (2008) har ettervern i den senere tid blitt et mer sentralt tema enn tidligere. I nyere forskning kommer det frem at fra årene 1993-2005 har barnevernsklinter høyere andel av sosialhjelp, kriminalitet og utdanningsnivået er lavere enn andre unge som ikke har mottatt tiltak fra barnevernet. Det kommer også frem at ungdom som har mottatt ettervernstiltak klarer seg bedre enn de som ikke har mottatt tiltak fra barnevernet (Kristofersen, 2009). «For å legge forholdene bedre til rette ved overgangen fra omsorgstilværelse til selvstendig voksenliv skriver Barneombudet i et brev til Barne- og likestillingsdepartementet at ettervern for barnevernsbarn bør styrkes» (Clausen & Kristofersen, 2008, s. 57). I brevet presiseres det at «Et godt tilrettelagt ettervern kan imidlertid gi flere ungdommer en god og verdig start på voksenlivet. Målrettet og faglig forsvarlig innsats for de mest utsatte barna fra de fyller 18 år og frem til de fyller 23 år vil også spare samfunnet for betydelige ressurser og menneskelige lidelser» (Barneombudet, s. 1). I internasjonal forskning kommer det frem at tiltak som forlenges i overgangen for

ungdom vil bedre den selvstendige tilværelse. Oppfølging av ungdom i overgangen kan også føre til økt antall unge voksne som fullfører utdanning og etablerer seg i arbeidslivet (Clausen & Kristofersen, 2008).

Forskningen viser at ungdom med tiltak fra barnevernet klarer seg dårligere enn andre i den selvstendige tilværelse. Til tross for dette er det mange av disse ungdommene som klarer seg bra i livet etter et institusjons- eller fosterhjemsopphold (ibid). Det er viktig å sette fokus på barnevernsbarna som klarer seg, selv om mye av det motsatte kommer fram i forskningen. Utgangspunktet for denne studien er de unge som klarer seg relativt bra i den selvstendige tilværelse, med fokus på betydningen og virkningen av et tilpasset ettervernsopplegg og oppfølging.

Begrepet ettervern er innarbeidet hos offentlige myndigheter. Begrepet brukes på flere fagområder, som for eksempel rusomsorg, psykiatrien og kriminalomsorgen. Ettervern kan gi inntrykk av noe som kommer etter noe annet, og har derfor blitt kritisert i barnevernfeltet. I en overgangsfase fra institusjon eller fosterhjem til den selvstendige tilværelse er det ikke bare noe som skjer etter noe, men før, under og etter omsorgen må ses som en prosess (Bakketeig, 2008). Det er denne prosessen Storø (2001) legger stor vekt på i sin trefasemodell, som består av forberedelsesfasen, flyttefasen og oppfølgingsfasen som senere blir presentert.

Begrepet ettervern brukes over store deler av verden. Oversetter man begrepet ettervern direkte til engelsk blir det aftercare, men i den engelske litteraturen brukes aftercare forholdsvis lite. I England brukes leaving care work, som direkte oversatt til Norsk ville blitt å forlate omsorgen (Storø, 2012). Det er et godt begrep fordi det peker på hele prosessen av å flytte ut av omsorgen og ikke bare på det som skjer etterpå. I USA brukes det ofte independent-living, som har fokus på målsetting og selvstendighet blant ungdommene. Oppfølging og leaving care work er mer egnede begreper i arbeid med ungdommer i overgangen til en selvstendig tilværelse fordi de tar utgangspunkt i uavhengigheten. I motsetning til ettervernet som tar utgangspunkt i avhengigheten (Storø, 2001). Overgangen til den selvstendige tilværelse er ikke over i det den unge flytter ut fra institusjonen, men varer gjennom hele prosessen. Oppfølging kan være et mer riktig begrep å bruke i denne sammenheng (Tjersland, Engen, & Jansen, 2010).

Ettervern skal bistå unge voksne i barnevernet til en selvstendig tilværelse på en god måte (Storø, 2012). Ettervern kan defineres på denne måten: «Forberedende og støttende arbeid med unge voksne (16-22 år) som flytter fra et opphold i institusjon eller fosterhjem til en

selvstendig tilværelse med tanker på at de skal gjøre i stand til å klare seg selv» (Storø, 2001, s. 24).

Ettervernet reguleres av barnevernloven (1992), og lovens formål er § 1-1:

- å sikre barn og unge som lever under forhold som kan skade deres helse og utvikling, får nødvendig hjelp og omsorg til rett tid.
- å bidra til at barn og unge får trygge oppvekstvilkår.

Barnevernloven (1992) gir adgang om hva slags etterverntiltak som kan benyttes i barnevernet (Storø, 2012).

2.2 Ettervern for hvem?

Barnevernslovens formål er altså å sikre barn og unge. I denne studien er fokuset rettet mot de eldste i barnevernet og deres reise til selvstendigheten. Det er barnevernloven (1992) som bestemmer hvilke etterverntiltak som kan anvendes i barnevernet. Den sier at ungdommene har rett til å være under barnevernets system frem til fylt 23 år, med unntak at de mottok tiltak av barnevernet før fylt 18 år (Storø, 2001). Barnevernloven (1992) § 1-3, første ledd sier noe om hvem loven gjelder for, «Tiltak som omhandlet i denne lov kan treffes overfor barn under 18 år». I andre ledd reguleres arbeidet med de eldste barnevernsungdommene, som trådte i kraft i 1998:

Når barnet samtykker, kan tiltak som er iverksatt før barnet har fylt 18 år, opprettholdes eller erstattes av andre tiltak som er omhandlet i denne lov inntil barnet har fylt 23 år. Jf. likevel § 4-24 tredje ledd. Opphør av tiltak ved fylte 18 år og avslag på søknad om tiltak etter fylte 18 år skal regnes som enkeltvedtak og skal begrunnes ut fra hensynet til barnets beste, jf. § 4-1.

Alle ungdommer som har vært under omsorg av barnevernet på en eller annen måte kan motta ettervern. Det var ikke før barne- og likestillingsdepartementet 23. oktober 2008 sendte ut endring i barnevernloven (1992) på høring. I den sto det at barneverntjenesten bør ha en plikt til å begrunne hvorfor ungdommen får avslag på etterverntiltak (Høringsnotat 23. oktober 2008). I barnevernloven (1992) § 4-1 legges det vekt på å finne tiltak som er det beste for barnet og det skal legges vekt på stabil og god voksenkontakt i omsorgen (Bakketeig, 2008).

Ungdom bestemmer selv om de ønsker å motta videre tiltak fra barnevernet eller ikke. De må selv samtykke for å kunne motta videre tiltak eller endre tiltak. Det er svært vanlig at ungdom takker nei til videre tiltak etter fylt 18 år. Dette gjør de uten å vite hva det innebærer, og de kan angre seg i ettertid. Barnevernloven (1992) gir ingen plikt men heller en adgang for barneverntjenesten til å beholde tiltak etter fylt 18 år (Bakketeig, 2008). Rundskriv av 1. Juli 2003 fremhever Barne- og likestillingsdepartementet at ungdom skal ha en viss mulighet til å ombestemme seg dersom de avslår tilbudet om videreføring av tiltak (Rundskriv av 1. juli 2003). Det er en forutsetning at de har fått tiltak fra barnevernet før fylt 18 år. Det er svært viktig at ungdommen blir informert i god tid før fylt 18 år at eksisterende tiltak kan opprettholdes eller erstattes av andre tiltak (Bakketeig, 2008). Dette kommer frem i barnevernloven (1992) § 4-15, fjerde ledd, valg av plasseringssted i det enkelte tilfelle:

I god tid før barnet fyller 18 år, skal barneverntjenesten i samarbeid med barnet vurdere om plasseringen skal opprettholdes eller om barnet skal motta andre hjelpetiltak etter fylte 18 år. Dersom barnet samtykker skal barneverntjenesten utarbeide en plan for framtidige tiltak. Planen kan endres.

Når ungdom oppnår myndighetsalder blir det en overgang mellom å være under offentlig omsorg til å bli myndig. Det er mange som ser fram til denne dagen med tanke på friheten. Det kan innebære at de skriver seg ut og frasier seg den hjelpen de kunne ha fått. Disse ungdommene har en sterk frihetstrang, som omsorgspersonene bør sette i et realistisk perspektiv for den unge. Det er viktig at disse ungdommene får snakket med de voksne på institusjonen eller fosterhjemmet før myndighetsalder inntreffer (Storø, 2001).

De ungdommene som velger ettervernstiltaket er i følge forskningen mer motiverte for å oppnå et vellykket voksenliv. Det viser også at de med minst vellykkede voksenkarrierene er de ungdommene med saksgrunnlag rusmisbruk, atferdsvansker og funksjonshemming. Der 10 prosent av tidligere rusmisbrukere kommer under kategorien vellykkede voksenkarrierer, og 11 prosent blant de med atferdsvansker og funksjonshemming. Når det gjelder plasseringstyper er det fosterhjem og familieplasseringer som kommer best ut med hele 26 prosent, men ved institusjon og barnehjem er det bare 10 prosent. Ut i fra denne rapporten kommer de ungdommene som blir plassert på institusjon eller barnehjem med rusmisbruk og atferdsvansker dårligst ut. (Clausen & Kristofersen, 2008). Ungdom som flytter fra fosterhjem

har bedre prognoser en ungdom fra institusjon (Bakketeig & Mathisen, 2008). Det har også størst andel med positive voksenkarrierer (Clausen & Kristofersen, 2008).

2.3 De eldste i barnevernet

I følge forskningen er de unge voksne over 18 år som har mottatt tiltak fra barnevernet som gjør det dårligst på flere områder enn andre unge. Flere har også blitt siktet for forbrytelser (Clausen & Kristofersen, 2008). Ungdommene i denne studien er eller har vært under barnevernet, fordi de har hatt en familiesituasjon som ikke var bra nok eller de selv har spesielle problemer. Barn blir til unge voksne som kan føre til at de må ut i verden og flytte for seg selv etter myndighetsalder. Mange av disse ungdommene kommer fra institusjonen eller fosterhjem, og de kan være svært sårbare når de kommer til voksenlivet (Storø, 2012). De unge voksne i alderen 15-18 år befinner seg i følge Storø (2001) i en ungdomsfase. Her skal de få prøve seg på hva det innebærer å leve i den virkelige tilværelse, før de løsriver seg fra omsorgspersonene. Den sene ungdomsfasen slår inn i alderen 18-24 år, som er fokusert for denne studien. Det er her den unge skal flytte ut i den selvstendige tilværelse. «Det er viktig å motvirke at ungdommer som har vært i barnevernets omsorg ikke er dårligere rustet enn andre ungdommer til å møte voksenverdenen» (Barne, likestillings- og inkluderingsdepartementet, kapittel 9.5.1).

Ungdomsbegrepet er et vidt begrep og kan være vanskelig å avgrense. Wyn og White (1997) hevder at man skal se ungdomsbegrepet som en sosial prosess, som en forvandling fra barndom til voksen. Ungdommene skal gjøre seg selvstendige og ta over de voksnes verdier, vurderinger og handlemåter. Derfor skal ungdom ses på som et samfunnsmessig og individuelt fenomen. Når ungdommer blir voksne blir de sett på som annerledes enn før i tiden (referert i Fauske & Øia, 2003). De etablerer seg mye senere i dag enn de gjorde før og mange få hjelp og støtte fra sine foreldre. Overgangen til den selvstendige tilværelse er svært annerledes for barnevernsbarna. Overgangen til den selvstendige tilværelse kan være svært brå og de har ofte mindre støttende nettverk å lene seg på. For det første skjer det en endring når ungdommen passerer 18 år i forhold til lovverket. Loven sier at barnevernet bare kan vedta tiltak hvis barnet er under 18 år, om ungdommen sier seg enig kan barnevernloven (1992) videreføre eller vedta nye tiltak frem til ungdommen er 23 år (Bakketeig, 2008). Det er samfunnsbestemte faktorer som bestemmer når en ungdom kan ses på som voksen. Når

ungdommer er ferdig med skolen, flyttet sammen og startet yrkeskarrieren, kan de defineres som voksne. Det «... handler om hvilke typer av kompetanse det kreves for å være voksen i vårt samfunn» (Fauske & Øia, 2003, s. 50). I tillegg til dette legges det stor vekt på å ta ansvar for eget liv med tanke på økonomi og fritid som ikke er avhengig av foreldre eller andre (ibid). Barnevernsungdom tvinges til å gjennomføre overgangen til voksen alder svært tidlig, samtidig som de må gjennomføre den på kort tid. Det er helt omvendt i forhold til normalbefolkningen (Rønningen & Meij, 2010).

Ungdommenes vei til den selvstendige tilværelse bør være individuelt fokusert. Alle er forskjellige og de voksne som skal følge opp bør kjenne den bestemte ungdom. De kan ha ulike behov i overgangen til den selvstendige tilværelse. Noen foretrekker tryggheten, der noen stiller opp når det blir vanskelig. Andre har mer behov for praktisk støtte. Ungdommene på vei ut i selvstendigheten er på forskjellige modningsnivå, som sier noe om at prosessen vil bli annerledes for hver ungdom (Storø, 2001).

2.4 Overgangen til en selvstendig tilværelse

Kapitlet har til nå tatt for seg begrepet ettervern, hvem som mottar ettervern og de unge voksne i barnevernet. Fokuset blir nå rettet over på overgangen til en selvstendig tilværelse gjennom *før*, *under* og *etter* utflytting.

Fra å være barn til å bli voksen kan oppleves som en utfordrende overgang på den måten at man lever i en beskyttet tilværelse til en selvstendig tilværelse. Den selvstendige tilværelse betraktes gjerne som fullført utdanning, i arbeid, egen bolig og dannet egen familie eller partner. Det som kan være fellestrekkene for barnevernsungdom er at de møter overgangen til den selvstendige tilværelse tidligere enn andre ungdom. De kan også ha mindre tid til å mestre overgangen og et svakere nettverk som kan hjelpe og støtte (Bakketeig, 2008). Det er en stor endring i et menneskets liv med mye usikkerhet (Hellevik, 2005). «En måte å se overgangen på er at arenaen for utvikling flyttes fra institusjonens trygge rammer og ut i det virkelige livet» (Tjersland et al., 2010, s. 229). Ungdom trenger støtte i de nye utfordringene, som å skaffe seg bolig, mestre hverdagen, skole, arbeid og nye og gamle relasjoner (ibid).

Alle som har flyttet hjemmefra vet hva det innebærer å flytte fra foreldrehjemmet og ut til den offentlige arena. Ungdommene kommer i kontakt med samfunnet på egenhånd uten sine

foreldre. Ungdom i denne studien tar utgangspunkt i de som har levd store deler av livet sitt under offentlig omsorg, der de i tidlig alder har flyttet fra sine foreldre. Disse ungdommene opplever også prosessen av å flytte hjemmefra slik som de andre, men på en annerledes måte. Idet ungdom flytter ut fra institusjonen og fosterhjem skal de nok en gang løsrive seg fra omsorgspersonene og ut til den selvstendige tilværelse. Overgangen til voksenlivet er individuell og avhengig av hvilke barnevernstiltak til den enkelte ungdom. Ungdommer er svært forskjellige, og hver og enkelt trenger ulik oppfølging i ettervernfasen. Noen trenger tett oppfølging, mens andre bare trenger veiledning om hvor de skal henvende seg hvis det skulle skje noe (Storø, 2001). Det som er felles for barnevernsungdommene jeg presenterer i oppgaven er at de alle har takket ja til å motta ettervernstiltak i samråd med barnevernloven (1992) § 1-3.

Ettervern begynner ikke den dagen ungdom flytter ut fra institusjonen eller fosterhjemmet, men bør heller starte den dagen den unge flytter inn. Det handler om å utvikle helhet i arbeidet med de unge i barnevernet. Storø (2001) legger frem tre faser for ettervern: forberedelse, flytting og oppfølging. I den engelskspråklige litteraturen blir dette before, during and after, som oversatt til norsk blir *før, under og etter*. Ettervern er en prosess som bør begynner lenge før utflyttingen. Disse fasene kan ses på som en forenkling og ikke i samsvar med virkeligheten (Storø, 2012). Jeg vil gjerne redegjøre kort hva som ligger i hver av disse fasene.

Trefasemodell

Forberedelsesfasen er den første fasen som ungdommen går igjennom. Den skal gjøre ungdommen klar og motivert til å flytte for seg selv. Denne fasen varer frem til den unge flytter ut. Den andre fasen er selve flyttingen. I følge Storø (2012) er det beste å sette av en flyttedato som ungdommen kan forholde seg til. Flyttingen vil være forskjellig fra ungdom til ungdom, og det er helt individuelt hva hver ungdom trenger. Den siste fasen for ungdommene er oppfølgingen eller ettervernet. Her skal ungdommen bli utfordret, få mestringsfølelser og føle seg som en del av et fungerende nettverk. Det er viktig at den unge både får leve sitt eget liv men også å ha muligheten til å komme tilbake til støttepersonen når det blir vanskelig. Denne modellen kan være til stor hjelp men også skape problemer. Modellen skal hjelpe oss med å få en oversikt over fasene ungdommen skal igjennom og problemene kan være at den

ikke blir sett i sammen med virkeligheten. Det viktigste er å kjenne den unge man skal støtte og lage en plan som er tilpasset akkurat denne ungdommen.

Ungdom som har bodd på institusjon i lengre eller kortere perioder kan ofte bli institusjonalisert. For å begrense denne utviklingen må de lære seg holdninger og ferdigheter som egner seg i storsamfunnet. Institusjonen bør legge til rette struktur, forventninger og krav til ungdommene. Mot slutten av institusjonsoppholdet vil dette føre til at ungdommene erfare en «normal» struktur som kan sammenlignes med den ute i samfunnet (Storø, 2001).

Videre i denne teoretiske delen skal jeg gjøre rede for hvilke elementer som er viktige i overgangen til den selvstendige tilværelse. Jeg skrev tidligere at i den engelskspråklige litteraturen brukes gjerne begrepene *before*, *during* og *after* for å se på prosessen den unge skal igjennom. Jeg har valgt å oversette dette til norsk, *før*, *under* og *etter* utflyttingen, institusjons- og fosterhjemsoppholdet og hvilke områder som er med på å fremme overgangen til god selvstendighet blant barnevernsungdom.

2.5 *Før* utflytting

Det jeg legger i begrepet *før utflytting*, er hvordan ungdom blir og bør bli forberedt for å være best mulig rustet i selvstendige tilværelse. Forberedelsen kan ses på som grunnsteinen for å klare seg selv. Veien mot den selvstendige tilværelse bør planlegges og forberedes lenge før selve utflyttingen. Den unges vei mot den selvstendige tilværelse begynner altså med forberedelse (Storø, 2001).

2.5.1 Forberedelse og planleggelse

Ungdom med ettervernstiltak i Norge har firedoblet seg fra midten av 1990- tallet til 2005. Det kan forklares med at aldersgrensen for å motta ettervernstiltak økte fra 20 til 23 år i 1998. I følge studien til Clausen og Kristofersen (2008) kan man se at økonomisk støtte, bolig og fosterhjem er de mest brukte tiltakene i Norge.

Det kan være en avgjørende faktor at forberedelsen starter så tidlig som mulig, gjerne allerede under innskrivingen og vare gjennom hele oppholdet (Tjersland et al., 2010). Likevel kommer

det frem i forskningen at planleggingsfasen ofte begynner for sent (Mathisen, Backe-Hansen & Bakketeig, 2008). Forberedelsen handler om å gjøre ungdom klar til å møte virkeligheten i den selvstendige tilværelse. Det er forberedelsen som legges til grunn for å kunne klare seg selv, og den bør planlegges og forberedes i god tid før. Å forberede ungdom grundig kan gjøre at det som kommer etterpå vil bli lettere. Ungdommen skal nå et modningsnivå der de skal begynne å ta ansvar for selv seg og lener seg ikke på de voksne i så stor grad som før (Storø, 2001).

Ungdommene som flytter fra institusjon eller fosterhjem forbereder seg annerledes enn de andre ungdommene. En god forberedelse er avhengig av flere parter som samarbeider, der saksbehandler i barneverntjenesten har ansvaret for å sette prosessen i gang. Det er avgjørende å finne de personene som kan bidra mest i prosessen. «Det naturlige sosiale nettverket og det profesjonelle nettverket av mennesker som er inne fra hjelpeapparatet kan, på det beste, sammen finne fram til gode samarbeidsformer der hver part har sin oppgave» (ibid, s. 101). Det handler videre om å sette fokus på ungdommen og individfokus. Det er viktig å tenke på hver ungdom som individ og ikke som er gruppe (ibid). Alle er forskjellige og trenger ulike behov i overgangen til voksentilværelsen. En sosialarbeider bør kjenne ungdommens historie, kulturelle bakgrunn og livssyn. Det viktigste er at alle ungdommene blir sett på som enkelt individ og behandlet etter hva som er tilpasset den situasjonen de er i. Et annet element i den gode forberedelse handler om å forberede seg på institusjonen, der flere ungdommer samles som er i samme situasjon. Det vil føre til at de kan diskutere og utveksle erfaringer med hverandre. En annen mulighet er å hente inn ungdommer som allerede har vært i samme situasjon som resurspersoner, som en slags fadder (Storø, 2012).

Det sies at fosterforeldrene har en sentral rolle i å forberede ungdommen på den selvstendige tilværelse. I sammenhengen fosterhjem og ettervern er et sentralt spørsmål, hvor lenge ungdom skal bo i fosterhjemmet. Et annet i hvilken grad kontakten mellom ungdom og fosterforeldre vedvarer etter utflytting. I hovedregelen skal ungdom bo i fosterhjemmet utover myndighetsalder, der fosterforeldrene også skal ha en langsiktig tilknytning til den unge etter utflytting (Bakketeig og S. Mathisen, 2008).

2.5.2 De unges medvirkning

I BLD 2006 rutinehåndbok for barneverntjenesten i kommunen sies det «Barneverntjenesten skal i forbindelse med vurdering av videre tiltak etter 18 år ha samtale med ungdom om deres ønsker og behov» (Oterholm, 2008, s. 184). For at ungdom med barneverntiltak på vei ut i den selvstendige tilværelse skal kunne motta ettervern fra barnevernet er det helt avgjørende at den unge selv samtykker til dette.

Før de unge skal ut i den selvstendige tilværelse må det gjøre rede for om de ønsker å motta oppfølging eller ikke. Når myndighetsalderen inntreffer endrer den juridiske statusen seg. Det innebærer den unges valg av sted å bo og midler. Denne overgangen blir mer dramatisk for ungdom med barneverntiltak enn for majoriteten av ungdom. Mange ungdommer ser frem til denne dagen, mens andre ikke. Det kan føre til at de flytter ut og frasier seg den hjelpen de kunne ha fått. Dette kan forhindres ved at de voksne samtaler med den unge i god tid før myndighetsalder (Storø, 2001).

Rundskriv fra 2003 Barnevernloven (1992) § 1-3 – Tiltak for Ungdom over 18 år inneholder elementer som peker på ungdoms rett til medvirkning i egen sak: «Det er viktig at barneverntjenesten, i god tid før ungdommen fyller 18 år, informerer ungdommen om adgangen til å opprettholde tiltak etter fylte 18 år, og avklarer med ungdommen hva han eller hun selv ønsker» (Lurie, 2008, s. 34).

For at ungdom skal få den beste overgangen til den selvstendige tilværelse er det viktig at de selv er med på å vurdere hva som er avgjørende for å klare seg selv. Da er medbestemmelse et viktig element. Det er viktig at ungdommene mellom 18 og 23 år får nok informasjon til å kunne ta beslutninger om deres ettervernstiltak. Hvis ungdom får minimalt med informasjon har de ingen grunnlag for å kunne medvirke i deres egen sak (Bratterud & Storhaug, 2008). Det er viktig at den unge er enig i avgjørelsene som er tatt og sier seg forstått om hva det innebærer (Storø, 2001).

Brukermedvirkning er et sentralt begrep i denne sammenhengen. Det betyr at den personen som berøres også skal kunne påvirke den saken som angår den selv. Et barn på syv år skal kunne berøre utfallet. Det at ungdom blir hørt på og tatt på alvor, kan føre til følelsen av å kunne bidra og gjøre nytte. Ungdommene som studien tar utgangspunkt i er over myndighetsalder der ingen kan ta beslutninger for dem. Det er det som skjer før den unge blir myndig og flytter ut og blir selvstendig at denne brukermedvirkning er sentral (Bunkholdt,

2006). For at den unge skal føle seg som en del av egen endringsprosess, er det helt sentralt at den unge skal delta og føre sin sak (Tjersland et al., 2010).

2.6 Under flytting

Det å flytte ut bringer med seg mange forandringer (Tjersland et al., 2010). *Under* er i denne sammenheng det som skjer under flytteprosessen. Det Storø (2001) legger i denne fasen er: «Det er vesentlig for den unge at han er klar for å gå videre til et selvstendig liv når flyttedagen inntreffer, og at han ser på det som kommer som en positiv neste fase i livet (s, 124). Formålet med å planlegge i god tid, er å fremme motivasjon hos den unge og relasjonen mellom ansatt og ungdom er viktig både under flytting og i oppfølgingen videre (Mathisen, Backe-Hansen & Bakketeig, 2008).

2.6.1 Flytting

Det kan være to årsaker til at den unge må flytte ut fra institusjonen eller fosterhjemmet. Den ene at den unge når myndighetsalderen og den andre at barneverntjenesten ikke ønsker å betale barnevernstiltakene. I motsetning er det som regel andre flytteårsaker blant normalbefolkningen, som flytter fra foreldrehjemmet. Tidspunktet for flytting består av flere avgjørelser for den unge, der virkningen endres fra individ til individ. Det er viktig at den unge går i møte med sin selvstendige tilværelse på en positiv måte. Den unge kan møte på ulike alternativer som blir veiet opp mot hverandre, der er viktig her at den unge selv føler den har kommet frem til en løsning som gir grunnlag for selvstendighet. Det som går igjen i mye av litteraturen om ettervern er den planlagte, forutsigbare flyttingen i et støttende klima som er det viktige (Storø, 2001).

Ungdoms flytteårsak i denne studien er nådd myndighetsalder eller at de er for gamle for videre å bo på institusjonen. I følge Storø (2001) legger han frem at det er vanskelig å vite når norske barnevernsungdommer flytter ut fra institusjonen og fosterhjemmet. Likevel sier forskningen at ungdom flytter som regel ut fra institusjon før de fyller 19 år. Mens fra fosterhjem flytter de noe senere. Dette er noe annerledes enn for ungdom generelt, som viser seg å flytte ut mye senere enn barnevernsungdom, gutter 21,5 år og jenter 20 år gamle.

En av ungdommenes flytteårsak kan som sagt være at de var nådd myndighetsalder og flyttet ut (Bakketeig, 2008). I følge et ruskollektiv i Bergen kommune ga de ungdom som hadde flyttet ut, rett til å komme tilbake igjen. Årsaken til at de i utgangspunktet flyttet ut var i følge Bergen kommune rusavhengigheten. De valgte å oppsøke ungdom som hadde avbrutt institusjonsoppholdet og flyttet ut, og ønsket dem tilbake. Det viser at kollektivet ikke hadde gitt opp og motiverte dem heller til å komme tilbake (Lie & Grandy, 2011). Det kom tidlig i oppgaven at ettervern er innarbeidet i offentlig myndigheter, og brukes blant annet inne rusfeltet (Bakketeig, 2008).

Som sagt er det helt sentralt at den unge møter sin selvstendighet på en positiv måte. Det finnes to måter å flytte ut fra institusjon eller fosterhjem, en positiv og en negativ måte. Det optimale er helt klart å flytte ut på en positiv måte. For å fremme en positiv flytting er det viktig at den unge samarbeider med de ansatte mot et mål, der flyttingen ses på som en naturlig prosess. De som flytter på en negativ måte har det klart dårligere enn andre etter en tid i den selvstendige tilværelse. Det som kjennetegner en negativ flytting kan være fravær i planlegging, og kort tid mellom å bestemme seg for å flytte og det å flytte (ibid). Smit (1991) understreker at mange ungdommer forlater institusjonen på en negativ måte (referert i Storø, 2001). For at ungdommen skal være best mulig forberedt er det beste å bestemme en dato flyttingen skal skje. Da har ungdommen noe å ta utgangspunkt i og gjøre seg klar til denne dagen (Storø, 2012).

Et av de viktigste områdene er økonomisk støtte, og det er et av de mest brukte. Når ungdom flytter ut er det saksbehandler i barneverntjenesten som har mulighet til å støtte ungdommene økonomisk. Institusjonspersonalet bistår med alle de praktiske gjøremålene, som blant annet bolig, utdanning og arbeid. Ungdommene som flytter ut fra institusjonene flytter ikke bare ut til den selvstendige tilværelse, de flytter også fra noe og noen. De flytter fra det trygge og det kjente, de forlater adressen og institusjonshjemmet (Storø, 2001).

2.6.2 Flyttedagen

En måte å se om ungdom er klar for å flytte ut i den selvstendige tilværelse, er å se på den unges ansvarlighet og evnen til å ta vare på seg selv. Flyttedagen vil både de unge og de voksne føle dette som en spesiell dag. Det er en dag den unge kommer til å huske, med mange blandende følelser. Om den unge føler seg klar eller ikke, er flyttedagen her og det er ingen

vei tilbake. Flyttedagen bør ikke gå med til å tvile på beslutningen som er tatt men heller gjøre i stand de praktiske områdene. Dagen den unge flytter ut bør vær spesiell, en minneverdig avskjed der ungdommen mottar en gave fra tiden i institusjonen. Dette kan ses på som positivt men også negativt, fordi ungdommen kan se på avslutningsfesten som en slutt på oppholdet. Utflytting innebærer nye måter å opptre på for ungdommen i forskjellige situasjoner. Den første natten i leiligheten kan være fylt med forskjellige følelser (Storø, 2001). Følelsen av ensomhet kan overdøves at det for eksempel har besøk i leiligheten (Storø, 2003).

2.7 Etter utflytting

Det som legges vekt på her er det som skjer etter at den unge har flyttet inn i bolig og hvilken oppfølging han eller hun mottar. Det kan være svært varierende hva ungdom ønsker av oppfølging. Noen trenger tett oppfølging mens for andre holder det med råd og veiledning. Det er viktig at den unge blir motivert for videre oppfølging når de flytter ut fra institusjonen eller fosterhjemmet (Bratterud & Skårstad Storhaug, 2008). Jeg skal videre gjøre rede for oppfølgingen og støtte på konkrete områder og verdien av det. Før det vil jeg poengtere at det ikke er alle barnevernsgutter som har behov for ettervern og oppfølging etter fylte 18 år. Det er viktig å presisere at mange unge klarer seg fint i den selvstendige tilværelse, med hjelp fra det nettverket de har. Tilfelle kan også være at de ikke ønsker det selv, som danner en gruppen av ungdom som det ikke lages videre tiltak for (Storø, 2012). I forhold til dette er det den unge selv som bestemmer over seg selv ved myndighetsalder, men det er likevel sentralt for den unge å kunne angre seg i ettertid. Dette gir mulighet for at den unge får prøve seg på egenhånd i den selvstendige tilværelse, men kan komme tilbake hvis de ønsker oppfølging likevel (Bakketeig, 2008).

2.7.1 Oppfølging

I denne studien tar jeg videre utgangspunkt i de som ønsker videre tiltak fra barnevernet og deres vei mot den selvstendige tilværelse. Den unge må som sagt tidligere samtykke for å kunne motta oppfølgingstiltak etter fylt 18 år. Disse ungdommene er ikke helt klare for selvstendigheten, og trenger videre støtte for å mestre selvstendigheten. Ungdom fra institusjon og fosterhjem har ofte behov for sterkere støtte, enn dem som flytter fra

foreldrehjemmet. Dette fordi de kan ha svakere nettverk når de flytter ut (Binde, 2008). I følge forskningen viser at det går bedre med ungdom med etterverntiltak enn andre barnevernsklienter (Kristofersen, 2009). I overgangsfasen er behovet for at en person som skal følge en ungdom svært viktig og anbefales (Rønningen & Meij, 2010). Dette er også tilfelle innen annen forskning, der en av de viktigste faktorene for å klare seg selv er en person som følger en opp, gir råd og veiledning i overgangsfasen. I følge departementets høringsforslag kommer det frem at all ungdom bør: «... *ha en egen seksabehandler i barnevernet som har et spesielt ansvar for oppfølging, og som ungdommen kan kontakte ved behov*» (I Bakketeig, Oterholm og Backe-Hansen, 2008, s. 287). Utfordringen blir her å sette av nok ressurser. Forskningen peker på at institusjonens manglende midler for å sette av nok tid til dette formålet (Mathisen, Backe-Hansen & Bakketeig, 2008). Clausen og Kristofersen (2008) peker på at oppfølging kan øke sjansene for å mestre utfordringene i overgangen på en bedre måte. Der oppfølging som er tilrettelagt for ungdom gir det en god start på den selvstendige tilværelse.

Den unge har ikke lenger støtten fra institusjonen eller fosterhjemmet, og må begynne å ta ansvar for seg selv. De skal bli utfordret der den som følger opp skal forebygge at tett oppfølging ikke fører til avhengighet men heller til uavhengighet (Storø, 2001).

2.7.2 Oppfølging på konkrete områder

«Når man skal bistå den unge i overgangen, må denne bistanden være koblet til den enkeltes situasjon, planer, sosial kompetanse, nettverk, bolig, skole, arbeid og så videre (Storø, 2012, s. 121). Nedenfor presenteres det viktige området som kan være avgjørende for å oppnå et vellykket selvstendig liv. Konkete områder ungdommen trenger støtte til under overgangsfasen og oppfølgingen videre. Storø kaller denne oppfølgingen for «å bistå den unge», som er knyttet til støtte og omsorg (ibid). Jeg skal ta for meg ulike områder den unge kan trenge oppfølging og støtte på, og hva det innebærer for både ungdommen og den som bistår/ følger opp.

I følge Storø (2003) «dreier det seg om praktiske forberedelser, men også om å forberede seg mentalt på en tilværelse som ikke er styrt av andre. Deretter bør du se på den unges ferdigheter som selvstendig individ» (Storø, 2003, s. 100-101).

En rekke forskningen har kommet frem til at økonomisk støtte er det mest brukte barnevernstiltaket i Norge (Kristofersen & Clausen 2008; Kristofersen et al. 2006; Statistisk sentralbyrå 2006; 2008s; Storø 2012). Tiltaket blir brukt alene, men også sammen med andre tiltak. I de senere årene har økonomisk støtte økt, fra 300 personer i 1998 til 1.060 personer i 2005 (Kristofersen, 2009). Storø (2012) trekker frem at de unge ofte befinner seg under fattigdomsgrensen og sliter med å komme seg ut av denne situasjonen. For at ungdom skal gjøre nytte for seg i samfunnet er det først og fremst viktig med en trygg og forutsigbar økonomisk situasjon. Dette kan fremmes ved å få en inngang til utdanning, skole og arbeid, som er de neste områdene jeg skal ta for meg. De tiltakene som ble mest brukt i 2006 var økonomisk støtte, fosterhjem og bolig. Andre tiltak som ble brukt var støttekontakt, barneverninstitusjon, besøkshjem, tilsyn, hjelp til utdanning/ arbeid og støtte til fritidsaktiviteter (Clausen & Kristofersen, 2008). Videre skal jeg ta for meg noen av disse tiltakene.

Bolig

Hybel som etterverntiltak har økt betydelig fra 1998 til 2005. Det kommer frem at det er 20 åringene som benytter seg mest av dette tiltaket (Kristofersen, 2009). Hjelp til å skaffe bolig er det mest sentrale tiltaket i overgangen for de unge (Stein, 2004). Bolig er også et av de mest brukte tiltakene, og er med på å bedre livssituasjonen og gi trygghet i den selvstendige tilværelse den unge er på vei inn i (Clausen, 2008). Det er viktig at den unge får en stemme når det gjelder å finne en passende bolig. Når det gjelder hvem den unge skal bo med, er det å bo alene eller i en vernet bolig det beste (Storø, 2003). Her er det viktig at ungdommene får opplæring i hvordan man tar vare på en bolig, både når det gjelder rengjøring og å betale husleien. En treningshybel gir en mulighet til ungdom på vei ut i den selvstendige tilværelse. Den er åpen for en gradvis overgang til egen bolig. Den unge kan flytte inn i treningshybelen i kortere eller lengre perioder for å kjenne på selvstendigheten. De har likevel den tryggheten med at de kan flytte tilbake til institusjonen hvis de ikke føler seg klar enda. I følge NOVA rapport (2008) – forskningskunnskap om ettervern trekkes det fram viktigheten av en slik ordning i ettervernarbeidet. Det ga også en mulighet for ungdom til å prøve og feile. Det som kunne være utfordrende med en slik ordning var i følge sosialarbeiderne å ha nok ressurser til og ivareta dette tilbudet (Mathisen, Backe-Hansen & Bakketeig, 2008).

Det å etablere seg i en bolig kan være en problematisk overgang for mange (Kristiansen & Skårberg, 2010). Det kommer også frem i tidligere rapporter at ungdom fra institusjon flytter mye og at de ikke trives med denne situasjonen. De ønsker en mer stabil boligsituasjon (Skårstad Storhaug, 2008).

Et konkret tiltak for ungdom mellom 17-19 år som er på vei ut i den selvstendige tilværelse er UNGBO. Det må søkes gjennom barneverntjenesten, der oppfølgingen kan vare opp til to år. Hvis det er behov for det kan ungdom søke om forlengelse av oppfølging fra UNGBO (Lindland, 2012).

Utdanning og arbeid

I forskningen viser det seg at barnevernsungdom har lavere utdanningsnivå enn andre ungdommer (Clausen & Kristofersen, 2008). Ungdommene jeg presentere i denne oppgaven kommer dårligere ut enn andre ungdommer når det gjelder utdanningsnivå (Backe-Hansen & Bakketeig, 2008). Storø (2012) hevder at utdanning er en viktig faktor når det gjelder å bli en del av samfunnet, som igjen fører til inkludering og deltakelse. Ungdommer med utdanning oppnår også følelse av å tjene penger til seg selv og bidra i samfunnet. Det kan være en frihetsfølelse å kunne ta vare på seg selv og kunne delta i sosiale sammenhenger og føle seg en del av et fellesskap.

Skole og utdanning er to viktige elementer i dagens samfunn. Skole er det mest sentrale i ungdommers liv og utdanning er mer og mer viktig (ibid). Når ungdom flytter for seg selv er det viktig at de finner en aktivitet å bedrive på dagtid, slik at de kommer seg opp om morgenen. Denne aktiviteten bør være skolegang eller utdanning, og det er noe mange ungdommer trenger hjelp med (Storø, 2003). For at ungdom skal få den beste starten er det viktig at man begynner å arbeide med denne fasen fra starten av. Mange vil føle at de ikke får følelsen av mestring eller trivsel på skolen. «I et forberedelsesperspektiv blir det svært viktig å hjelpe den unge med skolegangen – både i det daglige og med tanke på å planlegge framtidig utdanning. Å bygge ungdommens framtidige muligheter gjennom å sikre en optimal skolegang blir dermed godt ettervernarbeid», hevder Storø (2012, s. 104).

Arbeid henger ofte sammen med det forrige punktet, utdanning. Har ungdommene utdanning kommer de lettere inn i arbeidsmarkedet enn hvis de ikke har noen form for utdanning (Backe-Hansen & Bakketeig, 2008). De blir mer knyttet til samfunnet med betalt arbeid. Det

er ekstra viktig at støttepersonene til ungdommene som mottar ettervernstiltak støtter og skaper stabil tilknytning til arbeid og utdanning. Det er fordi arbeidsledigheten blant unge kan gi negative konsekvenser for senere arbeid (Storø, 2012).

Nettverk og fritid

Ungdommer som flytter ut fra institusjonen har ofte ikke et stabilt og støttende nettverk utenfor institusjonen. De kan ha vanskeligheter med å gjenopprette eller opprettholde kontakten med familie og venner. Det kan også være vanskelig å skape nye positive nettverk (Backe-Hansen & Bakketeig, 2008). Etter utflytting kan det føre til at ungdommen føler seg ensomme. For å hjelpe ungdommen med dette er fritidsaktiviteter en viktig arena for å skape relasjoner med andre ungdommer. Det må være en aktivitet ungdommen liker som igjen tar bort litt av kjedsomheten. Fritidsaktiviteter er også med på å skape mestringsfølelser og positive energi (Storø, 2012). Som sosialarbeider kan det være viktig at man går sammen med ungdommen og finner aktiviteter som passer for han eller henne, og som kan føre til en meningsfull hverdag i stedet for at ungdommen blir sittende inne i sin nye bolig (Storø, 2003).

Ungdommen skal bli utfordret, få mestringsfølelser og føle seg en del av et fungerende nettverk. Det er viktig at den unge både får leve sitt eget liv men også å ha en mulighet til å komme tilbake til støttepersonen når det blir vanskelig (Storø, 2012).

2.8 Betydning av relasjon

Mathisen, Backe-Hansen og Bakketeig (2008) fremhever i sin NOVA rapport et sentralt punkt om å følge opp den unge over tid, slik at den unge ikke opplever avising ved sin selvstendigjøring. De fremhever videre at det er avgjørende med relasjon for å få et godt ettervern. For at ungdom ikke skal føle et nytt relasjonsbrudd ved flytting, er det viktig det unge trykkes på at de ansatte på institusjonene eller fosterforeldrene forteller at de stiller opp etter utflytting. Å danne en god relasjon til den unge er avgjørende for et godt ettervern videre. Det fremheves videre i denne rapporten at ungdommene selv la stor vekt på relasjon til de ansatte. Det som kan sette en stopper for den videre relasjonen til ungdom etter utflytting, er den ansattes kapasitet. Det kommer frem at det ikke er lett å sette av nok ressurser til dette. Den personen som ungdommen har fått god relasjon til, kan ha andre ungdommer som også

skal følges opp. Der har tiden betydning, og en når ikke ut til alle. Det er likevel viktig å sette av tid til denne oppfølgingen, og sette inn midler til dette. Relasjonskvaliteten mellom den unge og sosialarbeider har stor betydning for at den unge skal endre seg i positiv retning. Det er også avgjørende at den unge får fremme sine opplevelser, tanker, meninger og følelser til sosialarbeideren (Røkenes, 2008, s. 21).

«Relasjonskompetanse er en av de mest sentrale kompetansene en trenger for å bistå unge i overgang» (Storø, 2012, s. 132). Røkenes (2006) fremhever den «bærende relasjon», som er den hjelpen sosialarbeiderne gir. «Med det mener de at relasjonen både skal kunne *bære* den hjelpen som gis, det vil si være et medium for forhandling, samtidig som det å være i en slik relasjon i selv *er* en hjelp» (s. 16).

Hovedregelen for sosialt endringsarbeid handler om relasjonen mellom sosialarbeideren og ungdommen. Sosialarbeider kan ikke utføre sitt arbeid uten at relasjonen til den unge er til stede (Tjersland et al., 2010). Et relasjonelt perspektiv vil skape trygghet, som vil være sentral i både *før*, *under* og *etter* utflytting. Det er mange voksne som opplever relasjonen til den unge som svært problematisk. Nå kommunikasjonen mellom den voksne og den unge er fraværende, kan det resultere i at den unge «gir opp». Det kan være en følelse av at den voksne ikke ønsker dem vel og ikke forstår dem. Den voksen kan se på ungdom som umulig og er ikke interessert i å kommunisere med den unge. Dette skaper mistillit og at de ikke vil det beste for den unge (Storø, 2001).

Dette kapitlet har tatt for seg det teoretiske og forskningsmessige perspektivet på ettervern for denne studien. Innholdet blir videre brukt i kapittel 4 funn og diskusjon til å drøfte mine funn.

3. Metode

I dette kapitlet vil jeg gjøre rede for mine metodiske valg, og begrunnelsen for dem.

3.1 Kvalitativ metode

«Begrepet *metode* betyr opprinnelig *veien til målet*» (Kvale & Brinkmann, 2009, s. 199). En metode er et redskap i møte med noe vi vil undersøke, som vil hjelpe oss med å finne den informasjonen vi trenger til undersøkelsen (Dalland, 2012). Med problemstillingen: **hvordan opplever ungdom som har vært på institusjon og fosterhjem sin egen overgang til en selvstendig tilværelse?** var jeg ute etter ungdommenes egne beskrivelser og erfaringer om deres egen overgang. Jeg ønsket å undersøke få enheter og gå i dybden på fenomenet. (Thagaard, 2009). Valget falt derfor på den kvalitative metoden, med forskningsintervju som metodeform. Formålet med forskningsintervju er å få intervjupersoner sine egne beskrivelser av deres livsverden (Dalland, 2012). Forskningsintervjuet baseres på dagliglivets samtaler, som er en profesjonell samtale (Kvale & Brinkmann, 2009).

Valgte falt på bruk av dybdeintervju, også kalt semi-strukturert intervju. Dybdeintervjuet gir rom for en fri samtale, som handler om et bestemt tema som forskeren har bestemt på forhånd. Målet er å skape en avslappet stemning med tid til det informantene ønsker å dele. Dybdeintervju har som hovedregel å studere menneskers holdninger, meninger og erfaringer (Tjora, 2012). «Dybdeintervju kan formes på mange ulike måter, men i grove trekk går det gjennom tre faser – oppvarming, refleksjon og avrunding (ibid, s. 96). Jeg begynte med enkle og konkrete spørsmål, og som trengte lite refleksjon fra informantene. Videre gikk jeg over til kjernen i intervjuet, her gikk informantene inn i dybden på forskningstemaet. Jeg avsluttet med avsluttingsspørsmål som skulle normalisere situasjonen og takket for innsatsen deres (ibid).

3.2 Vitenskapsteoretiske tilnærminger

Den kvalitative metode tar utgangspunkt i nær kontakt mellom forsker og de som studeres, som ved deltakende observasjon og intervju (Thagaard, 2009). Det handler også om å få en forståelse av sosiale fenomener, der fortolkning har stor betydning. Intervjusamtaler egner seg svært godt for å skaffe seg kunnskap om hvordan mennesker opplever og reflekterer over sin situasjon. Informantene kunne derfor snakke om sine opplevelser og erfaringer i overgangen til den selvstendige tilværelse. Den vitenskapsteoretiske forståelsen forskeren har, skaper grunnlaget for hva han eller hun søker informasjon om, som er utgangspunktet for forskerens videre forståelse (ibid).

«Den vitenskapsteoretiske fortolkningsramme danner grunnlaget for den forståelsen forskeren utvikler i løpet av forskningsprosessen» (Thagaard, 2009, s. 14). De vitenskapsteoretiske tilnærmingene forskeren anvender har betydning for hva man søker informasjon om, som danner et grunnlag for utviklingen av forskerens forståelse (ibid). Formålet med denne studien var å forstå hvordan ungdommer fra institusjon og fosterhjem opplever sin egen overgang til en selvstendig tilværelse. Gjennom intervjuene fikk jeg høre deres egne erfaringer og fortellinger. Sosial konstruktivisme, fenomenologi og hermeneutikk var derfor viktige redskap i denne studien.

Sosial konstruktivisme handler om at mennesket konstruerer sin virkelighet i samhandling med sine omgivelser. Den kunnskapen som oppstår i samhandlingen mellom individer danner den språklige samhandlingen mellom subjekter og subjekter og verden. For å danne vår selvforståelse og virkeligforståelse er den språklige interaksjonen nødvendig (Thomassen, 2006). I følge Berger og Luckmann (2000) kan grunntanken i den samfunnsskapte virkelighet deles opp i tre kategorier. «Samfunnet er et produkt. Samfunnet er en objektiv virkelighet. Menneske skaper og blir skapt av samfunnet» (s. 9). Menneskets utvikling vil si å være en prosess der samfunnet og individet har en gjensidig påvirkning som utvikles til vår virkelighet (ibid). Sosial konstruktivisme inne kvalitativ metode omhandler i denne studien den kunnskapen som blir dannet mellom meg som forsker og informantene som intervjues.

Min vitenskapsteoretiske forståelse tar utgangspunkt i ungdommenes erfaringer og opplevelser om virkeligheten. Fenomenologien handler om den subjektive opplevelsen der man søker å forstå meningen i enkeltpersoners erfaringer. Det vi studerer må forstås gjennom informantenes perspektiver og forstå omverdenen gjennom deres erfaringer. Gjennom et

fenomenologisk vitenskapssyn tar man utgangspunkt i den subjektive opplevelsen og prøver å forstå det enkelte menneskets erfaringer. Gjennom å intervju ungdommer var det å forstå informantenes perspektiv og hvordan de beskrev erfaringene sine rundt overgangen fra institusjon og fosterhjem til den selvstendige tilværelse. Det var også viktig for meg som intervjuer å være interessert i det informantene fortalte (Thagaard, 2009).

Det hermeneutisk vitenskapssyn dreier seg om forståelse og fortolkning. «I korthet kan vi si at hermeneutikken kan hjelpe oss med å forstå hvordan vi forstår, og hvordan vi gir verden mening» (Thornquist, 2003, s. 139). Gjennom å intervju mennesker kan hermeneutikken hjelpe oss med å tolke intervjuteksten som er en dialog mellom forsker og tekst, der forskeren ser på tekstens mening og formidling. (Thagaard, 2009). Gjennom denne skriveprosessen har jeg tolket og oppfattet intervjuene og litteraturen ut fra min forståelse og fortolkningsevne. Derfor vil hermeneutikken vær et viktig redskap.

3.3 Valg og praktiske begrensninger

Denne studien tar for seg ungdommenes egne erfaringer og opplevelser i overgangen fra institusjon og fosterhjem til den selvstendige tilværelse. For å svare best mulig på dette forskningsspørsmålet ønsket jeg å gå i dybden på temaet med få informanter. Jeg valgte derfor kvalitativ metode med forskningsintervju som metodeform. Det kvalitative forskningsintervjuet har som formål å forstå informantenes dagligliv fra deres perspektiv (Kvale & Brinkmann, 2009).

Jeg vil nå ta for meg valg og praktiske begrensninger som ble tatt i denne masterprosessen. Jeg valgte å foreta alle intervjuene i samme kommune for å ta hensyn til tid og økonomi. Jeg tok kontakt med en institusjon som raskt ga meg fire informanter, der alle var villig til å delta i studien. Videre fikk jeg kontakt med tre informanter gjennom bekjente av meg. Jeg hadde bestemt meg på forhånd for å intervju fire jenter og fire gutter, til sammen åtte informanter. Jeg oppdaget raskt at det ville bli krevende, og jeg endte opp med seks jenter og en gutt. Etter de syv intervjuene var gjennomført følte jeg selv at jeg hadde fått den informasjonen jeg trengte. I tillegg merket jeg tidspresset og valgte derfor ikke å ta kontakt med den siste informanten. For å få best mulig bredde i svarene, var jeg interessert i spredning mellom kjønnene. Med at jeg bare fikk tak i en gutt, sa jeg meg fornøyd med tanke på det tidsmessige. Informantene jeg fikk tak i var i alderen 18-24 år. Dette gjorde at spredningen på hvor lenge

informantene hadde bodd i den selvstendige tilværelse var ganske stor og jeg ville derfor kunne få ulike svar.

Mine informanter skulle ha to fellestrekk, de skulle være over myndighetsalderen og ha vært på institusjon eller fosterhjem. Tid ble den største utfordringen for meg. Jeg brukte lang tid på å rekruttere de syv informantene og utføre disse, enn jeg hadde forventet meg. I tillegg hadde hver enkelt informant en omfattende historie bak seg. Det ble mye informasjon på kort tid som førte til gjentakelser og bekreftelser på det som ble sagt fra begge parter under intervjuene. Intervjuguiden ble tilsidesatt under deler av intervjuene. Det ble en sjekk liste over hva som var blitt besvart og ikke underveis i samtalen. Etter hvert intervju kom det frem nye synsvinkler, samtidig som de hadde like meninger om et tema. Det var spesielt en som skilte seg ut gjennom hele intervjuet og førte til en spredning mellom informantene.

En utfordring jeg kom over ganske tidlig i prosessen var den lille uenigheten i forskningsfeltet som er presentert i kapitel 2 teoretisk og forskningsmessig perspektiv på ettervern. Det førte til at det meste av den litteraturen jeg brukte gikk i samme retning, med lite uenighet.

Innholdet i det teoretiske kapitlet brukes til å støtte opp og motsi funnene mine i kapitel 4 funn og diskusjon. Teorien som er brukt er valgt på bakgrunn av hva jeg synes var relevant i forhold til det jeg ønsket svar på. Litteraturen jeg har brukt er hentet fra databasen BIBSYS og tips fra veileder.

3.4 Intervjuguide

I utformingen av intervjuguiden tok jeg utgangspunkt i *før*, *under* og *etter* utflytting. Dette for å tenke overgangen til den selvstendige tilværelse som en prosess, som omhandlet flere faser. Det starter faktisk ikke den dagen den unge flytter ut, men heller den dagen den unge flytter inn (Storø, 2001; Tjersland, et. Al, 2010). Spørsmålene er utarbeidet med utgangspunkt i Jan Storø, som tar utgangspunkt i forberedelse, flytting og oppfølging. Det å tenke overgangen som en helhet, ble interessant i forhold til å høre informantenes tanker om denne helheten, *før*, *under* og *etter* utflytting. Det førte til at informantene hadde svaret på det jeg var ute etter.

Spørsmålene i intervjuguiden hadde en strategisk rekkefølge, dette fordi denne studien retter fokus på et personlig og sensitivt tema. Jeg startet intervjuet med generelle og enkle spørsmål om informantenes bakgrunn. Jeg gikk så videre til utgangspunktet for denne studien, nemlig

overgangen til den selvstendige tilværelse. Avslutningsvis gikk jeg inn på de mest sensitive spørsmålene, der jeg til slutt avsluttet med spørsmålene: «hva er et godt ettervern for deg?» og «hvordan var det å stille opp i dette intervjuet?».

3.5 Fremgangsmåte og intervjusituasjon

Jeg har intervjuet syv ungdommer fra ulike institusjoner og fosterhjem, seks jenter og en gutt i alderen 18-24 år. Seks av informantene har vært på institusjon og den siste i fosterhjem. Fem av syv informanter kom inn til institusjonen og fosterhjemmet da de var 16 år, de to andre da de var 14 og 17 år. Fem av syv flyttet ut 19 år gamle, mens de to andre var 18 og 20 år. På intervjutidspunktet var det variasjon mellom hvor lenge hver enkelt hadde bodd i den selvstendige tilværelse. Den eldste hadde bodd ca. fire år og de seks resterende mellom seks måneder til ett år i den selvstendige tilværelse. En av dem bodde på institusjon igjen og en annen på rehabiliteringsbolig på intervjutidspunktet.

Intervjuene ble gjennomført i perioden desember 2012 til februar 2013. Jeg intervjuet syv ungdommer som kom fra ulike institusjoner og en fra fosterhjem. Jeg gjennomførte de fire første intervjuene i desember 2012 og de tre neste i januar/februar 2013. De fire første intervjuene ble gjennomført i lokalet til institusjonen mens de tre siste ble gjennomført i informantenes hjem.

Det ble utformet et informasjonsbrev og en samtykkeerklæring til informantene. Dette inneholdt tittel og hva undersøkelsen ville dreie seg om, og samtykke til å delta. Denne ble sendt ut på mail til hver enkelt av dem etter at de hadde takket ja til å delta over telefon.

Intervjuguiden ble utformet relativt tidlig i prosessen. Det var krevende å utforme spørsmål og kategorier som skulle gi svar og stå i samsvar med problemstillingen som var utformet. Dette ble da sendt til Norsk Samfunnsvitenskapelig Datatjeneste AS (NSD) for godkjenning. Jeg fikk raskt svar med godkjenning til å starte denne forskningsstudien.

De fire første informantene fikk jeg raskt kontakt med gjennom institusjonen de hadde vært på. Jeg tok videre kontakt med dem via telefon og avtalte dag og klokkeslett. Jeg merket tidlig at disse ungdommene ikke var like innkjørt i bruken av mobil telefon eller avtaler som meg selv. Jeg måtte gå et par runder med telefon samtaler og meldinger før avtalene var i boks. Intervjuene ble gjennomført på lokalet til institusjonen som ungdommene hadde tilgang til.

Jeg sendte informasjonsskrivet på mail og gikk igjennom det før intervjuet og samtykkeerklæringen ble underskrevet. Intervjuene ble tatt opp på lydbånd mens jeg tok små notater underveis. Det var stor forskjell på lengden og åpenheten i intervjuene blant ungdommene. De to første intervjuene varte i ca. en time hver, mens de to siste intervjuene varte i ca. en halv time. De tre siste informantene kom fra tre forskjellige institusjoner. Det ene intervjuet varte i en halvtime mens de to andre varte i over en time. Den største forskjellen var at disse tre intervjuene ble gjennomført i informantenes hjem. Jeg transkriberte hvert intervju dagen etter for at det skulle være så ferskt i minnet som mulig.

Jeg intervjuet til sammen syv ungdommer i alderen 18-24 år. De var svært forskjellige på hver sin måte. Noen var veldig åpne mens andre var mer begrenset i svarene. Jeg måtte grave litt ekstra etter informasjon hos noen av ungdommene. Det var stor forskjell på ungdommene når det gjaldt alder. De yngste var mer usikre og begrenset i svarene de gav, mens de eldste var mye mer åpne og fortalte mer. Av de syv informantene var det bare en gutt. Jeg har derfor ikke nok grunnlag for å si hva det betyr i analysen av funnene mine.

I intervjuundersøkelsen er samtalen med intervjupersonene den mest engasjerende fasen. (Kvale & Brinkmann, 2009). Erfaringene jeg satt igjen med etter disse seks intervjuene var ungdommer i alderen 18-24 år med hver sin bagasje om deres overgang til den selvstendige tilværelse. Hver enkelt hadde sin egen historie som de fortalte til meg. Som tidligere vist er fenomenologi innen kvalitativ forskning interessert i sosiale fenomener fra informantens perspektiv. Det handler om de erfaringene og opplevelser fra deres egen overgang til den selvstendige tilværelse. En av informantene fortalte om den gode overgangen, mens andre fortalte om den dårlige. Det var fem som på intervjutidspunktet bodde selvstendig, mens det var to som bodde i rehabiliteringsbolig og institusjon. Jeg fikk følelsen av at det var variasjon i hvor tilpass hver informant var under intervjuet, noe som resulterte i at to av dem «skyndet seg». For å få mest mulig klarhet i det jeg ønsket svar på, valgte jeg å spørre to ganger slik at denne informasjonen skulle ha betydning. Det var viktig for meg som forsker å være åpen og kommentere underveis i intervjuet. Dette førte til en god dialog mellom oss. Som helhet fikk jeg seks unike historier og erfaringer om informantenes overgang.

3.6 Transkribering

Transkribering handler om å oversette talespråk til skriftspråk (Kvale & Brinkmann, 2009). Overføre den muntlige samtalen til ord og setninger på ark. Når intervjuet blir gjort om til tekst mister vi nyanser og mimikken i ansiktet og kroppsspråket til den vi intervjuer. Man ønsker å bevare mest mulig av det som skjedde og ble sagt (Dalland, 2012, s. 172). Når jeg skulle transkribere intervjuene var jeg interessert i å få med meg så mye som mulig av det som ble sagt og kroppsspråket. Jeg brukte god tid for å få med meg alt som ble sagt. For at transkriberinger skulle være så nøye som mulig transkriberte jeg alle intervjuene dagen etter for at det skulle være så ferskt i minnet som mulig. Jeg skrev ned alt fra vi snakket på telefon til vi avsluttet intervjuet. Jeg skrev også ned observasjoner fra intervjuene underveis. Hvis jeg skulle transkribert intervjuene på et senere tidspunkt tror jeg mye viktig informasjon hadde gått tapt. Til sammen fikk jeg ca. 80 sider med transkriberingsmateriale som skulle analyseres.

3.7 Analyse av funn

«Analysen skal hjelpe oss til å finne ut *hva* intervjuet har å fortelle. I tolkningen søker vi *meningen* i det vi har fått vite» (Dalland, 2012, s. 178). Det er viktig å få frem innholdet i intervjuene på en best mulig saklig måte. Intervjuguiden er grunnlaget for analysen, der man har formening om hva man ønsker å vite i møte med informantene som skal belyse problemstillingen (ibid).

Mitt hovedfokus var informantenes erfaringer og fortellinger om deres egen overgang til den selvstendige tilværelse. I følge intervjuguiden hadde jeg seks hovedkategorier med underspørsmål. Når intervjuene var gjennomført satt jeg igjen med syv ulike erfaringer og fortellinger. Intervjuene var tatt opp på lydbånd, der jeg brukte god tid til å gjøre samtalene om til tekst. Tekstene ble lest gjennom flere ganger for å få et helhetsinntrykk.

Etter at transkriberingen av intervjuene var gjennomført måtte jeg sortere de ulike svarene som sto i samsvar med det aktuelle temaet. Når en informant besvarte et spørsmål under et tema, kunne det være det passet bedre under et annet tema. Det var ulik spredning i svarene i hver kategori. Under et tema kunne det være mange uttalelser fra en informant, mens et annet

svært få kommentarer. Jeg valgte ut syv kategorier som skulle representere svarene i samsvar med problemstillingen min. Kategoriene tok for seg de ulike fasene i overgangen til den selvstendige tilværelse. Det var underpunkter under hver kategori som belyste noen av de bestemte spørsmålene som ble besvart under intervjuene, som hadde relevans med det jeg ønsket å belyse (Dalland, 2012).

For å kategorisere det hver enkelt informant fortalte, satt jeg alle intervjuetekstene inn i programmet NVIVO. Dette gjorde at jeg på best mulig måte hadde oversikt over alle syv, og kunne enkelt kopiere og lime inn sitater inn i kategorien de tilhørte. Alle syv informantene svarte på alle punktene som ble tatt opp under intervjuet. Noen av svarene jeg fikk var ganske like hverandre og noen var lite beskrivende. Derfor valgte jeg og ikke å ta med sitater fra alle syv under hvert underpunkt. Jeg har valgt å bruke hvert sitat en gang, som er plassert under den kategorien jeg synes det passet best under (ibid).

Sitatene jeg har brukt er til dels redigert med den betydning at det er tatt bort unødvendig ord, som «ehm» og «ler». For å få mer flyt og gjøre sitatene mer forståelige valgte jeg å klippe bort ord og setninger. Sitatene som er brukt uavhengig av lengden er alle satt for seg selv med inntrykk for å gjøre dem mest tydelige i teksten.

3.8 Egen posisjon og forforståelse

For leserne av denne oppgaven er det viktig å vite min posisjon i forhold til feltet som er undersøkt. Jeg er en kvinne som er utdannet barnevernspedagog. Dermed har jeg forholdsvis lite kompetanse i forhold til arbeidserfaring. I følge Dalland (2012) kan dette ha ulike fordeler og ulemper. Fordelen er at jeg møter feltet som undersøkes med «friske» øyner og lite forforståelse. Ulempen kan være distansen til feltet. Informantene visste ikke alderen min på forhånd. Det er derfor vanskelig å vite hvilke holdninger informantene hadde har hatt i forhold til at den lille aldersforskjellen mellom oss. Jeg følte det heller som en sterkere relasjon. Seks av informantene var kvinner som kan være en faktor for trygghet og evnen til å åpne seg for meg som kvinne.

3.9 Etiske retningslinjer

Overfor mine informanter har jeg forsøkt å etterfølge tre viktige etiske retningslinjer innenfor kvalitativ forskning. Disse tre retningslinjene er det informerte samtykke, konfidensialitet og konsekvenser.

Prinsippet om informert samtykke defineres av NESH 2006 på denne måten: «Som hovedregel skal forskningsprosjektet som inkluderer personer, settes i gang bare etter deltakernes informerte og frie samtykke. Informantene har til enhver tid rett til å avbryte sin deltakelse, uten at dette får negative konsekvenser for dem» (Den Nasjonale forskningsetiske komité for samfunnsvitenskap og & Kalleberg, 2006, s. 13).

Et informert samtykke handler om at informantene har nok informasjon om undersøkelsen til å ta en avgjørelse på om de vil være med på undersøkelsen eller ikke (Frønes & Backe-Hansen, 2012, s. 154). Det informerte samtykket dreier seg om respekt for individets eget liv og at det enkelte individ er kjent med de opplysningene om seg selv som deles med andre. Det er viktig at informantene er innforstått med hva deltakelsen i forskningsprosjektet innebærer (Thagaard, 2009, s. 26). Alle mine syv informanter gav sitt samtykke til å delta i undersøkelsen min. Prinsippet om informert samtykke ivaretok jeg gjennom å sende ut et informasjonsskriv på mail til alle syv informantene før selve intervjuet. Dette sendte jeg ut. Jeg erfarte at de fleste hadde mottatt det med unntak av å ha lest det. Virket som de ikke hadde interesse av hva som sto der. Jeg valgte derfor å understreke de viktigste punktene før vi startet intervjuet. Jeg gjentok kort undersøkelses formål og tema. Videre at de kunne trekke seg fra undersøkelsen når som helst uten negative følger, at samtalen ble tatt opp på lydbånd og var anonymt. Før vi startet spurte jeg om de hadde noen spørsmål før informantene skrev under på samtykke erklæringen.

Et annet etisk grunnprinsipp er konfidensialiteten overfor informantene. Informantene har krav på at den informasjonen de gir blir behandlet konfidensielt. Dette innebærer at informantene må anonymiseres når resultatene av undersøkelsen presenteres (Thagaard, 2009, s. 27). Informantene skal føle seg trygg på det de sier ikke skal kunne føres tilbake til dem i den ferdige oppgaven (Dalen, 2011, s. 102). Anonymiteten ble ivare tatt på den måten at informantene fikk hver sitt nummer som representerte dem, det betydde at det bare var jeg som visste hvem sitt navn som var bak hvert nummer. Nummeret gjentok jeg i både

båndopptaket og i transkriberingen av hver informant.

Det tredje etiske grunnprinsippet er konsekvensene forskningen kan ha for deltakerne. Informantene skal ikke utsettes for skade eller andre alvorlige belastninger, som du som forsker har ansvaret for (Thagaard, 2009, s. 28-29). Det siste prinsippet ivaretok jeg som forsker på den måten at jeg ikke har tatt med sensitive opplysninger om informantene, selv om det kunne vært interessant for studien.

3.10 Validitet og reliabilitet

Metoden man benytter skal gi troverdig kunnskap. Innen vitenskapelige metoderegler og kunnskapskrav må validitet og reliabilitet være oppfylt. Det som er sentralt å spørre om er den data som er samlet inn har relevans med problemstillingen (Dalland, 2012). Begrepet validitet handler om tolkningen av data og om hvor gyldige tolkningen forskerne kommer fram til i forhold til virkeligheten. Ved validitet kan vi stille spørsmål om de tolkningene vi har fått, er gyldige i forhold til virkeligheten vi studerer (Thagaard, 2009). Gjennom å intervju informantene fikk jeg muligheten til å høre informantenes egen stemme om det bestemte tema, og overgangen til den selvstendige tilværelse. Jeg var avhengig av deres erfaringer og fortellinger for å gjennomføre en kvalitativ oppgave. Informantene fikk temaet og problemstilling på forhånd. I forhold til dette kan man spørre seg selv om informantenes ærlighet i svarene.

Begrepet reliabilitet handler om spørsmålet om hvis en annen forsker skulle gjort den samme undersøkelsen hadde kommet frem til samme resultat (Thagaard, 2009). Pålitelighet betyr at de forskjellige fasene i undersøkelsen er gjennomført uten unøyaktighet. Dette betyr at spørsmålene og svarene blir oppfattet riktig, og at lydopptaket er av god kvalitet og at innholdet ikke endres ved transkriberingen (Dalland, 2012). For å ha mest mulig pålitelighet har jeg brukt båndopptaker for å sikre meg alt som blir sagt i løpet av intervjuet. Jeg har også valgt lokaler som er fri for støy som kan redusere kvaliteten på opptaket. Videre har jeg vært svært nøye med å transkribere intervjuene, i tillegg notert observasjoner og ansiktsuttrykk. Misforståelser i spørsmål og svar er vanskelig å unngå hvis du man oppdager det når man hører på lydopptaket i etterkant. Jeg avsluttet hvert intervju med å spørre om jeg kunne kontakte dem hvis det var noe som var uklart.

4. Funn og diskusjon

I det foregående kapitelet ble det gjort en redegjørelse av de metodiske valgene for denne studien. I dette kapitelet skal jeg redegjøre for ungdommenes egne erfaringer i overgangen fra institusjon og fosterhjem til den selvstendige tilværelse. Analysen bygger på syv intervjuer, seks jenter og en gutt i alderen 18-24 år. Seks av informantene kom fra en institusjon og en fra fosterhjem. Under intervjutidspunktet hadde seks av syv flyttet ut fra institusjonen og inn i egen bolig eller annet. Den siste bor nå på institusjon igjen, etter å ha bodd i den selvstendige tilværelse en periode.

Hvert enkelt intervju er som sagt basert på intervjuguiden, som ble utformet i forkant av intervjuene. Den tok for seg seks kategorier som kartla det jeg var interessert i å ha svar på. Ut i fra dette lagde jeg syv kategorier med underpunkter som er utgangspunktet for dette kapitelet. Underpunktene er hentet fra spørsmålene i intervjuguiden. Disse syv kategoriene representerer hovedtemaene i prosjektet. Formålet med kategoriene var på best mulig måte få frem informantenes ulike meninger, erfaringer og innfallsvinkler på overgangen til den selvstendige tilværelse.

Kapitelet er basert på mye sitater fra informantene, der de blir drøftet opp mot hverandre og rundt teori og eksisterende forskning. Hver intervjusamtale ble gjort om til et sammenhengende tekstdokument, der jeg på best mulig måte har prøvd å gjenskape det som faktisk ble fortalt under intervjuene. Samtlige av informantene brukte institusjonsnavnet under samtalen, jeg har derfor valgt å bytte ut institusjonens navn med begrepet «institusjonen». Ved å gjøre deg som leser oppmerksom på pauser, oppfølgingsspørsmål fra intervjuer og unødvendige setninger og ord i intervjuet, har jeg valgt å bruke tre punktum «...» for å gjøre det mer tydelig. Noen av sitatene manglet ord eller en rettelse av ord, der jeg har satt mine egne ord i parentes for å gjøre budskapene i sitatene mer tydelig.

Denne studien tar utgangspunkt i ungdoms overgang fra institusjon eller fosterhjem til den selvstendige tilværelse. Den første kategorien belyser en annen innfallsvinkel enn de seks kommende kategoriene. Den tar for seg de informantene som flyttet ut fra institusjonen, som etter noen måneder flyttet tilbake igjen. Min begrunnelse for å ha denne som en av hovedkategoriene var fordi den kunne fortelle noe om hvorfor de flyttet tilbake igjen og hva som gjorde at de valgte å avbryte den selvstendige tilværelse. Det var fem av syv informanter som valgte å flytte ut fra institusjonen mer enn en gang. Dette synes jeg var et høyt tall i

forhold til utvalget mitt. Jeg synes derfor det var et interessant funn som informantene la vekt på i intervjuene. De seks andre kategoriene belyser den siste gangen informantene flyttet ut i den selvstendige tilværelse. De tar for seg et vidt spekter som gir en beskrivelse av overgangen på ulike stadier. Kapitlet blir belyst gjennom følgende kategorier, der hver kategori har under spørsmål som er hentet fra intervjuguiden:

4.1 Den første utflyttingen

4.2 Forberedelse og planleggelse

4.3 Utflyttingen

4.4 Overgangen fra institusjon og fosterhjem til en selvstendig tilværelse

4.5 Opplevelser fra oppfølging

4.6 Opplevelser fra den selvstendige tilværelse

4.7 Hva har vært viktig? – er det ting du har savnet?

4.7 Oppsummering

4.1 Den første utflyttingen

Det kan være to årsaker til at ungdom flytter fra institusjonen eller fosterhjemmet. Den ene at den unge når myndighetsalder og den andre at barneverntjenesten ikke lenger ønsker å betale for barneverntiltakene lenger (Storø, 2001). Seks av syv informanter i denne studien oppga at de var plassert på en rusinstitusjon, der tre av dem oppga på intervjutidspunktet at de hadde et rusproblem. Fem av informantene oppga at de flyttet ut fra institusjonen først gang når de var rundt 18 år, men flyttet tilbake til institusjonen igjen. Det vil si at årsaken til at disse ungdommene flyttet ut var fordi de var nådd myndighetsalder.

Alle disse fem kom fra en rusinstitusjon. Et avbrudd i institusjonsbehandlingen, kan ha sammenheng med ungdommenes rusproblemer og manglete motivasjon (Lie & Granby, 2011). Disse fem ungdommene valgte selv å gå eller skrive seg ut fra institusjonen når de var nådd myndighetsalder. I følge Bergen kommunen ga et kollektiv ungdommene rett til å gå og rett til å komme tilbake igjen. I tillegg hadde de motivert ungdommene til å komme tilbake for

å starte opp der de slapp (ibid). Alle de fem informantene som ble intervjuet ønsket selv å komme tilbake til institusjonen. Jeg fikk et inntrykk av at det hadde stor betydning for dem å få muligheten til å komme tilbake. Jeg synes det var svært interessant at så mange av informantene flyttet ut og kom tilbake igjen. Jeg skal derfor nå ta for meg informantenes egne erfaringer og synspunkter rundt den første gangen de flyttet ut. Det for å få et innblikk deres første møte med den selvstendige tilværelse. En av dem forteller følgende om første gangen hun flyttet ut fra institusjonen:

Jeg flyttet ut, ok, flyttet ut to ganger, ... den første var mer sånn problematisk enn den andre gangen. Den første ordnet jeg alt selv. ... (Jeg) prøvde jo å flytte ut som 18,5 åring, det gikk jo ikke bra så da måtte jeg tilbake igjen. Så venta jeg til jeg ble 19 år. Så det var ikke så lenge, så jeg trengte på en måte kun det halvåret etterpå til at alt gikk bra.

En annen forteller:

Var vel ute i tre måneder, 2-3 måneder. ... Det gikk ikke så bra, jeg ville prøve en gang til. ... Jeg søkte meg inn igjen, så var jeg på sånn hyttetur i to måneder. Jeg ville jo tilbake igjen.

Det at informantene var nådd myndighetsalder gjorde at de selv kunne avgjøre om de ville flytte ut fra institusjonen eller ei. Ut i fra intervjusamtalen med disse to informantene fikk jeg ikke inntrykk av at de hadde tidsbegrenset institusjonsopphold eller om de hadde fullført behandlingen. Jeg kan derfor ikke kalle disse utflyttingene for institusjonsavbrudd. I begge sitatene uttrykker informantene at «det gikk ikke så bra» i den selvstendige tilværelse første gang de flyttet ut. De fant selv ut at de ville flytte tilbake igjen til institusjonen der de ble tatt godt imot. En annen hadde klare meninger om det å flytte ut første gang:

Jeg tenkte endelig nå er jeg fri ... Så tenkte jeg at nå kan det gå så gale som bare det, og det er ingen som kan sette et tvangsvedtak på meg ... følte meg fri, fordi jeg har alltid sett på at andre har tatt avgjørelser for meg.

Her kommer det tydelig frem tanken på friheten av å flytte ut. Her påpeker Storø (2001) at ungdommens trang til frihet bør settes i et realistisk fokus for den unge. For henne betydde det å nå myndighetsalderen at ingen kunne holde henne tilbake eller sette et tvangsvedtak på henne igjen. Informanten flyttet ut uten videre hjelp. Mange ungdommer ser frem til denne dagen med lengsel som kan føre til at de skriver seg ut og frasier seg all hjelp de kunne fått.

Det kan være viktig at institusjonen snakker med den enkelte ungdom før myndighetsalder inntreffer for å normalisere situasjonen. Det kan også ha en effekt å få andre ungdommer, som har vært i samme situasjon til å forklare hvordan denne fasen i livet var for dem. Den samme informanten ble videre spurt om hvilke tanker hun hadde rundt det å bli 18 år og bli selvstendig, der hun forteller:

Det var så rusfokusert at det tenkte jeg gikk helt fint.

Ungdom som flytter ut i den selvstendige tilværelse som 18 åringer kan flytte ut med positive eller negative holdninger. Tanken på å bli 18 år og bli selvstendig svarer informanten med at det går helt fint, som kan ha sammenheng med hennes tanke på frihet. Rusfokuset kan ha overdøvet de negative holdningene og redselen for å ta ansvar for seg selv. Manglede motivasjon for å fortsette institusjonsbehandlingen kan også ses i sammenheng med rus suget hos den unge (Lie & Granby, 2011). Dette var også tilfelle for denne informanten:

Jeg var vell ute jeg i tre måneder, ... (Institusjonen) prøvde jo og «vær så snill og bli igjen, du vet hva som skjer når du kommer ut», og alt det der. Jeg viste det kom til å gå gale. ... Jeg skulle ruse meg igjen.

I dette sitatet kommer det frem at institusjonen prøvde å holde henne igjen, og satte fokus på det negative med å flytte ut. Institusjonen har her prøvd å sette utflyttingen i et realistisk perspektiv for henne, med tanke på hva som kan skje når hun flytter ut (Storø, 2001). Jeg får et inntrykk av at informanten hører hva institusjonen sier, men velger å overdøve det med å fokusere på rusen. Ut i fra begge de sitatene overfor kommer det frem et sterkt rusfokus, som jeg ser som hovedargumentet for utflyttingen. Når ungdom snakker om rus, tenker de gjerne på rusens positive funksjon, flukten og det å gå ut å ha det bra (Lie & Granby, 2011). For å se på motsetningen av det som er lagt frem til nå, vil jeg nevne den eneste av informantene som flyttet ut som 18 åring som ikke flyttet tilbake igjen. Hun var også den eneste som flyttet ut fra fosterhjem ut i egen bolig. Hun hadde bodd i egen bolig i seks måneder på intervju tidspunktet. Denne informanten var også den eneste uten rusproblemer. Hun svarte følgende på spørsmålet om det å flytte ut:

Jeg var redd for at jeg ikke skulle klare meg alene ... jeg var jo veldig ung.

Ut i fra det hun sier oppfatter jeg det slik at hun valgte og vente med å flytte ut før hun var nådd myndighetsalderen og følte seg klar for det. Selv om hovedregelen sier at ungdom kan bo i fosterhjemmet utover 18 år (Bakketeig & Mathisen, 2008). Jeg fikk inntrykk av at det var

hennes egen avgjørelse å flytte ut fra fosterhjemmet. I forhold til de fem andre som flyttet ut som 18 åringer ser jeg på det som at de ikke var klar for den selvstendige tilværelse, og flyttet tilbake igjen. Det kommer også frem i forskningen at de unge fra fosterhjem har høyest andel med positive karrierer (Clausen & Kristofersen, 2008).

Den dagen den unge når myndighetsalderen endres den juridiske statusen der den unge bestemmer selv om den vil motta hjelp fra barnevernet når de flytter ut eller ei. De kan skrive seg ut og frasi seg den hjelpen de kunne ha fått (Storø, 2001). Felles for informantene som flyttet ut første gang når de var 18 år, var at de likevel fikk nok hjelp til å komme tilbake igjen til institusjonen eller plassert til en annen institusjon etter den første utflyttingen. Den selvstendige tilværelse innebærer å oppnå et modningsnivå der den unge tar mer ansvar for seg selv på egne premisser. Modningsnivået og den realistiske tenkningen til disse fem i forhold til jenta som klarte seg i den selvstendige tilværelse som 18 åring var ganske annerledes med tanke på å flytte ut. Det er også viktig å tenke på at mennesker er forskjellige, og de når modningsnivået på forskjellige tidspunkt. Et element kan også være at ungdom som flytter fra fosterhjem har bedre prognoser enn de fra institusjon (Bakkteig & Mathisen, 2008).

Fem av informantene i denne studien flyttet altså ut som 18 åringen, men flyttet tilbake igjen til institusjonen. Denne flyttingen har foregått uten planlegging, og det har vært kort tid mellom avgjørelsen om å flytte ut og selve flyttingen. I følge forskningen sies det at ungdom kan gå lei og flytter ut i den selvstendige tilværelse. Der de kan finne ut av at de ikke mestret det å flytte for seg selv, som fører til at de flytter tilbake til institusjonen igjen. Det påpekes at ungdommene burde få lov til å flytte tilbake til institusjonen hvis de ønsker det. Det er svært vanlig at ungdom som flytter ut ved 18 årsdagen takker nei til videre tiltak, men som angrer seg i etterkant. Muligheten til å angre seg etter utflytting tolker jeg som at disse fem informantene setter meget høyt, også det å bli imøtekommet med deres behov for å få en best mulig overgang til en selvstendig tilværelse. Det fremheves i Barne- og likestillingsdepartementets rundskriv av 1. juli 2003 at ungdom som avslår videre tiltak etter utflytting skal ha muligheten til å ombestemme seg.

4.2 Forberedelse og planlegging

Overfor har jeg tatt for meg de informantene som oppga at de flyttet ut fra institusjonen mer enn en gang, som flyttet tilbake igjen. Jeg skal nå gå over til utgangspunktet for denne oppgaven, nemlig den siste utflyttingen. Den belyses gjennom seks kategorier, og tar for seg informantenes erfaringer og opplevelser av å bli forberedt på å flytte for seg selv. Det sentrale i denne fasen er at det er denne fasen som legges til grunn for at ungdom skal klare seg alene (Storø, 2001).

Når begynte forberedelsen?

I følge Storø (2001) og Tjersland, et.al. (2010) bør forberedelsesfasen begynne allerede under innskrivingen og vare gjennom hele oppholdet fram til flyttedagen. Det var ingen av informantene jeg intervjuet som opplevde dette. De fleste husker ikke en gang når de begynte å snakke om det, og det var under halvparten som svarte konkret på dette spørsmålet. Det som kommer frem i forskningen er at det viktig at planleggingen starter tidlig (Mathisen, Backe-Hansen & Bakketeig, 2008). To av informantene oppga konkret når forberedelsen begynte:

Det var nok et halvt år før.

En annen:

De begynte vell en måned før, kanskje to. Det var kanskje en måned før jeg ble 19 år.

Under intervjuene oppga informantene ulike beskrivelser i forhold til disse to sitatene. I det første sitatet fikk jeg ett inntrykk av at informanten synes forberedelsen begynte i det seneste laget, og hvis hun skulle vært maksimalt forberedt måtte forberedelsen begynt mye, mye før. I følge forskningen sies det at planleggingsfasen ofte begynner for sent (ibid). I forhold til det andre sitatet fortalte informanten under intervjuet at hun fortsatt hadde et par måneder igjen på institusjonen etter at hun ble 18 år. Jeg fikk et inntrykk av at forberedelsen begynte i god tid, men hun synes fortsatt utflyttingen ble veldig plutselig. Det var kun en av informantene som uttrykket at forberedelsen begynte forholdvis tidlig. Hun var også den eneste som flyttet

ut fra fosterhjem:

(Det) begynte ganske tidlig faktisk. Fordi jeg alltid ville bo for meg selv, og styre for meg selv og bestemme.

Under intervjuet fikk jeg et inntrykk av at hun var fornøyd med forberedelsen hun fikk fra fosterforeldrene sine og følelsen av at hun fikk det hun trengte. Det sies at fosterforeldrene skal ha en sentral rolle i ungdommens forberedelse på overgangen til en selvstendig tilværelse (Bakketeig & Mathisen, 2008). I motsetning uttrykker en annen informant:

Jeg tror de ville snakke minst mulig om det (forberedelsen) for og ikke sette fokus på det.

Jeg forstår det slik gjennom det hun forteller at forberedelsen så å si var fraværende for henne. I følge Storø (2001) «Alle disse ungdommene har krav på å bli individuelt behandlet og bør få hjelp til forberedelse og oppfølging tilpasset den situasjonen de er i» (s, 102). I forhold til dette og det hun sier viser det her at institusjonene ikke har forberedt henne på det som kommer etter institusjonsoppholdet.

Hvordan ble du forberedt? Og hva gjorde det med deg?

Videre ble alle informantene spurt om hvordan de ble forberedt inne på institusjonen eller fosterhjemmet og hva det gjorde med dem. «Den selvstendige tilværelse bør planlegges og forberedes i god tid før den inntreffer» (Storø, 2001, s. 98). En av informantene forteller om hvordan hun ble forberedt på å flytte og bli selvstendig:

... Jeg hadde lyst til å flytte og vi ble enige om at jeg kanskje skulle flytte (bort) først tror jeg, slik at jeg kunne få kjenne på det å være borte fra institusjonen og ikke ha de reglene og strukturen, samtidig som jeg var ganske langt borte fra institusjonen. ... Jeg bodde (der) ... et halvt år, 6 måneder før jeg flyttet (derfra).

I intervjuet utdyper hun at hun først flyttet ut fra institusjonen for å kjenne på det å være borte fra den. Før hun skulle flytte for seg selv. Hun oppga at hun flyttet inn til en familie, som samarbeidet med institusjonen. Hun sier at hensikten med dette var å komme seg bort fra

reglene og strukturen. Hun hadde på det tidspunktet bodd på institusjonen i fire år og hatt hele ungdomsperioden sin der med faste rammer og regler. Jeg ser på denne flyttingen som en måte å forhindre institusjonalisering på. Institusjonen la til rette slik at hun kunne lære seg holdninger og ferdigheter fra storsamfunnet før hun flyttet helt for seg selv (ibid). Hun ble videre spurt om hva det gjorde med henne at hun ble plassert en annen plass i regi av institusjonen. Hun forteller:

I begynnelsen var det bra, men det var egentlig ganske godt å flytte der fra, de var litt syke i holdet, sånn «hippier» ... Jeg følte de var litt hjernevasket og det var ikke bra for meg å bo der i slutten. ... I ettertid har institusjonen sagt at det var litt sykt å bo der, men det viste jo bare at jeg var voksen selv og klarte å ta ansvar ... at det ikke var bra for meg, og flyttet.

Hun forteller hun hun tok ansvar og gjorde det som kjentes best for henne. I tillegg sier hun at institusjonen i etterkant har fortalt at hun tok en riktig avgjørelse, som sier noe om hennes modningsnivå på det tidspunktet. En faktor som kan vise at ungdom er klar for å flytte ut er de unges ansvarlighet og evne til å ta vare på seg selv (ibid). I motsetning forteller en annen:

Da brydde jeg meg egentlig ikke så mye om hva de sa. Men sånn som jeg husker så sa de at det kommer til å bli tøft og at det vil bli noe helt annet å komme ut. Jeg må ha ting klar, jeg må ha betalt all gjeld. Jeg må forberede meg på at når jeg kommer ut vil jeg ha mye mindre penger enn når jeg bor på institusjon. Jeg må få meg leilighet ... Så var det egentlig det å forberede meg på en god måte. Jeg brydde meg sånn svært lite om det de sa da. Jeg ville men ville ikke bli rusfri.

Det som kommer frem her er at institusjonen prøvde å forberede henne, som hun ikke tok innover seg. Jeg oppfatter det slik at hun hadde et ambivalent forhold til tanken på å bli rusfri eller ikke. Dette fordi hun sier i den siste setningen, «jeg ville men ville ikke bli rusfri». Mennesker som strever med noe tungt, som i denne sammenheng blir informantens rusproblem. Kan ambivalensen gjøre det vanskelig å ta fatt på endringsprosessen med å bli rusfri. Det kan være fordi hun er i tvil om det er mulig å bli rusfri og ikke ser denne endringen som nødvendig. Før utflyttingen vil det være viktig å endre disse holdningene og fremme forandringer, som kan gjør det oppnåelig (Tjersland, et.al, 2010). Informanten påpeker også de praktiske tingene som måtte ordnes, som gjeld, penger og skaffe en plass å bo, det var også sentralt for to av de andre informantene. Den ene forteller:

Jeg kjøpte inn veldig mye ting, ... sånn at alt skulle være klart. ... Jeg hadde leilighet over et halvt år før jeg bodde i den.

En annen:

De begynte litt å fortelle meg at «nå skal du snart ut og være selvstendig, kanskje det er på tide å gjøre noe sånn, sånn og sånn, det er en prosess og alt det der sier de jo». (Det var) i form av praktiske ting som og måtte gjennomføres med å få leilighet først og fremst og (kjøp av) ting og søke om støtte til alt dette her.

Storø (2001) legger vekt på at institusjonen skal bistå den unge med de praktiske gjøremålene før utflytting. Det som legges i en god forberedt utflytting er at alle de praktiske gjøremålene er gjort i god tid før slik at dette ikke skal stresse den unge. Felles for informantene var at de så verdien av praktisk forberedelse, spesielt bolig og ting. Bolig er også et av det mest brukte ettervernstiltaket i Norge (Storø, 2012; Kristoffersen, 2009).

En av informantene snakket veldig mye om forskjellen mellom forberedelsen hun fikk på den første institusjon hun var på i forhold til den andre institusjonen. Den største forskjellen var at hun flyttet ut fra den første institusjonen da hun var 18 år og den andre da hun var 20 år. Hun forteller at hun ikke var særlig mottakelig for det livet som den første institusjonen prøvde å styre henne inn på. Hun forteller følgende:

Når det hjalt ... mentalt å forberede meg så tror jeg, jeg har mye skyld i det fordi jeg var ikke mottagelig for det livet de prøvde styre meg inn på da.

Forberedelsen fra den andre institusjonen artet svært annerledes for henne. Hun forteller:

Jeg hadde en veldig lang utflyttingsfase. Ikke bare det med å begynne en halvannen måned før å trene og bo i leilighet. Men jeg hadde veldig mye fritid ... etter hvert fikk jeg lov til å reise på mer konventer alene ... sånn at jeg tok kontakt med andre i fellesskapet. ... Det forberedte meg på det ansvaret med at det er ingen som fysisk stopper meg med noen ting som helst.

Ut i fra det siste sitatet virket det som om hun følte seg eldre og mer ansvarsfull enn når hun var 18 år. Jeg ser det slik at hun har nådd et modningsnivå der hun tok mer ansvar for seg selv. Informanten trekker fram betydningen av forberedelsen, ikke bare det å begynne halvannen måned før, men også det å trene og bo i leilighet. I følge forskningen er treningshybler en av de viktigste faktorene i overgangen og å lykkes i et ettervern (Mathisen,

Backe-Hansen & Bakketeig, 2008). Informanten forteller at hun reiste et par gangen til leiligheten sin og sover over, og reiste tilbake til institusjonene igjen. «... Ungdom kan flytte til egen avdeling/leilighet/hybel tilknyttet institusjonen for en kortere eller lengre periode før de flytter helt for seg selv» (ibid, s. 232). I dette tilfelle flyttet informanten til sin egen hybel. Det mest sentrale forskjellen mellom disse to utflyttingene vil jeg si handler om alder, modningsnivå og det å være klar til å flytte. Informanten bak neste sitat flyttet ut fra fosterhjem ut i egen bolig. Hun forteller hvordan hun ble forberedt av fosterforeldrene:

De lærte meg nesten alt. Så jeg klarer å betale regninger og alt sånn. Så jeg var ganske forberedt for å flytte for meg selv.

I sitatet gir hun inntrykk for en positiv holdning til forberedelsen hun fikk, der hun sier at hun følte seg ganske forberedt på å flytte for seg selv. I motsetning var det en som oppga at institusjonen mente han ikke hadde forberedt seg godt nok, han forteller:

... Planene var at jeg skulle flytte i leilighet med tremenningen min. Det skjedde ganske fort. Jeg forberedte meg ikke så veldig. ... De (på institusjonen) mente at jeg ikke hadde forberedt meg godt nok.

Det var kun en av informantene som kunne fortelle at hun ikke var fornøyd med forberedelsen hun fikk fra institusjonen. Hun forteller at hun ikke følte hun ble sett eller hørt, og at hennes behov ble tilsidesatt. Hun hadde klare meninger:

Det var akkurat som de fortrengete den tanken at det kunne vær at jeg flyttet. Og da fikk ikke jeg forberede meg til å flytte, det var litt dumt. Det er og det opplegget som jeg sier, de vil ikke ha fokus på det, fordi de tenker helt andre tanker. Da hadde jeg vært der så lenge at jeg tenkte at jeg holdt på å spy av hele greiene». ... «Det synes jeg er dårlig, det med og ikke ha flere muligheter. Å være åpne for forskjellige ting. Å være forberedt på forskjellige ting. Det synes jeg er døds dårlig. Det er noe som er viktig å ta hensyn til, at folk er individuelle og vil forskjellige ting i livet, og skal forskjellige ting etterpå. Det er sånn som jeg blir rasende på.

For å forberede den unge som skal ut å være selvstendig er det viktig at de voksne bør kjenne til den unges bakgrunn og historie. Forberedelsen bør være individuelt fokusert mot akkurat denne ungdommen. «Alle disse ungdommene har krav på å bli individuelt behandlet og bør få hjelp til forberedelse og oppfølging tilpasset den situasjon de er i» (Storø, 2001, s. 102). Smit (1991) understreket at mange ungdommer forlater institusjonen på en negativ måte. De som

forlater institusjonen på en negativ måte hadde det dårligst i ettertid i forhold til andre (referert i Storø, 2001).

Informantene i denne studien hadde ulike meninger og erfaringer rundt det å forberede seg, og bli forberedt til den selvstendige tilværelse. Det var bare en av informantene som uttrykket at hun var fornøyd med forberedelsen hun fikk., hun var den eneste fra fosterhjem. Fem fortalte at de var fornøyd. Det var bare en av informantene som ga et tydelig inntrykk av at forberedelsen var så å si fraværende for henne. Det ga store utfordringer for henne ved utflyttingen, som er det neste punktet.

4.3 Utflyttingen

Overfor tok jeg for meg forberedelsen som skjedde inne på institusjonen og fosterhjemmet. Jeg skal nå se på hvordan informantenes utflytting artet seg. I følge Storø (2001) kan en flytte på en positiv eller en negativ måte, der det optimale er å flytte på en positiv måte. «Det er viktig å motvirke at ungdommer som har vært i barnevernets omsorg ikke er dårligere rustet enn andre ungdommer til å møte voksenverdenen». Som kommer frem i høringsnotatet 23. oktober 2008 – forslag til endring i lov 17. juli 1992 nr. 100 om barneverntjenester. For ungdom i barnevernet er det den planlagte, forutsigbare flyttingen i et støttende klima som det legges vekt på i mye av litteraturen (Storø, 2001). Jeg skal videre ta for meg tre underpunkt om informantenes utflytting. Fem av informantene flyttet ut 19 år gamle og to som 18 og 20 åringer.

Fikk du en flyttdato?

Et av spørsmålene i intervjuguiden var om informantene fikk en flyttdato når de skulle flytte ut i den selvstendige tilværelse. Jeg har valgt å fremheve dette spørsmålet, fordi det gir et inntrykk av hvor planlagt flyttingen var. Får man en flyttdato er flyttingen satt og ikke en tilfeldig dato. Svarene jeg fikk var noe varierende. Tre svarte at de ikke fikk en flyttdato, to at dem fikk men at den ikke ble opprettholdt og to svarte ikke konkret på dette spørsmålet. Nedenfor kommer to uttalelser fra informantene som ikke fikk flyttdato. En av dem fortalte:

Nei, jeg flyttet på dagen. Jeg hadde jo litt sånn 30 % ettervern, at jeg var 30 % elev eller noe sånn. ... jeg tror ikke jeg fulget reglene når jeg flyttet ut, jeg skulle nok egentlig ventet på noe å sånne ting, men det var ingen der og jeg tenkte at det er mitt liv, så jeg bare flyttet,... Det gikk jo bra så, jeg hadde jo fortsatt ettervern.

En annen:

Nei, det fikk jeg ikke. Der var det mer sånn tar det så der kommer. Jeg hadde det i utgangspunktet, det hadde jeg. ... Jeg tenker at det er uten tvil den beste måten sånn som det (ble) nå. Fordi da er det mulighet for og at vet du hva det passer ikke akkurat nå kan vi vente en uke til. Men å ha en dato så har du på en måte noe veldig skummelt der fremme som bare blir nærmere og nærmere ikke sant. ... jeg synes det er bedre å kunne veldige litt selv.

Ut i fra disse sitatene oppgis det at de ikke fikk en flyttedato, der den ene forteller at hun flyttet ut på dagen. Ut i fra informantens erfaring sier Storø (2012) at det vil være avgjørende å sette et tidspunkt for flyttingen slik at den unge skal føle seg klar for å flytte. I sitat nummer to blir det fremhevet at en dato setter fokuset på noe skummelt som kommer nærmere og nærmere. Hun legger heller vekt på det som det kommer, å flytte når tiden er inne for det. I motsetning var det to informanter som i utgangspunktet hadde dato men fikk erfart at den ikke ble opprettholdt. Informanten som flyttet ut fra fosterhjem forteller:

Ja, men det ble aldri den datoen da, men vi begynte jo.

Det var to av informantene som fikk flyttedato, som hadde som fellestrekket at flyttedatoen ikke ble opprettholdt. Det med å vente til man er klar og bruke den tiden det trenger ser jeg på som en positiv faktor for utflyttingstidspunkt. Det sette denne informanten fokus på:

Plutselig klarer man seg bedre selv og behovet er ikke så sterkt lenger, og de blir mer naturlig. Og det er det som er det beste, det er det de har vært flinke på. det passer seg ikke å ha en dato, fra om det da har vi ikke kontakt lenger.

Ut i fra uttalelsene om å ha en flyttedato, kommer det frem at ingen av informantene flyttet på en spesiell eller satt dato. De fleste la vekt på betydningen av å kunne flytte når de var klar for det, og flytte ut på en naturlig måte. For at ungdom skal se på sin utflytting som positiv, er en vesentlig faktor at den unge oppfatter det som sin egen avgjørelse (Storø, 2001).

Beskrivelser av utflyttingen – var den planlagt og forberedt?

Jeg skal videre beskrive informantenes utflytting, og gjøre rede for om den var planlagt og forberedt. Flyttingen bør være en positiv neste fase i livet for de unge (Storø, 2001). Under intervjuene fikk jeg et blandet inntrykk i forhold til beskrivelsen av flyttingen. En informant fortalte at hun virket fornøyd:

Jeg føler ikke at jeg kan si noe om institusjonen når det gjelder flytting, det er jo vanskelig å tilpasse seg et liv etter et institusjonsopphold, ... jeg tror ikke institusjonen kunne gjort noe annerledes eller noe bedre for det vil fortsatt være institusjonsaktig.

I motsetning beskrives en mer negativ holdning til det å flytte fra institusjonen:

Jeg synes det var vanskelig, følte jeg hadde mistet litt fotfeste på det tidspunktet. Jeg viste at jeg ikke kom til å bo (der), det var jo bare midlertidig løsning. Det ble mye midlertidig alt.

Det som fremheves er svært forskjellig. Informanten i det andre sitatet opplevde at boligen hun flyttet inn i var et venterom og en midlertidig løsning. Dette var hennes første bolig etter institusjonsoppholdet. Det kommer frem i en tidligere rapport at ungdom fra institusjon flytter mye og at de ikke trives med denne situasjonen. De ønsket en stabil boligsituasjon (Skårstad Storhaug, 2008). Hun fortalte også at det var hennes mor som skaffet denne boligen til henne. Den første boligen er det som regel de voksne som har legger til rette for og det er ikke mange som bor i den over lengre tid (Storø, 2001). Dette var tilfelle for informanten nedenfor.

Jeg har hørt de har hjulpet mange andre med å flytte. Men for min del var det familien ja og mine nærmeste hjemme.

Det var familien og nettverk som skaffet bolig og hjelp til med flytteprosessen. Forutsigbar flytting i et støttende klima ser ut til å gå igjen i litteraturen (ibid). En tredje beskriver utflyttingen som noe enklere enn det hun hadde forventet:

Jeg tror jeg synes det var litt enklere enn hva det skulle bli. Men det er kanskje fordi man setter sånne scenarier i holdet på seg selv, at det er helt jævlig og (jeg) kommer ikke til å klare det.

Det informanten beskriver i sitatet overfor vil jeg si er en bedre innstilling enn å ha lavere forventninger, som kan føre til at fallhøyden blir stor.

For at den unge skal få et bra liv i den selvstendige tilværelse vil jeg si at det er avgjørende at den unge føler seg klar for å flytte ut. I følge Storø (2001) handler forberedelsen om å gjøre ungdom klar for å møte virkeligheten i det selvstendige liv. Samtlige informanter ble spurt om de følte seg klar for å flytte og bli selvstendige. Fire av syv fortalte under intervjuet at de følte seg relativt klar. I motsetning til de resterende tre som oppga at de følte seg mindre klar. En fortalte:

Jeg følte meg veldig klar ... jeg var veldig lei ... Det er det viktigste tror jeg at man får den tida man trenger.

En annen svarte:

Jeg var veldig klar, jeg var overmoden. Jeg hadde bodd der i 15 måneder. Jeg var klar til det. Der var egentlig bare godt at det ble sånn som det ble. Jeg er veldig fornøyd med min utflytting fra (institusjonen) hvert fall.

Ut i fra sitatene overfor hadde begge informantene klare meninger om at de følte seg klar for å flytte. Det å føle seg klar ser jeg på som et positivt grunnlag for informantenes å klare seg i den selvstendige tilværelse. I motsetning var det tre som ikke følte seg klar for å flytte. Ut i fra de syv informantene som ble intervjuet kan man si at over halvparten følte seg klar for å flytte for seg selv. I analysen av intervjuene oppdaget jeg at to av informantene prøvde å få forlenget institusjonsopphold, som også viste seg å være de to informantene som også følte seg minst klar til å flytte ut i den selvstendige tilværelse. Når informantene ikke har følt seg klar, kan det være en mulighet for å kunne forlenge institusjonsoppholdet til man føler seg mer klar. Det var bare en av dem som fikk innvilget forlengelse av institusjonsoppholdet på seks måneder. Hun uttrykker dette som en stor hjelp som kan ha ført til at hun i dag har klart seg i den selvstendige tilværelse. Hun forteller:

Jeg hadde en veldig komplisert utflytting. Jeg prøvde å få lengre tid etter jeg ble 20 år for det er ikke lov. Jeg snakket med veldig mange. (...) fordi jeg ikke var klar, følte meg klar.

En annen sier:

Jeg burde fått lov til å bo der lenger enn 20 år, egentlig fordi jeg ikke var klar når jeg var 20 år.

Begge forteller at de ikke føler seg klar og ville forlenge institusjonsoppholdet. Det kan være to årsaker til at ungdom må flytte ut fra institusjonen. Den ene at den unge når myndighetsalder og den andre at barneverntjenesten ikke ønsker å betale for tiltakene lenger (ibid). Under intervjuet fortalte begge informantene at aldersgrensen for å bo på denne institusjonen var til 20 år, som var grunnen til at de måtte flytte ut. Det vil si at brantjenesten betalte for deres opphold frem til 20 år. Informanten som fikk forlenget institusjonsoppholdet handlet det om at hun hadde nådd aldersgrensen, men som hun fikk forlenget til hun ble 20,5 år. Jeg ser det slik at hun hadde så sterkt behov for forlengelse at hun fikk det innvilget.

Første natten i egen leilighet

«Den dagen flyttingen skal foregår, er en dag den unge vil huske» (ibid, s. 134). Informantene kom med mange ulike svar på dette spørsmålet. Tre av dem svarte relativt kort, mens en forteller at hun ikke en gang kan huske første natten i egen leilighet. Første natt i egen leilighet kan være fylt med mange forskjellige følelser (ibid). En forteller:

Det var veldig deilig. Men hvis du tenker på første gangen, så hadde jeg jo en leilighet ... den første kvelden, det var etter jeg hadde bodd på institusjonen i tre år. Det synes jeg var skikkelig fælt. Det var helt forferdelig husker jeg. ... jeg tror forskjellen ligger veldig i hva du er klar for, første gangen var jeg ikke klar for det, da følte jeg meg ensom og det var fælt. Andre gangen når jeg flyttet ut, så var det, det var fortsatt rart og være alene men det var deilig også. Men nå bor jeg i kollektiv igjen så.

Det at hun nå bor i kollektiv kan tyde på at hun trives med mennesker rundt seg, som hun gjorde mens hun bodde på institusjon. Hun uttrykker stor forskjell mellom første gangen hun flyttet og andre gang hun flyttet ut fra institusjonen. Hun bruker ord som forferdelig og deilig for å vise forskjellene. Neste informant bruker også ordet deilig for å beskrive den første natten i egen leilighet:

Det var veldig ensomt husker jeg. Men og litt deilig da. ... Her var jeg liksom helt alene med et kjøleskap som tikker. Det var veldig rart og stort, og mye bare til meg da. På en måte var det deilig. ... det var veldig blandet da. Mye ensomt og litt frykt, litt redd og litt godt og å få vite at nå er tiden inne liksom.

Det hun kan huske var at det var veldig ensomt. Ungdommer som har bodd på institusjon hele eller deler av livet er vant med mennesker rundt seg nesten hele døgnet. Når de da flytter for seg selv kan de få følelsen av ensomhet (Storø, 2003). Denne følelsen kan overdøves med for eksempel å ha besøk den første kvelden eller natten. Det var bare en av informantene som opplevde dette, og hun forteller:

Jeg hadde noen der, så det var greit. Men andre natten alene var sånn: å herregud jeg har fått meg leilighet, det er nytt og hvordan gjør jeg det. Og veldig redd for å skitne det til og veldig redd for og ikke klare å rydde og holde det fint... det var skummel og nytt, men det var en god følelse.

Dette fremhever Storø (2003) som viktig. Den unge kan forberede seg på å bo alene ved å ha med seg noen, slik at de får kjenne på det å klare seg selv. Ut i fra disse tre uttalelsene får jeg et inntrykk av at alle tre hadde en veldig blandet følelse rundt dette. De bruker ord som «deilig» og en «god følelse» for å beskrive hvordan de synes den første natten var. Samtidig som de sier at de var litt redde og ensomme.

For å oppsummere informantenes utflytting, tar jeg utgangspunktet i den siste gangen informantene flyttet ut fra institusjonen eller fosterhjemmet ut i egen bolig eller annet. Ut i fra de informantene jeg fikk tak i vil jeg si at fleste flyttet på en positiv måte. Ingen av dem flyttet i konflikt med institusjonene eller fosterhjemmet. Seks av dem følte at de fikk det de hadde behov for og var veldig fornøyd med denne fasen. Det var kun en av dem som flyttet på en negativ måte, hun følte hun ikke hadde fått noe ut av selve institusjonsoppholdet, der hun kjenner på frustrasjonen og sinnet i forhold til dette. Negativ flytting kjennetegnes ved fravær i planlegging og forberedelse, som kom frem i punkt 4.2. I følge Storø 2001 er det de ungdommene som flytter på en negativ måte som er størst utsatt de første månedene og årene etter flyttingen. Dette ble en konsekvens for henne, som førte til at hun på intervjuetidspunktet var på institusjon igjen. Hun har mye sinne inni seg og konsekvensene for henne ble så store etter dette institusjonsoppholdet.

4.4 Overgangen fra institusjon og fosterhjem til en selvstendig tilværelse

I dette avsnittet tar jeg for meg informantenes overganger fra institusjonen og fosterhjemmet til den selvstendige tilværelse. Overgangen fra barndom til voksenlivet er den mest

betydningsfulle overgangen i den unges liv. Det er en stor endring i et menneskers liv med mye usikkerhet (Hellevik, 2005). Overganger er noe alle ungdommer går igjennom, enten om man er barnevernsungdom eller ei. Overgangen til den selvstendige tilværelse kan være noe annerledes for ungdom med barnevernstiltak enn for majoriteten av ungdom. Innholdet i overgangen for de unge kan også være svært individuelt. Ungdommen går igjennom mange typer overganger (Storø, 2012). Jeg skal fokusere på overganger fra å være under offentlig omsorg til å klare seg selv og bli selvstendig. Overgangen til selvstendighet kan forklares på denne måten: «*at ungdommene skal bli så selvstendige som mulig, klare seg selv i voksenlivet og «stå på egne ben».*» Ungdommene er svært forskjellige og for å nå disse målene må det tas hensyn til ungdommens situasjon (Iversen & Skårstad Storhaug, s. 54). Informantenes beskrivelser av overgangen var noe varierende, noen forteller om den fine overgangen mens andre om overgangen de gruet seg til. En av informantene beskriver overgangen på denne måten:

For min del så har det gått veldig fint fra den overgangen, de har egentlig sagt det i ettertid og, de som jobber på institusjonen at det var en av de fineste overgangene, en av de letteste overgangene de har vært med på. Fordi mitt nettverk hjemme ... de var veldig ... flinke og gode og støttet opp og støtteapparatet var veldig bra. En slags overgang, overlappning fra institusjon til ettervern. Og det gikk veldig bra altså. Jeg har en veldig, bare fin historie bak akkurat det, mer enn veldig mange andre.

Det kommer frem at mange barnevernsungdommer ikke har et støttende nettverk utenfor institusjonens fire vegger. Her får jeg et godt inntrykk av institusjonen og nettverket har støttet opp i informantens overgang. Hun forteller videre om overgangen fra institusjon til ettervern, som hun beskriver som en god overgang. En annen forteller:

Fra det å være på institusjonen til det å gå i arbeid, man lever i en egen boble, det er ikke reelt eller virkelige liv. Så overgangen til det virkelige liv det var ganske tøft og vanskelig, så jeg trengte jo, jeg trengte det nettverket jeg hadde, selv og jeg følte meg klar.

Informanten beskriver overgangen til den selvstendige tilværelse som ganske tøff og vanskelig. Overgangen til arbeidslivet er det hun ser på som vanskelig. Gjennom arbeid blir den unge knyttet til samfunnet. Det er viktig at den unge får følelsen av å være en del av samfunnet og kunne bidra. Det kan skape følelsen av inkludering og deltakelse. Hun påpeker også viktigheten av et støttende nettverk som en faktor for å klare seg i den selvstendige

tilværelse. Tilgangen på støtte er nemlig blant de mest viktigste faktorene for de unge overgangen (Storø, 2012). En annen forteller om det store skrittet overgangen var:

Det er så stort skritt, fra å ha trygge rammer, mat på bordene. Rene sengetøy. At bare alt blir fikset. Så ingen som bryr seg lenger, det er du som skal gjøre det selv.

Denne informanten trekker fram alle de praktiske tingene som ble ordnet på institusjonen, som ikke blir ordnet på samme måte i den selvstendige tilværelse. I forhold til sitatene som er presentert fikk jeg inntrykk av at de synes overgangen har vært vanskelig, men at de likevel har resultert i at de på intervjuetidspunktet bodde for seg selv. I motsetning hadde informanten nedenfor den mest negative holdningen til overgangen til den selvstendige tilværelse.

Informanten forteller:

Ja det husker jeg. Jeg hadde en tanke med at dette går aldri. Jeg var veldig stresset. Veldig stresset. Jeg følte at jeg var, at jeg ikke hadde utviklet meg i det hele tatt. I fra, jeg stoppet bare når jeg kom inn i systemet. Jeg kunne ikke forstå hvordan det systemet skulle fungere i min myndige alder på en positiv måte for meg fordi jeg var ikke utviklet. Jeg har alltid vært veldig moden av meg blant venner og sånne ting. Det mistet jeg, jeg mistet alt det når jeg kom inn i systemet. Da blir man litt barn igjen og sånne ting sant.

Hun forteller også:

Jeg var jo så (institusjonalisert) ... Jeg sliter enda. Men det er ikke deres feil, det er min tilpasningsevne sin feil, som de ikke så.

Ut i fra det informanten sier ser jeg det slik at hun hadde en stressende overgang, og sier hun ikke følte hun hadde utviklet seg. Følelsen av å føle seg klar og moden for utflytting virket fraværende for henne. Informanten forteller også om at hun var blitt institusjonalisert. En måte å motvirke institusjonalisering vil være at ungdommen lærer den unge holdninger og ferdigheter som er nyttig i storsamfunnet. I stedet for å utvikle kunstige tilpasninger til institusjonens struktur (Storø, 2001). Informanten bodde på institusjonstidspunktet på institusjon igjen, men forteller at hun er på vei ut i den selvstendige tilværelse. Hun forteller følgende om tankene hun har rundt overgangen hun snart skulle gjennom:

Jeg har mange tanker om det (overgangen), det har jeg. Jeg gruer meg litt. Ja jeg gjør det. Sist gang jeg bodde et sted sa jeg siste gang jeg flytter på meg. Men nå er jeg

kommet hit at jeg skal finne midlertidig plass igjen. Så nå har jeg begynt å grue meg.

Informanten forteller at hun nå skal ut i bolig, som hun nå har begynner å grue seg til. Hun påpeker også frustrasjon rundt det å finne en midlertidig bolig igjen. Mange med bakgrunn fra barnevernet har ofte ustabil boligsituasjon og flytter mye. Som sagt tidligere viser annen forskning at ungdom ønsker mer stabilitet når det gjelder boligsituasjonen (Skårstad Storhaug, 2008). Informanten ser på overgang til bolig som noe hun gruer seg til, og skal på ny finne seg en plass å bo til hun finner seg noe mer langvarig.

Gjennom det informantene forteller i dette punktet forstår jeg det slik at det er ulike synspunkter i overgangen til den selvstendige tilværelse. En forteller om den gode overgangen, mens andre om den tøffe og vanskelige og en om det store skrittet. Det var bare en av dem som uttrykket den mest negative holdningen til sin overgang. Informanten fortalte om overgangen hun hadde vært igjennom, samt den overgangen hun gruet seg til.

4.5 Opplevelser fra oppfølging

Under intervjuene kom det frem flere beskrivelser rundt begrepet «ettervern». Informantene brukte begrepene ettervern og oppfølging om hverandre, jeg kommer derfor til og bruker begge begrepene for å beskrive informantenes synspunkter. I det rent faglige er «ettervern» et frivillig tiltak som anvendes i barnevernloven (1992) § 1-3. Det er derfor svært viktig for ungdommene at de blir motivert for den videre oppfølgingen av institusjonen eller fosterforeldrene (Bratterud & Skårstad Storhaug, 2008). Forskningen sier at de som mottar oppfølging er de som klarer seg best i den selvstendige tilværelse (Kristofersen, 2009).

Oppfølging kan også øke sjansen for å mestre utfordringene i overgangsfasen på en bedre måte (Clausen & Kristofersen, 2008). En fellesnevner for alle informantene var at alle takket ja til ettervern og oppfølging fra institusjonen eller fosterforeldrene, i samråd med § 1-3. På intervjutidspunktet sa tre av informantene at de hadde avsluttet oppfølgingen fra institusjonen, men alle hadde fortsatt kontakt. To hadde fortsatt oppfølging i form av UNGBO, NA-møter (Anonyme narkomane) og rehabiliteringsbolig, i tillegg kontakt med institusjonen. Det var bare en av dem som flyttet ut fra fosterhjem, hun kunne motta oppfølging fra dem frem til hun

ble 20 år. En av informantene hadde bodd på en etterverninstitusjon. Når hun flyttet videre i bolig mottok hun ikke oppfølging fra dem. Det kan ha resultert i at hun på intervju tidspunktet bodde på institusjon igjen. For å oppsummere hadde seks av syv kontakt med institusjonen eller fosterfamilien, mens en hadde avsluttet all kontakt på intervju tidspunktet. Oppfølgingen vil bli belyst gjennom to under kategorier, de tar for seg hvilken oppfølging informantene mottok og relasjonen til institusjon og fosterhjem.

Hvilken oppfølging ble tilbudt? - Betydningen av oppfølging

Det var fire av informantene som var ferdig med oppfølgingen på intervju tidspunktet. For en av dem avsluttet oppfølgingen i fjor, mens de to andre er det noe lenger siden. En av dem uttaler seg på denne måten:

Jeg følte det var jeg som tok hele styringen på det meste. De var bare der og hjalp og la til rette, jeg sa liksom hva jeg hadde lyst til og hva jeg ønsket liksom, ... hvem jeg ville bo med og sånn. Så håpet jeg bare på at det ville ordne seg på et vis. ... Jeg trengte veldig og... kunne konsentrere meg om skole og få støtte fra nav f.eks. det gjorde jeg også, jeg er veldig takknemlig for. Jeg har fått veldig mye egentlig i mitt ettervern.

Jeg fikk et inntrykk av at denne informanten så viktigheten av å få oppfølging på flere punkter, som bolig, økonomi og skole. Det mest sentrale tiltaket for ungdom er hjelp til å skaffe seg en god bolig og økonomisk støtte (Storø, 2012). Det virker som hun så verdien av oppfølgingen på de punktene hun ønsket. Hun satte stor pris på det. Hun forteller at hun tok styring og fremmet sine ønsker som viser at hun har hatt sterk medvirkning på innholdet i oppfølgingen. I tillegg til den praktiske oppfølgingen, var relasjonen en like viktig faktor i hennes oppfølgingsopplegg. Hun forteller videre:

Det var veldig betryggende at det var noen du kunne kontakte, noe som du vet ikke er dømmende. ... Vi hadde mye kontakt, men som sagt vi så ikke hverandre så mye. Mens jeg fortsatt var elev ... 30 % elev, det var ikke så lenge. Når jeg var det kom de og besøkte meg og var med på ansvarsgruppemøte med nav og forskjellig. De hadde sånn type oppfølging ... men etter hvert når jeg ikke var under institusjonen lenger, hadde jeg bare telefon kontakt og jeg kunne alltid komme på besøk og det gjorde jeg jo, alltid åpent hus.

Informanten trekker fram betydningen av relasjonen og kontakten med institusjonen. Det er avgjørende med relasjon i et godt ettervern, det kommer også frem i annen forskning (Mathisen, Backe-Hansen & Bakketeig, 2008). Informanten var den eldste og dermed var det en god stund siden hun mottok oppfølging fra institusjonen. Hun fortalte at hun ennå hadde kontakt og kom ofte på besøk. Jeg ser på det som at hun føler en tilhørighet til institusjonen og som fortsatt støtter henne. Hun beskriver det med «alltid åpent hus», som viser at institusjonen har tid og ressurser til å ivareta relasjonen til «gamle» ungdom. Det kommer fram i annen forskning at tid og ressurs er et problem som fører til et relasjonsbrudd mellom ungdom og institusjon (ibid). På intervjudispunktet var det tre av informantene som mottok oppfølging fra institusjonen eller fosterforeldre. En av dem beskriver opplevelsen av oppfølging på denne måten:

Det beste ettervernet jeg har hatt det er at de er der for meg uansett. At jeg kan ringe dem. Og sånn som nå får jeg bo der. Jeg bor på avdelingen. Så det er ettervern på en måte, jeg klarer ikke og være alene. ... Jeg flyttet nettopp inn, jeg har egentlig leilighet.

Under intervjuet oppga informanten at hun egentlig hadde egen bolig, men flyttet nylig inn i en av institusjonens rehabiliteringsboliger. Hun setter også relasjonen som en av de viktigste faktorene for et godt ettervern. Argumentet for at hun flyttet inn igjen var fordi hun ikke klarte å være alene. Hun sier videre:

... Jeg går i NA ... det er mitt ettervern da.

Informanten ser også verdien av å gå i NA-møter og oppgir at det er hennes ettervern. Noe som informanten nedenfor også ser på som en viktig faktor:

NA-møtene og bruker en sponsor og ettervern og alt det der for å snakke om ting og si hva jeg er redd for. Og bruke alle de støtte spillerne jeg har. Så har jeg sett hvor viktig det er å ha skikkelig ettervern. Og se hvor viktig det er å se og bli følget opp.

En sponsor kan ses på som en fadder, som i denne sammenheng vil være en ressursperson som allerede har vært i denne situasjonen (Storø, 2012). Hun sier videre:

Jeg ringer faktisk fordi jeg har sett verdien i hjelp da. At jeg trenger ikke gjøre alt selv. ... En trenger rutiner en trenger struktur og når en ikke klarer å lage de tingene selv er du nødt til å ha noen som lager de tingene for deg. Men og at det ikke bare er over i

det øyeblikket en ser at nå går ting bra, nå går plassen til noen andre. Nå trenger ikke du ettervern lenger. ... men faktisk så er det mye bedre å gå et på måneder, kanskje et år på overtid enn på en måte kutte det for tidlig å se at det gikk til hekk.

Begge informantene ser på NA-møtene og relasjonen som svært verdifull i oppfølgingen. Begge har fortsatt kontakt med institusjonen og ser verdien av det. En av informantene kom fra fosterhjem, og skal nå gå over til betydningen av oppfølging fra fosterforeldre. Informanten hadde på intervju tidspunktet bodd i en hybel i ca. seks måneder. Hun beskriver oppfølgingen på denne måten:

(Fostermoren) sa jeg kunne komme tilbake. Men nei jeg klarte meg og ville bo her (i hybelen). Jeg fikk ganske mye (oppfølging). De (fosterforeldrene) hjalp meg med alt nesten. Og enda hjelper de meg jo.

«Dette tilsier at fosterforeldrene har en sentral rolle i å forberede ungdommen på overgangen til en selvstendig tilværelse» (Bakketeig & Mathisen, 2008, s. 244). Ut i fra sitatet tolker jeg det slik at informanten selv har valgt å flytte ut fra fosterhjemmet etter oppnådd myndighetsalder. Fostermoren informerer om at informanten kan komme tilbake når som helst, der informanten aviser forslaget i håp om å klare seg selv. Det sies at hovedregelen er at ungdom skal kunne få bo i fosterhjemmet selv etter fylt 18 år. Informanten påpeker at hun har fått mye oppfølging og får enda hjelp fra fosterforeldrene. Barnevernet skal arbeide for at fosterforeldrene fortsetter å være en del av ungdommens nettverk etter fylt 18 år (ibid). Informanten fikk videre spørsmål om hun viste hvor lenge hun skulle ha oppfølging, der hun svarer:

Jeg tror jeg kan ha det så lenge jeg vil. De har satt en periode på to år. ... men hvis jeg blir 20 år, og jeg ser at det går bra sånn som det gjør nå. Så tror jeg jeg bare vil (slutte).

I følge barnevernloven (1992) § 1-3 kan alle ungdommer som samtykker med tiltak motta hjelp frem til fylt 23 år. Informanten uttrykker at hun kan motta oppfølging hvor lenge hun vil, men er innstilt på å avslutte oppfølgingen etter fylt 20 år. I forskningen kommer det frem at fosterforeldre synes det var vanskelig å få tiltak etter at ungdommen ble 20 år. Dette kan ha noe med det økonomiske ansvaret å gjøre. Regelverket sier ikke hvem som har ansvaret for å dekke utgiftene som følger med oppfølgingen (Backe-Hansen & Bakketeig, 2008). I følge denne informanten uttrykker hun positivitet rundt oppfølgingen hun mottar. I motsetning til informanten nedenfor:

Også kom vi til ettervern da. Da følte jeg fremdeles at jeg egentlig var litt under tvang, at de kunne gjøre som de ville. Jeg følte de bare hadde gått inn i livet mitt og kunne gjøre hva de ville. Og det kunne de så å si også. Det er det som er galt.

Informanten beskriver negative holdninger til oppfølgingen hun fikk fra institusjonen. Ut i fra det hun fortalte, har ikke institusjonen satt seg inn i hennes behov eller ønsker. For å skape en god oppfølging er relasjon helt sentralt. Det kan se ut som denne relasjonen ikke var til stede og det ble da vanskelig å skape en god oppfølging. Hun uttrykker at hun det var institusjonen som tok avgjørelsene for henne. Det viktig at den unge får fremme sine opplevelser, tanker, meninger og følelser til den som føler opp (Røkenes, 2008). Ut i fra det som er sagt er relasjon den viktigste faktoren i oppfølgingen til å klare seg i den selvstendige tilværelse. For å skape en kontrast til dette spurte jeg alle informanter om hvis de ikke hadde hatt oppfølging hvor de tror de hadde vært nå? Jeg spurte om dette for å høre hvor stor oppfølgingen har betydd for dem i møte med det selvstendige liv.

En av informantene sier han sikkert ikke hadde vært i jobb enda, en at hun fortsatt hadde ruset seg og en tredje at hun hadde vært død eller i fengsel. Disse uttalelsene sier mye om hvor viktig oppfølging er i overgangen til den selvstendige tilværelse. Det var særlig to av informantene som utpekte seg med sine svar:

Uansett om ... jeg klarte meg bra og var voksen var det nok at jeg hadde veldig stabilt ettervern. Det hadde krev mye av meg hvis jeg skulle greid dette alene, så det var en enorm/skikkelig trygghet at de var der uansett. Og det bør de jo i et ettervern, uansett hvor voksen eller bra man klarer seg selv er det ... i en overgang greit å ha noen som følger en opp.

En annen:

Hvis jeg ikke hadde hatt oppfølging så kunne det gått gale. Jeg tror at i veldig mange tilfeller der folk er i behandling eller på institusjonen der det går veldig galt etterpå, er der ettervernet svikter. Tror jeg. Jeg er privilegert og heldig så får ha det sånn som jeg har det.

Begge uttrykker at de har vært avhengig av den oppfølgingen de har fått for og kommet der de er i dag. Den ene trekker frem at et ettervern er nødvendig uansett hvor bra man klarer seg.

Den andre forteller uten ettervern kan det fort gå galt når man kommer ut i den selvstendige tilværelse på egen hånd.

Jeg spurte også på hvilke områder informantene trengte mest oppfølging på. Ungdommer er forskjellige og har ulike behov, også når det kommer til type oppfølging. En av de mest brukte tiltakene er økonomisk støtte (Storø, 2012). De fleste beskrev at de mottok økonomisk støtte, enten om det var nav, lånekasse eller annet. Tre av dem tjente også penger gjennom jobb. Jeg fikk en følelse av at de tok økonomisk støtte som en mer selvfølge og relasjonsstøtte som mer nødvendig. En trekker frem omsorg som en viktig støtte i oppfølgingen:

... Det var å vite hva rusen gjorde mot meg, men det er en erfarings sak tenker jeg. ... omsorg var det jeg trengte mest når jeg flyttet bort.

Det trekkes frem i litteraturen at begrepet omsorg er svært sentralt i overgangen (ibid). Det informantene trakk frem i intervjuet var omsorg fra saksbehandler og de voksne i hennes liv. Gjennom omsorg skal personer sikre at ungdommen i overgangen få ivaretatt sine grunnleggende behov, som er nødvendig for å vokse og utvikle seg. Det er viktig å se den individuelle ungdom og se deres behov. Det kan være lett å overse de viktigste omsorgsbehovene, fordi de blir sett på som voksne. Den unge bør få uttrykke hva deres behov er (Tjersland, et. al, 2010) s. 164. En annen fortale om kommunikasjon og relasjon som støtte i oppfølgingen:

Det jeg trenger mest oppfølging på det er at noen sier at: dette går fint nå skal vi slappe av, dette går fint. Og se på alle de løse trådene og se hva vi kan gjøre noe med. Og bare få en plass til å blåse ut. Fordi mye av det praktiske ordner jeg selv. Det jeg trenger hjelp til er å vite at jeg har noen å blåse ut til. Det blir av og til litt mye. ... Bare det å stikke opp til kontoret og spør: Hei har du ti minutter kan jeg snakke litt. Det er der jeg trenger hjelp da.

En av de viktigste forutsetningene for å håndtere overgangen til en selvstendig tilværelse er en voksenperson som følger opp, gir råd og veileder ungdommen (Bakketeig, Oterholm & Backe-Hansen, 2008).

Kontakt med institusjonen eller fosterhjemmet

I følge forskningen trekker flere barnevernsledere fram relasjonen til ungdommen som betydelig både under og etter utflyttingen og ivareta den på best mulig måte (Mathisen, Backe-Hansen og Bakketeig, 2008). Frem til nå i dette punktet er relasjon trukket frem som en av de viktigste faktorene i oppfølgingen. Relasjon blir også fremhevet for denne informanten:

... Jeg hadde veldig mye kontakt med institusjonen. Egentlig stort sett hele tiden, så jeg har brukt dem ganske bra. ... det har veldig stor betydning at... man får så god kontakt. Jeg føler det er hele rehabiliteringen grunner i, kontakten eller relasjonen man får. Hvis man ikke har det har man ikke noe trygghet eller noe å hente». ... (Det er) så mange personligheter på institusjonen at som ungdom så bør du minst finne en som du kan få en relasjon til, det er det de er gode på.

En annen forteller:

Ganske mye (kontakt) i begynnelsen, men så dabbet det litt av. Det er slik det skal være synes jeg.

Begge informantene gir uttrykk for relasjonen hadde stor betydning. Det er helt sentralt med relasjon for å få et godt ettervern (Mathisen, Backe-Hansen & Bakketeig, 2008). I det andre sitatet kommer det frem at relasjonen ikke skulle vedvare men heller dabbe av. I motsetning til neste informant som fortalte om en kontakt som ikke eksisterer:

Nei, nei de tok ingen kontakt med meg, det gjorde de ikke. Jeg hadde en veldig heftig periode der jeg ringte og skjelte og skjelte dem ut så jeg tror jeg ødela veldig mye av demmes bilde av meg. ... Jeg var lenge sint på dem.

Informanten beskriver i hennes tilfelle at relasjonen til institusjonen var fraværende. Forskningen peker på viktigheten med relasjon mellom institusjonen og ungdommen. Informanten forteller at hun var sint på institusjonen, som kan ses ut i fra at hun ikke fikk opprettholde relasjonen til institusjonen i utgangspunktet når hun flyttet ut. Et annet punkt forskningen peker på er at institusjonen mangler midler og det å sette av nok tid til det formålet (ibid). Det som kommer frem i dette sitatet er mangelen på relasjon mellom ungdom og institusjon. Den fraværende relasjonen kan føre til at den unge «gir opp». Den unge kan få følelsen av at de voksne ikke vil dem vel og ikke forstår dem, som skaper mistillit (Storø, 2001). I motsetning forteller en annen:

Kanskje en gang i uken, så kan det vær hun ringer meg. Så spiser vi hos dem annen hver søndag.

Hun peker på kontakten til fosterforeldrene. Når jeg hørte ordet søndag fikk jeg assosiasjoner til Storøs (2012) *søndagsmiddag*, både fra boken men også fra en konferanse som jeg har deltatt på fortalte han om *søndagsmiddagen*. I norske familier er søndagsmiddagen veldig spesiell og en sentral arena for ungdommenes overgang. Hun gir uttrykk for en god relasjon mellom henne og fosterforeldrene.

En av informantene forteller at hun fikk en fot innenfor UNGBO når hun var 18 år og skulle flyttet ut fra institusjon. Ikke lenge i egen bolig la hun seg frivillig inn på en rusinstitusjon som hun flyttet ut fra for ca. seks måneder siden. Nå er hun blitt 20 år og er hun i ferd med å miste UNGBO fordi hun er for gammel. Det sies at for å motta hjelp fra UNGBO må ungdommen søkes inn via barneverntjenesten og varer for de fleste rundt 2 år, der ungdommene er ca. 20 år. Unntaket er hvis det er behov for lenger oppfølging og ungdommen kan søke om forlengelse fra UNGBO (Lindland, 2012). Der er dette informanten ønsker:

UNGBO er det jo en tidsgrense på ... vi står midt oppi det nå. De i UNGBO vil gi min plass videre til noen andre. Både min koordinator og saksbehandler i barnevernet, vi jobber jo i mot det. Fordi jeg trenger UNGBO, absolutt. Selv om mitt liv er stabilt så er det veldig skjørt da. Det skal ikke så mye til, jeg sliter med rus sug fortiden og jeg kjenner det er tungt å være 20 år og ha så mye ansvar som jeg har da... Vi skal øyeblikk inn i et møte ... og snakke om hvorfor jeg trenger UNGBO da. Det er som regel et to års løp fra du er 18 til du er 20 år egentlig. Men så har (jeg) fått et ekstra tiltak, at jeg skal ha UNGBO så lenge jeg går på skole i alle fall. Så får vi se hva det blir til.

Jeg ser på det hun sier som at hun har behov for videre oppfølging på av UNGBO. De typiske barneverntiltakene som barneverninstitusjonen og ungdomshjem, tas det også i bruk andre tiltak som rusinstitusjoner, bo- og arbeidskollektiv og psykiatri. Ungdommene som starter ruskarrieren før 18 årsalderen er det fortsatt viktig at barneverntjenesten forsetter å være inne i bilde selv om ungdom plasseres i rusinstitusjoner til tross for at de har passert myndighetsalderen (Kristofersen, 2009). Dette fikk denne informantene som en positiv erfaring. Hun flyttet ut 18 år gammel etter å ha vært på denne institusjonen siden hun var 17 år. Etter at hun ble 18 år havnet hun i fengsel og måtte sone en dom på seks måneder betinget. Hun sonet 4,5 måned og sonet resten av den betinget dommen på en rusinstitusjon. Hun

forteller at det var saksbehandleren i barnevernet som informerte henne og som hjalp henne med å sone resten av dommen på rusinstitusjonen selv om hun var over 18 år:

Det var jo de (institusjonen) som ordnet behandlingen og sa det var mulig i det hele tatt å sone dom på behandling.

Ut i fra sitatet oppfatter jeg det slik at det fortsatt er viktig med oppfølging etter fylt 18 år. Viktigheten med å ha kommet innenfor noe før du oppnår myndighetsalderen som hun nå ikke hadde hatt krav på. Det var særlig en av informantene som påpekte en negativ holdning til ettervernet hun mottok. Hun foreller følgende:

Mitt ettervern skulle vært psykiatri. Og det fant jo jeg utav også på et vis, at jeg måtte inn der en liten svipptur. Det forsto jeg til slutt. Og jeg er veldig glad for det. Det er ikke sikkert jeg hadde sagt det hvis jeg ikke hadde vært nødt til å se det selv sant. På mange måter kan man jo si det at jeg ikke ble sett gjorde at jeg måtte ta mer ansvar.

Informanten forteller at hun hadde behov for ettervernstiltak innen psykiatri, noe som hun ikke fikk. Det at hun ikke fikk det ettervernet som hun trengte, gjorde at hun måtte finne utav hva hun trengte på egen hånd. I følge forskningen: «Hvis ungdom i ettervernfase har store problemer som medfører behov for institusjonsplass i rusomsorgen eller psykisk helsevesen, kommer i tillegg utfordringer knyttet til å skaffe slike plasser» (Mathisen, Backe-Hansen & Bakketeig, s. 241). Rundskriv fra 2003 Barnevernloven (1992) § 1-3 – Tiltak for Ungdom over 18 år inneholder elementer som peker på ungdoms rett til medvirkning i egen sak: «Det er viktig at barneverntjenesten, i god tid før ungdommen fyller 18 år, informerer ungdommen om adgangen til å opprettholde tiltak etter fylte 18 år, og avklarer med ungdommen hva han eller hun selv ønsker». Det kommer tydelig fram at institusjonen ikke har tatt utgangspunkt i hennes behov. Det førte til at hun selv måtte finne utav det som hun ser på som ansvarsfullt.

4.6 Opplevelser fra den selvstendige tilværelse

Informantene beskrev ulike opplevelser fra den selvstendige tilværelse. Friheten, ansvaret og dagtilbud var noen av ordene som ble brukt. Det kan være vanskelig å vite hva det innebærer å leve den selvstendige tilværelse, jeg skal derfor i denne sammenhengen forklare hva det vil

si å leve den selvstendige tilværelse. I vår kultur blir man sett på som en voksen når man klarer seg selv, som ofte blir formulert som: «å stå på egne ben», «være uavhengig», «forlate redet». «I praksis betyr det gjerne å inngå i samfunnets felleskap, forsørge seg selv, ha sin egen bolig og et arbeid eller en økonomisk inntekt som en kan leve av, og eventuelt stifte egen familie» (Iversen & Skårstad Storhaug, 2008, s. 53). For informantene i denne studien kan den selvstendigheten bli for stor, i forhold til de praktiske kriteriene, som innebærer å flytte ut i egen bolig, styre egen økonomi og ikke minst løsrive seg fra institusjonen eller fosterhjemmet. I tillegg må den unge selv vite hva det vil si å bli voksen og uavhengig (ibid). En av informantene kunne fortelle:

For meg som har vært narkoman og bare sett alt svart og trodd at jeg skulle bli narkoman, så måtte jeg snu alt dette. Og det var først null toleranse for både alkohol og narkotika. Kutte ut vennene mine. Finne en trygg plass å bo. Ha dagtilbud, om det er jobb, møter, skole eller bare å ha noen å være med. Ta kontakt med gamle venner. Å fylle disse punktene ... til punkt og prikke. ... så går det bare av seg selv da, så gikk det mye bedre enn det jeg trodde det skulle gå, når jeg har noe å forholde meg til.

Som sagt tidligere hadde tre av informantene et rusproblem under intervjutidspunktet. Å leve den selvstendige tilværelse for denne informanten innebar å holde seg borte fra all form for rus, finne en trygg bolig og ha dagtilbud. Ut i fra det hun sier vil jeg si at hun har god selvinnsikt og innforstått med hva som skal til for å få det best mulig for henne. For ungdom som sliter med rusproblemer er en viktig faktor for ungdom å tilrettelegge områder som skole, arbeid, bolig, fritid og økonomi (Storø, 2012). Dette ser jeg på som det hun mener med dagtilbud. Hun konkluderer med at når hun har noe å fylle dagene med og har noe å forholde seg til, så går det mye bedre enn det hun hadde trodd.

Hvordan er det å leve den selvstendige tilværelse?

Samtlige informanter ble spurt om hva de syntes om å leve den selvstendige tilværelse. På intervjutidspunktet var det bare seks av informantene som levde den selvstendige tilværelse, der den siste var tilbake på institusjon. Jeg fikk et inntrykk av at de fleste hadde en positiv holdning, en forteller:

Jeg kunne ikke tenkt meg noe annet. Når man bor på institusjon så vil man bare bo der i det trygge, men jo mer ansvar man tar jo mer frihet er det liksom.

Informanten bak dette sitatet var også jenta som hadde levd lengst i den selvstendige tilværelse. Jeg fikk en følelse av at hun var svært komfortabel med å leve selvstendig og svarer med at hun ikke kunne tenkt seg noe annet, med et smil rundt munnen. Hun beskriver også selvstendighet med ordet frihet, som også denne informanten gjør:

At jeg har funnet ansvar er faktisk frihet. Tar du ansvar så får du en frihet. Når jeg går på jobb så vet jeg at den datoen så får jeg penger. Når jeg forholder meg til det og det så får jeg det bra.

Felles for disse to informantene var at begge utrykte at: «jo mer ansvar man tar jo mer frihet får man». I motsetning forteller en annen:

Jeg holder fortsatt på å bli vandt med det, så det tar litt tid. ... Jeg føler jeg ikke har vært selvstendig før nå. Jeg har kanskje det, jeg tar kanskje litt hardt i. ... Jeg tror jobben begynner nå, når jeg bor alene. Jeg har jo bodd alene nå siden. Ok, når jeg flyttet ut hadde jeg en kjæreste som jeg bodde med i 2 år. Så jeg har bodd alene nå i tre måneder.

Denne informanten hadde levd det selvstendige liv i to år sammen med kjæresten. På intervjutidspunktet hadde hun vært singel i tre måneder der hun påpeker at det er nå jobben mot selvstendigheten begynner. Jeg forstår det slik at hun kan ha følt en trygghet med kjæresten som nå er borte og hun er nå alene. Noen ungdommer kan trenge å bo sammen med noen i sin første bolig (Storø, 2001). Den eneste gutten blant informantene bor nå hos sin mor og forteller følgende om hvordan det selvstendige liv er:

Jo, det er greit det. Det hadde vært kjekt å bo der (på institusjonen) resten av livet. ... Hadde jeg flyttet tilbake der nå, hadde jeg styrt det litt selv.

Han sier det er greit, men tilføyer at han kunne bodd på institusjonen resten av livet. Helgeland (2009) fant blant dem som levde et «vanlig» liv, at gutter som hadde bodd lenge i kollektiv tilpasset seg kollektivet som sitt hjem. Denne holdningen vil jeg si er ganske lik denne informantens holdning. Mens andre vil tilbake til institusjonen, forteller en annen om å balansere mellom selvstendigheten og sårbarheten:

Fordi jeg blir veldig sårbare når ting er ustabil rundt meg og så er jeg mottagelige for ganske mye. Og det og på en måte å balansere er veldig vanskelig. At nå er jeg selvstendige og bor her men og av og til vær sårbare da og ustabile. Det er veldig

vanskelig å kombinere. Men det er jo da jeg har det ettervernet og folk rundt meg og støtte meg på, og dele det jeg er ikke alene om det lenger. Det føles veldig godt. Jeg tenker jo som så da at så lenge jeg bare er rusfri så ordnes de andre tingene av seg selv da.

For denne informanten er det å finne en balanse mellom alle følelsene en utfordring. Jeg forstår det som at utgangspunktet for å ha det bra er hun først og fremst er avhengig av å være rusfri. Når hun føler ubalanse er et stabilt ettervern det som betyr noe for henne, der hun kan dele tankene med andre. En annen forteller om det store ansvaret:

Em, jeg hadde jo trodd at det ikke skulle blir så mye ansvar da. Jeg har ikke helt forstått det at det stopper jo aldri. Jeg sitter og kjenner litt på det da når får jeg friminutt? Når er det noen andre som kan ta ansvar for alt som skal skje sant.

I følge Storø (2003) er det mange som føler at ansvaret er for stort. For denne informanten kom ansvaret som følger med det selvstendige liv som en stor overraskelse. Det var en av informantene som skilte seg ut med sin beskrivelse av å leve det selvstendige liv. Hun var også den informanten som på intervju tidspunktet bodde på institusjon, men som tidligere har bodd selvstendig. Hun forteller:

Det var litt interessant fordi når du går lenge med folk fra institusjonen så lurte du plutselig på når du går alene hvor dem er. Det er veldig rart. Det opplevde jeg flere ganger, så kikket jeg bak meg så er du helt sikker på at de går etter deg, så gjør de ikke det. Det er fader så plagsomt det der med at, fotfølgingen som vi hadde. Herregud.

Denne informanten sier hun har en følelse av at noen følger etter henne. Jeg får en følelse av at hun har bodd lenge på institusjon og hadde vanskeligheter med å vende seg til den selvstendige tilværelse.

Tilpasning til samfunnet

Det jeg forstår som en del av det selvstendige liv er å kunne føle seg en del av samfunnet. «Samfunnets regler handler om kravet til å ha lært «folkeskikk», og å ha lært seg de alminnelige spillereglene for deltakelse og samhandling, om å opparbeide skikkethet, ferdigheter for deltakelse i et større fellesskap» (Lie, 2011, s. 236). Informantene fikk spørsmål om tilpasning til samfunnet. De fleste fortalte at det var og fortsatt var vanskelig å

tilpasse seg samfunnet de levde i. Av informantene var det bare gutten oppga at han ikke synes det var vanskelig å tilpasse seg samfunnet. I motsetning til jentene som synes dette var krevende. En av dem forteller:

Vanskelig, jeg kjempet lenge i mot. ... Det var en ganske stor smell ... bare folkene (ansatte) også, de er ikke mennesker som sånn resten av verden. Jeg vet ikke om det går an å forberede seg på det, jeg vet ikke.

En annen fortalte om samfunnets forventninger til henne:

Det er det jeg synes er vanskelig med det å tilpasse seg samfunnet fordi det er så mye forventinger, hvordan du skal vær, sånn og sånn og sånn. Hvis du bryter meg det så får folk veldig store øyer og tenker «hva er det så feiler henne liksom». Virker jo så oppegående sant.

Når barnevernsungdom flytter ut i den selvstendige tilværelse, har samfunnet de samme forventningene som de har til de andre ungdommene (Storø, 2012). «For mange kan det være utfordrerne nok bare det å forholde seg til å skulle bli en voksen og ansvarsbevisst person slik samfunnet rundt krever» (Kristiansen, 2009). De fleste sitatene har til nå uttrykket vanskeligheten med å tilpasse seg samfunnet. Denne informanten kunne fortelle om respekten hun mottatt av samfunnet:

Men som regel så viser det seg jo at samfunnet har enorme respekt for det jeg har gjort da. Og viser det med å gi meg tillit og gi meg en sjanse for deg jeg er i dag og ikke den jeg var en gang da. Det betyr mye da. Å få den respekten og aksepteringen fra andre, «ja du har vært ute en vinternatt, men nå er du stabile, nå er du ansvarsfulle og nå kan vi stole på deg». Det betyr ganske mye å få den. Jeg har ikke fått noen ting annet enn positive tilbakemeldinger og respekt med å fortelle hver jeg er da.

Under intervjuet fikk jeg et inntrykk av at informanten var åpen om institusjonsoppholdet og hennes bakgrunn som rusavhengig. For ungdom som har vært under omsorg av barnevernet, er det svært viktig for dem at de blir møtt på en positiv og inkluderende måte av samfunnet (Storø, 2001). I motsetning forteller en annen informant om skammen av å ha bodd på institusjon:

Å fortelle at jeg har bodd i fosterfamilie gjør meg ingenting. Det er så mange så gjør det og de vet hvordan det er. Med institusjon så føler jeg det er noe helt annet.

Denne informanten var den eneste som flyttet ut i den selvstendige tilværelse fra fosterfamilie. Jeg forstår det slik at hun har en blandet følelse av å fortelle andre om sin bakgrunn. Hun sier det er greit å si at hun har bodd i fosterhjem, men ikke institusjon. Hun blir spurt videre om hvorfor hun føler det slik. For å gi meg et inntrykk av det, forteller hun om en episode:

... Mange har et helt annet syn på det, hvis du forteller dem at du bor på institusjon. Det likte jeg ikke i det hele tatt. Jeg husker når læreren min fikk vite det så var det sånn, «ok, sover dere i stuen med madrasser». Nei jeg har eget rom liksom. Det likte jeg aldri å fortelle.

Det kommer tydelig frem at informanten opplevde en ubehagelig reaksjon på at hun bodde på institusjon. Det vil jeg si kan være en grunn til at informanten ikke likte å snakke om institusjonsoppholdet.

Livssituasjon nå

Helt til slutt i intervjuene avsluttet jeg med å spørre hver enkelt om deres livssituasjon. Jeg fikk et inntrykk av at de var på forskjellige steder i livet. Noen kunne fortelle at de var på en bra plass, noen at de fortatt var sårbare og en som uttrykker at hun var sint og lei seg. En av den fortalte:

Jeg tror jeg er på en bra plass da. Jeg har roen, jeg kommer meg på jobb. Det har jeg egentlig gjort hele veien. Jeg har en god rutine. Så hopper det seg opp av og til, så da må jeg finne rutinen igjen. Det blir bedre kjenner jeg, at ting går seg til. Jeg tenker litt sånn, i dag har jeg det ikke så bra men er gjerne bedre i morgen.

En annen:

... Jeg skal si jeg har blitt selvstendig og er ansvarsfull og tar de telefonsamtalene jeg er nødt til å ta. Om jeg ikke tar den når jeg burde tatt den så tar jeg den hvert fall. Jeg er en plass i livet der ting er ganske travelt. Der jeg holder på å bygge meg et etablert liv der jeg skal lære meg sånne ting som økonomi og sånt underveis og det fungerer til tider veldig bra og det fungerer til tider ikke så bra.

Begge informantene gir uttrykk for at de er på en bra plass og er ansvarsfulle. Selv om ting ikke blir gjort med en gang eller ting hoper seg opp, finner de alltid strukturen på livet igjen. Jeg vil si det er slik livet er. I motsetning uttrykker en av informantene sinne og frustrasjon:

Pr. i dag har jeg godtatt at jeg er sinte og lei meg, og de tingene der. Det er bare sånn det er. De følelsene har jeg rundt det, og egentlig så går det kun ut over meg selv. Men jeg kommer aldri dit at jeg aldri har noe sinne. Konsekvensene ble så store for meg når jeg reiste. Hvis det ikke hadde vært det, hadde jeg ikke hatt de samme følelsene rundt det. De konsekvensene kommer jeg alltid til å bli påminnet. Jeg vil alltid bli påminnet hvor det startet også sant. Jeg liker det de arbeider for å hjelpe folk, de tingene er kjempe fantastiske de er jo det. Jeg ser hvor mye arbeid de ønsker å gjøre og de har en god mening med det de holder på med. Det gjør det vanskelig for meg og vær sinte for noen ganger.

Denne informanten var den eneste som hadde en så negativ holdninger til institusjonsoppholdet og som hadde klare mening. Informanten sier innledningsvis at hun har godtatt at hun er sint og lei seg den dag i dag. I forhold til informantens uttalelser ser jeg på hennes situasjon som en likhet med en gruppe ungdommer Storø (2012) beskriver som *de sinte ungdommene*. Jeg får et inntrykk av at informanten ikke har sett verdien av det hun ble tilbudt fra de voksne på institusjonen, dette fordi hun uttaler at hun fikk så store konsekvenser for henne. Det kom videre frem i intervjuet at hun i dag ikke har noe kontakt med institusjonen. Skal man bistå ungdom som er sinte sies det at man bør søke kontakt med ungdommen og bygge gradvis opp relasjonen til hverandre. Hun sier tilslutt at hun ser verdien av deres arbeid, og at dette gjør det vanskelig å være sint. Hun sier videre:

Altså hadde de jo en annen plan enn hva jeg hadde. Vi hadde forskjellige planer. Jeg hadde lyst å flytte ut i leilighet og sånn. Og de hadde lyst at jeg skulle være et år til. Det var sånn det var. ... jeg synes ikke det var aktuelt rett og slett.

I følge Storø bør man ta den unge på alvor og interessere seg i ungdommens situasjon. De voksne bør også interessere seg for ungdommens planer og perspektiver. Noe som de ansatte på institusjonen har gjort motsatt av. Informanten er tydelig rettet mot fremtiden og ikke fortiden, der de voksne bør akseptere dette. Informanten gir også uttrykk for at hun vil flytte i egen leilighet, der institusjonen svarer med at hun bør være der et år til. Dette vil jeg se på som en dårlig dialog mellom institusjonen og informanten. For å rette opp igjen denne dialogen, kan de voksne legge til rette praktiske behov som, for eksempel bolig (Storø, 2012).

Tidligere kom det frem at hun ikke ble forberedt på det selvstendige liv, det kan ha noe med at institusjonen hadde planer om at hun skulle være der et år til, noe hun ikke var interessert i.

I følge Kristofersen og Clausens (2008) kan vi se at barn med tiltak fra barnevernet som har fylt 18 år gjør det dårligere enn andre barn på ulike områder. Som utdanning, inntekt, sosialhjelp og arbeidstilknytning. Barnevernsbarna med rusproblem er de som kommer dårligst ut når det gjelder vellykkede voksen karrierer. (Kristofersen, Clausen, & Jonassen, 1996). Av informantene var det seks av dem som har hatt eller hadde et rusproblem under intervjutidspunktet. Det kom frem at de informantene med rusproblem, fem av seks levde det selvstendige liv i dag.

4.7 Hva har vært viktig? – Er det ting som har vært savnet?

Jeg har nå gjort rede for overgangen til den selvstendige tilværelse gjennom syv kategorier. De har tatt for seg forberedelse, flytting, oppfølging og overgangen til den selvstendige tilværelse. Denne siste kategorien forteller det informantene har sett på som viktig og ting som har savnet i overgangen til det selvstendige liv.

Hva har vært viktig for deg?

For å få et innblikk i hva informantene legger i hva som har vært viktig for dem spurte jeg blant annet informantene om hva et godt ettervern var for dem. En av dem hadde en klar mening om hva som har vært viktig henne:

Jeg vet hvert fall at institusjonen har vært veldig viktig og er veldig glad for hele systemet, hvordan det er bygd opp. Jeg tror aldri livet mitt hadde vært så bra uten dem. Det er jeg ikke i tvil om en gang.

En annen forteller om tryggheten av å kunne kontakte institusjonen:

Det var veldig betryggende at det var noen du kunne kontakte noe som du vet ikke er dømmende eller, det er noe annet å ringe til de enn å ringe til familie, fordi de får bekymring med en gang. Så det er veldig viktig. Det har mye å si altså.

Begge informantene forteller om hvor viktig institusjonen har vært for dem i overgangen til et selvstendig liv. «Det er viktig å ha et sted å kunne komme til på besøk, hvor man føler seg velkommen, og hvor noen voksne man kjenner godt har tid til å sette seg ned og ta en prat, sette på vaffeljernet, spørre hvordan det går, hjelpe til med praktiske ting, gi råd, osv.» (Storø, 2003, s. 27). En fortalte om følelsen av og ikke å bli gidd opp:

Det jeg liker med institusjonen er at de faktisk gir deg en sjans til å velge ting selv og de gir seg ikke. Hvis jeg går på en smell, to, tre og syv, så henter de meg bare inn igjen.

Det var en av informantene som gjennom hele dette kapitelet uttrykket at hun er skuffet, lei seg og sint over sitt institusjonsopphold og sitt liv etterpå. Når hun fikk spørsmål om hva hun synes er et godt ettervern, sa hun først at det var et godt spørsmål. Hun svarer videre:

Det må vær et sted som gir trygghet. Så må det vær et sted der de er veldig bevist på hva de skal tilby hvem og at de kan tilby noe. Synes også at det er viktig at de kan forandre hvis de ser at de ikke er med på å utvikle. Da må de legge andre planer. Da må de tåle og gjør om på sine handlingsmønstre, på samme måte som de som bor der må gjøre det, endre på sine arbeidsmønstre. Det synes jeg er et godt ettervern, de som (kan) si kanskje jeg tok feil. De som klarer der er et godt ettervern.

Jeg får et inntrykk av det hun forteller som den måten hun ville opplevd prosessen fra institusjon til selvstendighet, og ikke slik som det faktisk var.

Som sagt var det bare en av informantene som flyttet ut fra fosterhjem ut i den selvstendige tilværelse. Hun fortalte om å bli plassert i fosterhjem sammen med søsteren som har vært svært viktig for henne. Hun ble plassert på barnehjem da hun gikk i 5. klasse, sammen med søsteren sin. Når hun begynte i 9. klasse ble både hun og søsteren plassert i samme fosterhjem. I følge Barne- og familiedepartementet (1997): «Som hovedprinsipp skal søsken plasseres i samme fosterhjem». Det kommer også frem i annen forskning at søsken som flytter sammen klarer seg bedre enn søsken som skilles hevder noen forskere (Bunkholdt, 2006).

Det hadde blitt vanskelig hvis vi ikke hadde vært på samme plass. Da hadde vi hvert fall hverandre. Jeg tror også foreldrene våres også syntes det var greit at det var greit at vi var sammen og ikke alene.

Ut i fra dette forstår jeg det slik at hun setter det å bli plassert sammen med søsteren veldig høyt. Hun forteller også om betydningen av å flytte til fosterhjem, som har vært svært betydningsfylt for henne:

... Jeg er ganske takknemlig for at jeg flyttet i fosterhjem. Jeg tror ikke det hadde gått så bra med meg så det gjør nå hvis jeg hadde bodd på institusjon helt til jeg ble 18 år.

I følge forskningen er det de barnevernsbarna som har vært i vanlig fosterhjem som har størst andel med positive voksne karrierer. Fosterhjem har 26 % vellykkede karrierer i forhold til barnehjem og institusjon som bare har 10 % (Kristofersen et al., 1996). Det kan ha vært en faktor i den vellykkede selvstendighet. Også et viktig tiltak at hun ble omplassert til fosterhjem.

Er det ting du har savnet?

Dette siste punktet tar for seg de tingene som informantene har savnet i løpet av overgangsprosessen. Under intervjuene ble informantene spurt etter hvert punkt om det kunne blitt gjort noe annerledes i forhold til de ulike fasene. Der kom det frem elementer informantene har savnet og ønsker ble gjort annerledes. Når jeg ser på helheten ser jeg at de fleste var fornøyd, og noen synes det var vanskelig å sette ord på hva som kunne blitt gjort annerledes. En av dem fortalte om savnet av å få besøk:

Fått besøk og sånn gjerne, ... at de gjerne kunne tatt mer initiativ og sånn.

En annen savnet å trene og bo i leilighet:

Det jeg savnet var jo det å begynne å trene på å bo i leilighet ikke sant, det har de jo tiltak til der ute med treningshybler og da må du vær i visse faser ikke sant.

En tredje påpeker:

Nei, det var jo dette her med at det ikke var noen som kunne kjøre og ordne den egen praktiske tingen. Fortsett fra den lille praktiske detaljen så har ting gått smertefritt. Og resultatet er jo at det bor her enda. Så noe riktig har jeg jo gjort.

I disse tre sitatene kommer det frem ulike savn i overgangsfasen til det selvstendige liv. En ønsket mer besøk, en savnet å trenge å bo i leilighet og den tredje hadde savn etter å få ordnet de praktiske tingene i overgangen. En av dem ga uttrykk for at hun selv ville fortelle institusjonen hva de gjorde feil i hennes tilfelle:

Jeg har hatt lyst å fortelle dem litt om at de bør fokusere litt mer på individer. Jeg synes de burde gjør ting litt bedre der.

Hun peker på individet. Arbeidet med den unge i overgangen til den selvstendige tilværelse skal være individuelt fokusert. Det er også viktig at den som følger opp kjenner den bestemte ungdom (Storø, 2001). Det handler om å ha et individfokus og ikke se ungdom som del av en gruppe. Det skal også tas utgangspunkt i hva som er tilpasset den situasjonen de er i (Storø, 2012). I forhold til dette vil jeg si at hun ikke ble behandlet individuelt.

Gjennom disse syv kategoriene har informantenes stemme kommet frem. Hver enkelt kategori har belyst et tema som har hatt betydning for informantenes overgang til den selvstendige tilværelse. Det var seks av informantene som trakk i den samme retning. De uttrykket ofte at de var fornøyde og refererte til det livet de levde nå. Fem av dem bodde i en selvstendig bolig, en hos sin mor og en i rehabiliteringsbolig. Den siste informanten uttrykket gjennom kategoriene en negativ og misfornøyd holdning til overgangen til den selvstendige tilværelse. Hun var også den eneste som på intervju tidspunktet bodde på institusjon igjen. Videre i oppgaven kommer oppsummering av kapitlet som helhet.

4.8 Oppsummering

I dette avsnittet skal jeg ta for meg de mest sentrale trekkene som forekom i dette kapitlet. Som nevnt i metodekapitlet hadde jeg syv individuelle intervjuer. I dette avsnittet vil jeg ta for meg de mest sentrale trekkene ved disse syv intervjuene, og en oppsummering av de viktigste funnene. Informantene som er presentert er mellom 18-24 år, seks jenter og en gutt. Gjennom intervjuene ønsket jeg informantenes opplevelser rundt egen overgang til den selvstendige tilværelse. De mest sentrale funnen fra hver kategori vil bli presentert, men først vil jeg belyse funnet som overrasket meg.

Som vist i punkt 4.1 var det seks av informantene som flyttet ut fra institusjonen da de ble 18 år. Det vil si at flytteårsaken var nådd myndighetsalder der fem av dem avsto videre oppfølgingstiltak etter utflytting. Dette førte til at disse fem informantene flyttet tilbake igjen etter noen måneder i den selvstendige tilværelse. Jeg fant mangel på motivasjon, lite modenhet, frihetsfølelse og rusfokus som hovedgrunnen for denne utflyttingen. Denne overgangen til det selvstendige liv førte dem tilbake til institusjonen igjen. Mulighet til å komme tilbake til institusjonen vil jeg si informantene satte stor pris på. Utflyttingen kan ses på som en test der alle strøk. Jeg forstår det slik at informantene så viktigheten av og ikke bli gidd opp etter en utflytting, men heller se det som en erfaring. I motsetning var det bare en av dem som hadde en vellykket utflytting som 18 åring, hun var også den eneste fra fosterhjem. Det som overrasket meg var at over halvparten av informantene som opplevde dette, noe som er et høyt tall i forhold til utvalget for denne studien. Jeg vil tro de tok denne utflyttingen som en erfaring og en læring, som de videreførte til den siste gangen de flyttet ut. Jeg valgte å ta med den første utflyttingen fordi det ville være interessant å se historien rundt og erfaringene hver informant satt igjen med. Det vil også si noe om hva de lærte og kunne bidra til en bedre utflytting neste gang. Den siste utflyttingen vil være i fokus i den videre oppsummeringen.

Under intervjuene kom det frem to retninger i overgangen til den selvstendige tilværelse. Disse to retningene var skille mellom dem som klarte seg og ikke i den selvstendige tilværelse, på intervjutidspunktet. Den ene retningen resulterte i at det var en av informantene som bodde på institusjon igjen og en bodde på rehabiliteringsbolig. Jeg vil nå ta for meg likhetstrekk og forskjeller ved mine informanter. Jeg vil presentere mine hovedfunn ved å referere til den siste gangen informantene flyttet ut i den selvstendige tilværelse.

Forberedelsen ses på som grunnsteinen for å kunne klare seg i den selvstendige tilværelse (Storø, 2001). Det kom frem at seks av syv informanter opplevde at forberedelsen var til stede i overgangen til den selvstendige tilværelse i ulik grad. De fleste synes likevel ikke at forberedelsen begynte tidsnok. De trakk frem blant annet praktisk forberedelse i kjøp av ting og treningshybler som viktige faktorer i forberedelsen til et selvstendig liv. Det var bare en som ga uttrykk for at forberedelsen begynte tidlig, hun var også den eneste fra fosterhjem. I motsetning var det en informant som opplevde forberedelsen som fraværende. Hun fikk følelsen av at institusjonen ville ha minst mulig fokus på dette, og at de fortrenget tanker på at hun en dag skulle ut å bli selvstendig. Dette førte til at hun ikke fikk forberedt seg god nok, som igjen førte til at hun hadde lite grunnlag for å klare seg selv. Funnene som tidligere vist i punkt 4.2 er at likevel over halvparten var fornøyd med den forberedelsen de fikk.

Informantene flyttet ut 18, 19 og 20 år gamle. Det sies at ungdom fra institusjon flytter før 19 årsalderen og noe senere fra fosterhjem (Storø, 2001). Funnene i denne studien viser det omvendte. Det var informanten fra fosterhjem som flyttet ut som den yngste og som hadde bodd i egen hybel i seks måneder på intervjutidspunktet. De fleste uttrykte at de flyttet på en positiv måte, og ingen flyttet i konflikt med institusjonen eller fosterforeldrene. Ingen av informantene flyttet ut på en spesiell dato, som fremstilles som positivt. De trekker frem muligheten for å flytte når «tiden er inne», og når de følte seg klar for det. I motsetning var det to av informantene som ønsket å forlenge utflyttingen. Det var bare en av dem som fikk dette innvilget, noe som informanten opplevde som avgjørende for henne. Det var en informant som uttrykte en mer negativ holdning til sin flytting. Hun følte seg i utgangspunktet ikke klar og hadde følelsen av at hun flyttet inn i en midlertidig løsning. Informanten var på vei ut av institusjonen da jeg snakket med henne, noe hun gruet seg til. Samtlige fortalte at de fikk hjelp til å flytte, enten av familie, institusjon eller fosterforeldre.

Funnene i denne studien viser at seks av syv fikk den oppfølgingen de ønsket og hadde behov for. De oppga at de selv valgte ut hva oppfølgingen skulle inneholde og som mest nødvendig i forhold til deres situasjon. Under intervjutidspunktet var det tre informanter som enda hadde oppfølging, i form av rehabiliteringsbolig, UNGBO og oppfølging fra fosterforeldre. To av disse trakk også frem NA-møtene som sitt ettervern. De fleste trakk frem kontakt og relasjon som det viktigste, det kom også frem at de fortatt hadde kontakt med institusjonene. I motsetning bodde en av informantene på en etterverns institusjon før hun flyttet ut i den selvstendige tilværelse. Informanten forteller her at hun ikke fikk den friheten som hun hadde trengt. Da hun flyttet ut fikk hun ikke videre oppfølging fra institusjonen. Dette resulterte i at

hun på intervjutidspunktet bodde på institusjon igjen. Med videre oppfølging kunne det ført til at informanten fortsatt hadde bodd selvstendig på intervjutidspunktet.

Et av de sentrale funnene i dette kapitelet var relasjon og oppfølging i overgangen som de viktigste faktorene. Det handlet om at de alltid hadde noen å komme til hvis de hadde behov for det. Felles for de seks informantene som bodde selvstendig var relasjon som en avgjørende faktor for å klare seg i den selvstendige tilværelse. Relasjonen ble en gjentakelse gjennom alle de syv kategoriene som er presentert. Det vil si at gjennom overgangen til den selvstendige tilværelse var relasjonen det som kom frem fra samtlige informanter. Det kommer frem i deler av et sitat at, «... uten relasjon har man ingenting og hente...». Oppfølging og støtte fra en spesiell person, kom frem som viktig. Alle de seks informantene oppga at de fikk dette gjennom hele overgangen til den selvstendige tilværelse. Det handler om og nå et modningsnivå, som vil kunne resultere i at informantene kunne sette seg inn i hva den selvstendige tilværelse innebar. Det kom også frem viktighet av å kunne ha medvirkning i egen sak, som førte til at informantene fikk det de hadde krav på.

Det kom frem sterke uttalelser når informantene ble spurt om livssituasjonen uten ettervern og oppfølging. Arbeidsledighet, rus, fengsel og død var det som kom frem under intervjuene. Jeg vil derfor trekke frem hvor viktig det kan være med ettervern og oppfølging, som kan føre til at arbeidsledighet, rus, fengsel og i verste fall død kan unngås. For at så sterke ord kan bli unngått med en så liten forskjell som ettervern kan være. Det sier også hvor mye denne oppfølgingen han betydd for informantene i denne studien.

Det kommer tydelig frem at en av informantene trakk i motsatt retning enn de seks andre informantene. Informanten beskriver en rekke faktorer som ikke var til stede under overgang til den selvstendige tilværelse. Forberedelsen var ikke til stede. Hun fikk ikke videre oppfølging fra institusjonene etter utflytting, heller ingen relasjon eller kommunikasjon før eller etter utflyttingen. Dette første til at hun ikke ble sett som et enkeltindivid, ved tanke på hennes egne behov og ønsker for fremtiden. Overgangen ble en stor konsekvens for henne. Hun sier videre at institusjonsoppholdet ikke hadde vært til noe hjelp, og hun alltid vil bli minnet på hvor det hele startet. De punktene som informantene oppfattet som fraværende, var punktene som var tilstedeværende for de fleste andre informantene.

Det var fem informanter som bodde selvstendig på intervjutidspunktet. De virket fornøyd gjennom hele sin overgang og ble møtt med sine behov. De siste to bodde på rehabiliteringsbolig og institusjon. De fleste fortalte at de var fornøyd med å leve det

selvstendige liv. De trakk frem frihet, ansvar og dagtilbud som positive beskrivelser av den selvstendige tilværelse.

Ettervern kan ses på som det som kommer etterpå. Det som kommer frem i denne studien handler om å se på ettervern som en prosess som omhandler *før*, *under* og *etter* utflytting. Fremstillingen viser at fravær i hele prosessen resulterte i en negativ overgang, og ingen grunnlag for å klare seg i den selvstendige tilværelse. Prosessen som tilstedeværende førte til en god overgang, med et bedre grunnlag for å leve selvstendig. Funnene viser at oppfølging etter utflytting og en god relasjon til oppfølgerne belyses som det viktigste i følge informantene. Det vil si *etter* utflyttingen.

5. Avslutning

Bakgrunn for valg av temaet startet med at jeg leste boken, *ettervern og overgang for ungdom i barnevernet* av Storø (2012) og deltagelsen på ettervernkonferansen, «*ka då ittepå*» arrangert av Stavanger kommune (ettervernkonferanse, 2012). Det ga meg motivasjon og inspirasjon til å satse på temaet ettervern fra ungdom ståsted. Konferansen som helhet viste meg hvor viktig et godt ettervern kan være. Jeg ente opp med problemstilling:

Hvordan opplever ungdom som har vært på institusjon og fosterhjem sin egen overgang til en selvstendig tilværelse?

Temaet i denne masteroppgaven har hatt fokus på hvordan ungdom opplever sin egen overgang fra institusjon og fosterhjem til en selvstendig tilværelse. Jeg har vært interessert i de eldste ungdommene i barnevernet, og deres vei mot en selvstendig tilværelse. Det finnes to kriterier som må være tilstede for at ungdom skal kunne motta etterverntiltak. De må ha mottatt etterverntiltak før 18 årsalderen og de må selv samtykke til dette. Oppgavens fokus har vært på ungdom som har takket ja til ettervern i samråd med barnevernloven (1992) § 1-3.

Ungdom kan være svært forskjellige. Overgangen til en selvstendig tilværelse oppleves individuelt, og det må tas hensyn til hver enkelt sitt behov og livssituasjon. Det å være under offentlig omsorg til oppnådd myndighetsalder kan være en krevende overgang i seg selv. Det vil derfor være viktig å snakke med den unge før denne dagen inntreffer. Ettervern handler om å støtte de eldste ungdommene i barnevernet som er på vei ut i den selvstendige tilværelse. Når ungdom er ute av barnevernet og skal ut å ta vare på seg selv, kan det oppleves som en avslutning. I motsetning er det noe som starter, som er budskapet i oppgavens tittel «der det slutter, starter det». Jeg har plukket ut deler av et sitat som belyser akkurat dette:

... jeg tror jobben begynner nå, når jeg bor alene...

Formålet med denne oppgaven var å undersøke hvordan ungdom opplever sin egen overgang fra institusjon og fosterhjem til den selvstendige tilværelse. Jeg fikk innblikk i hvordan denne

overgangen ble sett gjennom en ungdoms ståsted, samt virkning og fravær av et ettervernopplegg. Jeg ønsket en forståelse, å frembringe temaet inn i et samfunnsmessig lys.

Studien er en kvalitativ studie av syv unge voksne i alderen 18-24 år, seks jenter og en gutt, og deres opplevelser fra denne overgangen. I tillegg til intervjuene har jeg også brukt ulike teoretisk og forskningsmessig perspektiv for å belyse problemstillingen min. Kapittel to belyser overgangen til en selvstendig tilværelse gjennom tre aspekter *før*, *under* og *etter* utflytting, som er hentet fra Storøs (2001) forberedelse, flytting og oppfølging. Det kommer frem at overgangen må ses som en prosess og som en helhet. Gjennom intervjuene fikk informantene mulighet til å fortelle om deres egne opplevelser og reflektere over deres egen overgang.

Ettervernbegrepet omhandler de eldste ungdommene i barnevernet. I 2011 var det 6 200 unge med ettervernstiltak, som hadde det best utgangspunkt for å klare seg i den selvstendige tilværelse (<http://www.ssb.no/>). Det er ungdom med ettervernstiltak som klarer seg best, og som er mest motiverte for å oppnå en vellykket selvstendig tilværelse (Kristofersen, 2009). Denne studien har hatt oppmerksomhet på ungdom på vei ut av barnevernet, som er på vei inn i det selvstendige liv. Barneombudet skriver i et brev til Barne- og likestillingsdepartementet: «Et godt tilrettelagt ettervern kan imidlertid gi flere ungdommer en god og verdig start på voksenlivet. Måltrettet og faglig forsvarlig innsats for de mest utsatte barna fra de fyller 18 år og frem til de fyller 23 år vil også spare samfunnet for betydelige ressurser og menneskelige lidelser» (Barneombudet, s. 1). Ut i fra dette handler denne studien om å belyse viktigheten av et godt ettervern. Dette for at ungdom på vei ut av barnevernet skal kunne få den beste starten på sin selvstendige tilværelse. Gjennom informantene fikk jeg frem deres stemme, som kan være med på å styrke dagens ettervern.

Målet vil altså være at den unge får den beste starten på sin voksentilværelse. Når den unge samtykker skal tiltak videreføres eller endres utover myndighetsalder. Det handler om å finne tiltak og oppfølging som er tilpasset den enkelte ungdom. For å kunne bistå den unge i overgangen kom det frem i det foregående kapitlet at god kommunikasjon og relasjon som det mest sentrale. Dette kommer også frem i tidligere forskning (Backe-Hansen & Bakketeig, 2008). Dette bidro til at informantene opplevde trygghet og tillitsfølelse, til den som følger opp. Muligheten for å angre seg i ettertid kommer sterkt frem hos et utvalg av informantene.

Dette førte dem tilbake, med nye erfaringer i bagasjen. Denne bagasjen vil kunne være med på å styrke deres vei mot sin selvstendighet.

Det vil være helt avgjørende med støtte i overgangen til den selvstendige tilværelse, enten om det er fra nettverket, institusjon eller fosterforeldre. Barnevernsungdom på vei ut i den selvstendige tilværelse har like mye rett til støtte i overgangen, som andre ungdom. Det kommer frem i NOVA rapport: *forskningsskunnskap om ettervern* at barnevernsungdom flytter for seg selv, tidligere enn andre ungdom (Backe-Hansen & Bakketeig, 2008). Dette gjør at de trenger oppfølging og støtte på de områdene som vil fremme positiv endring hos dem. Som igjen vil bidra til en vellykket selvstendig voksentilværelse. Det at den unge får denne støtten utover myndighetsalder, vil kunne spare samfunnet for betydelige ressurser og menneskelige lidelser.

For di fleste av informantene hadde støtten vært god og klart seg bra i overgangen. Det har resultert at de i dag lever i den selvstendige tilværelse. De har sett betydningen av god støtte, relasjon og egen vilje. For et mindretall har denne overgangen vært med dramatisk. Denne veien har blitt fullt med konflikt, brudd og mistillit. Dette har først informantene tilbake til institusjon.

Det er viktig for ungdom i denne overgangen å bli individuelt behandlet, og ha fokus på støtte og oppfølging som er tilpasset den enkelte ungdoms behov og situasjon. En oppfølger som er interessert i å hjelpe, samt oppfølging og støtte over tid, vil være helt avgjørende for at ungdom opplever overgangen fra institusjon og fosterhjem til den selvstendige tilværelse som betydningsfull for å lykkes i voksentilværelsen.

Denne studien er basert på et begrenset utvalg, som betyr at funnen ikke kan generaliseres. Likevel kan man ikke se bort i fra funnene som forekommer i denne studien. Mine funn omhandler de unges opplevelser fra overgangen fra institusjon og fosterhjem til en selvstendig tilværelse. Med denne studien ønsket jeg å øke kunnskapen og kompetansen i arbeid med ungdom på vei ut av barnevernet. De unge fikk gjennom intervjuene muligheten til å sette ord på sin egen opplevelser i overgangen, med anledning til å reflektere over egen situasjon, og den faktiske hendelsen. Jeg innledet oppgaven med min bakgrunn som nyutdannet barnevernspedagog, med lite forståelse av ettervernbegrepet. Jeg fikk jeg først høre om begrepet ettervern når jeg var ferdig utdannet. Gjennom utdanningen var det mye fokus på

barn på vei inn i barnevernet, og lite på de som var på vei ut for å bli selvstendige. Det er viktig å tenke på at de ungdommene som er på vei inn i barnevernet, en dag skal ut å kunne ta vare på seg selv, slik som andre ungdom. Erfaringene jeg har fått gjennom denne studien vil kunne være med på å styrke fokuset på denne delen av barnevernet. Jeg sitter igjen med viktig informasjon, som har gidd meg forståelse av teamet. Det er de unge som har opplevd denne overgangen som er ekspert innen dette temaet. For at barnevernsungdom skal møtes sin overgang til en selvstendig tilværelse på best mulig måte, må de behandles individuelt og få tilbud om hva hver enkelt ungdom har behov for.

Jeg vil avslutte med deler av et sitat fra en av informantene, som kan stå som et utgangspunkt for videre arbeid med de unge voksne på vei ut av barnevernet:

... Det beste ettervernet jeg har hatt er at de er der for meg uansett...

Referanser

- Bakketeig, E. (2008). Innledning. I Bakketeig, E & Backe-Hansen (Red.).
Forskningsskunnskap om ettervern (Vol. 17/2008). (s. 17-32). Oslo: Norsk institutt for forskning om oppvekst, velferd og aldring.
- Bakketeig, E & Mathisen, A. S. (Red.). (2008). *Forskningsskunnskap om ettervern*.
(Vol. 17/2008). Oslo: Norsk institutt for forskning om oppvekst, velferd og aldring.
- Bakketeig, E & Mathisen, A. S. (2008). Fosterforeldre og ettervern. I Bakketeig, E & Backe-Hansen (Red.). *Forskningsskunnskap om ettervern* (Vol. 17/2008). (s. 244-273). Oslo: Norsk institutt for forskning om oppvekst, velferd og aldring.
- Bakketeig, E. Oterhold, I., & Backe-Hansen, E. (2008). Hovedkonklusjoner og forskningsspørsmål fremover. I Bakketeig, E & Backe-Hansen (Red.).
Forskningsskunnskap om ettervern (Vol. 17/2008) (s. 274-302). Oslo: Norsk institutt for forskning om oppvekst, velferd og aldring.
- Berger, P. L. & Luckmann, T. (2000). *Den samfunnsskapede virkelighet*. Bergen: Fagbokforl.
- Binde, R. (2008). Overgang av ungdom i barnevernet. I Bratterud, Å & Skårstad Storhaug, A (Red.). *Overgang fra barnevernet til voksenliv i Trondheim* (s. 125-140). Trondheim: *sluttrapport fra OBVIT-prosjektet* (Vol. nr. 12/2008). Dragvoll: Utviklingscenteret.
- Bunkholdt, V. (2006). Barnets beste – mellom kontinuitet og stabilitet. I Follesø, R. (Red.).
Sammen om barnevern. Oslo: Universitetsforl.
- Clausen, S.-E. (2008). Ettervern og barnevernsstatistikk. I Bakketeig, E & Backe-Hansen (Red.). *Forskningsskunnskap om ettervern* (Vol. 17/2008) (s. 102-119). Oslo: Norsk institutt for forskning om oppvekst, velferd og aldring.
- Clausen, S.-E., & Kristofersen, L. B. (2008). *Barnevernsklinter i Norge 1990-2005* (Vol. 3/2008). Oslo: Norsk institutt for forskning om oppvekst, velferd og aldring.
- Dalen, M. (2011). *Intervju som forskningsmetode*. Oslo: Universitetsforlag.

- Dalland, O. (2012). *Metode og oppgaveskriving for studenter*. Oslo: Gyldendal akademisk.
- Den Nasjonale forskningsetiske komité for samfunnsvitenskap og, h., & Kalleberg, R. (2006). *Forskningsetiske retningslinjer for samfunnsvitenskap, humaniora, juss og teologi*. [Oslo]: Forskningsetiske komiteer.
- Everett, E. L., & Furseth, I. (2012). *Masteroppgaven: Hvordan begynne – og fullføre* (2. utg.). Oslo: Universitetsforlaget AS.
- Frønes, I., & Backe-Hansen, E. (2012). *Metoder og perspektiver i barne- og ungdomsforskning*. Oslo: Gyldendal akademisk.
- Helgeland, I. M. (2009). *Ungdom i alvorlig trøbbel: Veier til forandring*. Oslo: Universitetsforlaget AS.
- Hellevik, T. (2005). *På egne ben: unges etableringsfase i Norge* (Vol. 2005:22). Oslo: Norsk institutt for forskning om oppvekst, velferd og aldring.
- Iversen, O & Skårstad Storhaug, A. (2008). Arbeid med overgang og ettervern. I Bratterud, Å & Skårstad Storhaug, A (Red.). *Overgang fra barnevernet til voksenliv i Trondheim* (s. 53-69). Trondheim: *sluttrapport fra OBVIT-prosjektet* (Vol. nr. 12/2008). Dragvoll: Utviklingscenteret.
- Kristiansen, I.-H. (2009). *Utsatte unge 17-23 år i overgangsfaser: underveisevaluering av utviklingsarbeidet* (Vol. nr. 5/2009). Oslo: Norsk institutt for forskning om oppvekst, velferd og aldring.
- Kristiansen, I.-H., & Skårberg, A. (2010). *Sluttevaluering av utviklingsarbeidet utsatte unge 17-23 år i overgangsfaser* (Vol. 14/2010). Oslo: Norsk institutt for forskning om oppvekst, velferd og aldring.

- Kristofersen, L. B. (2009). *Barnevern og ettervern* (Vol. 10/2009). Oslo: Norsk institutt for forskning om oppvekst, velferd og aldring.
- Kristofersen, L. B., Clausen, S.-E., & Jonassen, W. (1996). *Barnevernsbarn i perioden 1990-1993* (Vol. 1996:22). Oslo: Norsk institutt for by- og regionforskning.
- Kvale, S., Brinkmann, S., & Anderssen, T. M. A. R. J. f. (2009). *Det kvalitative forskningsintervju*. Oslo: Gyldendal akademisk.
- Lie, G. T., (2011). Del II Ungdommenes behov og endringsprosess. I Lie, G. T., & Granby, I. *Mennesket bak rusen*. Bergen: Fagbokforl.
- Lie, G. T., & Granby, I. (2011). Del III Voksenperspektiv og ungdomsperspektiv. Likheter og ulikheter. I Lie, G. T., & Granby, I. *Mennesket bak rusen*. Bergen: Fagbokforl.
- Lindland, F. (2012). *Bolig etter endt barnevernsomsorg: sluttrapport*. Stavanger: UNGBO.
- Lurie, J. (2008). Føringer og lovgrunnlag: Ettervern for ungdom med barneverntiltak. I Bratterud, Å & Skårstad Storhaug, A (Red.). *Overgang fra barnevernet til voksenliv i Trondheim* (s. 25-38). Trondheim: *sluttrapport fra OBVIT-prosjektet* (Vol. nr. 12/2008). Dragvoll: Utviklingssenteret.
- Mathisen, A. S., Backe-Hansen, E., & Bakketeig, E. (2008). Barnevernsinstitusjonene og ettervern. I Bakketeig, E & Backe-Hansen (Red.). *Forskningsskunnskap om ettervern* (Vol. 17/2008) (s. 209-242). Oslo: Norsk institutt for forskning om oppvekst, velferd og aldring.
- Oterholm, I. (2008). Barneverntjenestens arbeid med ettervern. I Bakketeig, E & Backe-Hansen (Red.). *Forskningsskunnskap om ettervern* (Vol. 17/2008) (s. 161-208). Oslo: Norsk institutt for forskning om oppvekst, velferd og aldring.

- Røkenes, O. H. (2006). Å arbeide med mennesker: relasjonskompetanse og kommunikasjon. I Røkenes, O. H., & Hansen, P-H. *Bære eller briste: Kommunikasjon og relasjon i arbeid med mennesker* (2. utg.). (s. 7-40) Oslo: Fagbokforlaget.
- Rønningen, G. E., & Meij, R. v. d. (2010). *Overgang fra barnevern til selvstendig tilværelse: rapport fra følgeevalueringen av prosjektene Utsatt ungdom 17-23 og Fra barneverntiltak til boligetablering* (Vol. 02/2010). Tønsberg: Senteret.
- Skårstad Storhaug, A. (2008). Barnevern ungdom i Trondheim. I Bratterud, Å & Skårstad Storhaug, A (Red.). *Overgang fra barnevernet til voksenliv i Trondheim* (s. 71-89). Trondheim: *sluttrapport fra OBVIT-prosjektet* (Vol. nr. 12/2008). Dragvoll: Utviklingssenteret.
- Stein, M. (2004). *What works for young people leaving care?* Barkingside: Barnardo`s.
- Storø, J. (2001). *På begge sider av atten: Om ungdom barnevern og ettervern*. Oslo: Universitetsforlaget AS.
- Storø, J. (2003). *Klar, ferdig flytt: verktøykasse for ungdom*. Oslo: Gyldendal Norsk Forlag AS.
- Storø, J. (2012). *Ettervern og overgang for ungdom i barnevernet*. Oslo: Universitetsforlaget AS.
- Thagaard, T. (2009). *Systematikk og innlevelse*. (Utg. 3). Bergen: Fagbokforlaget.
- Thomassen, M. (2006). *Vitenskap, kunnskap og praksis*. Oslo: Gyldendal akademisk.
- Thornquist, E. (2003). *Vitenskapsfilosofi og vitenskapsteori*. Bergen: Fagbokforlaget.
- Tjersland, O. A., Engen, G., & Jensen, U. (2010). *Allianser: Verdier, teorier og metoder i sosialt arbeid*. Oslo: Gyldendal Norsk Forlag.
- Tjora, A. H. (2012). *Kvalitative forskningsmetoder i praksis*. Oslo: Gyldendal akademisk.
- Øia, T., & Fausen, H. (2003). *Oppvekst i Norge*. Oslo: Abstrakt forlag as.

Elektroniske publikasjoner

Barne- og likestillingsdepartementet. (2003, juli). Barnevernloven § 1-3 – tiltak for ungdom over 18 år. (Rundskriv IS-7.2003). Hentet fra:

http://www.regjeringen.no/upload/BLD/Rundskriv/2011/rundskriv_tiltak_barnevernsloven.pdf. (Hentet mai 2013).

Barne-, likestillingsdepartementet- og inkluderingsdepartementet (BLD). (2011). *Ungdom, makt og medvirkning* [NOU] 2011:20. Hentet fra:

<http://www.regjeringen.no/nb/dep/bld/dok/nouer/2011/nou-2011-20/10/5/1.html?id=668863>. (Hentet 16.04.2012).

Barneombudet. *Forslag til et bedre ettervern*. Landsforeningen for barnevernsbarn.

Hentet fra:

http://www.barneombudet.no/sfiles/7/53/3/file/Brev_bedret_ettervern.pdf.

(Hentet 25.05.2013).

Høringsnotat 23. oktober 2008. Høring – forslag til endring i lov 17. juli 1992 nr. 100 om barneverntjeneste. Hentet fra:

http://www.regjeringen.no/upload/BLD/H%C3%B8ringer/2012/horing_barneloven.pdf. (Hentet 14.05.2013).

Statistisk Sentralbyrå (SSB). (2011). [Tabell]. *Fleire tilsette og fleire barn i barnevernet*.

Hentet fra: <http://www.ssb.no/barneverng/>. (Hentet 21.05.2013).

Rutinehåndbok for barneverntjenestene i kommunene (2006). Oslo: Barne- og likestillingsdepartementet. Hentet fra:

<http://www.regjeringen.no/upload/kilde/bld/bro/2006/0007/DDD/PDFV/284439-q-1101.pdf>. (Hentet mai 2013).

Ettervernskonferansen 2012, «ka då ittepå». Hentet fra:

<http://www.ungbo.strong.no/1225759/>. (Hentet i mai).

Lover

Barnevernloven, LOV-1992-07.17-100. § 1-1. Hentet fra: <http://www.lovddata.no>.

Barnevernloven, LOV-1992-07.17-100. § 1-3. Hentet fra: <http://www.lovddata.no>.

Barnevernloven, LOV-1992-07.17-100. § 4-1. Hentet fra: <http://www.lovddata.no>.

Barnevernloven, LOV-1992-07.17-100. § 4-15. Hentet fra: <http://www.lovddata.no>.

INFORMASJONSSKRIV

Jeg er masterstudent i sosialfag ved Universitetet i Stavanger og holder nå på med min masteroppgave. Temaet for oppgaven er ungdom og ettervern. Problemstillingen jeg ønsker svar på er følgende: *Hvordan opplever ungdommer som har vært i institusjon og fosterhjem sin egen overgang til en selvstendig tilværelse?* Jeg ønsker gjennom dette prosjekt å finne ut av de unges egne erfaringer og opplevelser i overgangen fra institusjon eller fosterhjem til å flytte for seg selv.

For å finne ut av dette, ønsker jeg å intervju unge voksne i alderen 18 til 23 år som har bodd på institusjon eller fosterhjem. Spørsmålene vil dreie seg om de unges bakgrunn og deres egne fortellinger og erfaringer med ettervernet de selv fikk. Intervjuspørsmålene vil bli delt i tre hovedspørsmål med under spørsmål, de vil dreie seg om *før, under* og *etter* utflyttingen.

Jeg vil bruke båndopptaker og ta notater mens vi snakker sammen.

Det er frivillig å være med og du har mulighet til å trekke deg når som helst underveis, uten å måtte begrunne dette nærmere. Dersom du trekker deg vil alle innsamlede data om deg bli slettet.

Opplysningene vil bli behandlet konfidensielt, og ingen enkeltpersoner vil kunne gjenkjennes i den ferdige oppgaven. Opplysningene anonymiseres og opptakene slettes når oppgaven er ferdig, 30. Mai 2013.

Vi går igjennom informasjonen i begynnelsen av intervjuet før samtykkeerklæringen underskrives.

Hvis det er noe du lurer på kan du ringe meg på 994 58 505, eller sende en mail til KatrineHiim@hotmail.com. Du kan også kontakte min veileder Arvid Lone ved det samfunnsvitenskapelige fakultet på e-post arvid.lone@uis.no.

Studien er meldt til Personvernombudet for forskning, Norsk samfunnsvitenskapelig datatjeneste (NSD).

Med vennlig hilsen

Katrine Akselsen Hiim

Bevreveien 24

4017 Stavanger

Vedlegg. 2

Samtykkeerklæring

Det er frivillig å være med og du har mulighet til å trekke deg når som helst underveis, uten å måtte begrunne dette nærmere. Dersom du trekker deg vil alle innsamlede data om deg bli slettet.

Jeg har mottatt skriftlig informasjon som også er gjennomgått muntlig og er villig til å delta i studien.

Signatur Telefonnummer

Intervjuguide

Jeg skal i dette intervjuet fokusere på de unges overgang fra institusjon og fosterhjem til en selvstendig tilværelse. Først vil jeg vite noe om ungdommenes bakgrunn. Videre har jeg valgt å dele spørsmålene inn i tre hovedkategorier, *før*, *under* og *etter* utflytting. Til slutt vil jeg spørre deg om din livssituasjon og fremtidsplaner. Jeg vil også spørre om det er noe du vil tilføye og hvordan det har vært å stille opp i dette intervjuet.

Jeg vil innlede med å si min problemstilling:

Hvordan opplever ungdommer som har vært i institusjon sin egen overgang til en selvstendig tilværelse?

Generelt om informanten

- Kjønn?
- Hvor gammel er du?
- Institusjon eller fosterhjem?
- Hvilken type institusjon har du vært på?
- Hvor gammel var du når du kom til institusjonen eller fosterhjemmet?
- Hva har du av skolegang?
- Hvor lenge varte institusjons- eller fosterhjemsoppholder? - Og hvor gammel var du når du flyttet for deg selv?
- Hvor gammel var du når du avsluttet oppfølgingsprosessen?

Før utflytting

Vi skal i dette punktet snakke om forberedelsene før utflytting i institusjonen eller fosterhjemmet. Hva som ble gjort, hva det betydde for deg og hvem som hjalp deg.

- Kan du huske noe om når de ansatte begynte å snakke med deg om utflytting?

Kan du huske når forberedelsen begynte i institusjonen eller fosterhjemmet?

- Var det en voksen som fulget deg opp? – en bestemt voksen, fast voksen eller en gruppe av voksne, som ansvarsgruppen.
- Syntes du det var nok fokus rundt forberedelsen?
- Fikk du være med på avgjørelsene? Ble du involvert?
- Hvilke tanker hadde du rundt det å bli 18 år?
- Hvordan forberedte du deg?
- Hvor stor rolle betydde miljøarbeiderne på institusjonen eller fosterforeldrene når du skulle flytte ut?
- Gjorde institusjonen noe spesielt for deg før du flyttet ut? Da tenker jeg for eksempel på en fest eller lignende.
- Hva synes du kunne bli gjort bedre i din situasjon i forhold til forberedelsen?
- Er det noe mer vi kunne snakket om i forhold til dette punktet?

Under utflytting

I dette punktet skal vi snakke om selve flyttingen. Hvordan flyttingen gikk til, hvem som hjalp deg og hva det gjorde meg deg?

- Hvilken bolig flyttet du inn i? – flyttet du alene eller sammen med noen?
- Hvem hjalp deg med å skaffe boligen?
- Hvordan var første kvelden i din første bolig?
- Hvordan skjedde utflyttingen?
- Hvem hjalp deg?
 - Hva gjorde de?
- Var flyttingen planlagt og forberedte?
- Fikk du en utflyttingsdato?
 - Hva gjorde det med deg?
 - Ble den opprettholdt?
- Flyttet du i konflikt eller ikke?
- Var det nok fokus på flytteprosessen?
- Hvor mye kontakt hadde du med institusjonen eller fosterhjemmet etter utflytting?
 - Hva gjorde det med deg?
- Hvilke tanker hadde du rundt det å flytte fra institusjonen eller fosterhjemmet?

- Var det slik du hadde trodd?
- Virkelighetsbilde?
- Var det vanskelig å tilpasse seg samfunnet?
- Hvor klar følte du deg på å flytte ut?
- Flyttet du tilbake til institusjonen eller fosterhjemmet igjen for en periode?
 - Hvis ja; hvor lenge? Var betydde det for deg?
- Hva syns du kunne blitt gjort bedre i din situasjon i forhold til flyttingen?
- Er det noe mer vi kunne snakket om i forhold til i dette punktet?

Etter utflytting

Hvordan skjedde oppfølgingen og hvem hjalp deg? Hva gjorde oppfølgingen med deg? Jeg vil også gå inn på oppfølging på konkrete områder, som skole, arbeid, økonomi, nettverk og fritid.

- Kunne du kontakte institusjonen eller fosterhjemmet hvis det ble vanskelig?
 - Hvis ja; Gjorde du d? Hva gjorde det med deg?
- Hvor mye kontakt hadde du med institusjonen eller fosterhjemmet etter utflytting?
 - Hva betydde det for deg?
- Når sluttet kontakten med institusjonen eller fosterhjemmet?
 - Har du kontakt med dem enda?
 - Hvor stor betydning har det for deg?
- På hvilke områder trengte du mest oppfølging på?
 - Fikk du selv være med å plukke ut hva oppfølgingen skulle inneholde?
 - Hvordan ble oppfølgingen utført?
 - Bolig, skole, arbeid, økonomi m.m.
 - Trengte du mye oppfølging eller gikk det greit med veiledning?
 - I forhold til dette punktet – hva gjorde det med deg? Og hvem hjalp deg?
- Hvor lenge varte oppfølgingen?
 - Når ble den avsluttet?
 - Ble dere enige om at den skulle avsluttet?
 - Hvis du ikke hadde fått oppfølging hvor tror du at du hadde vert nå?
- Hvor stor betydning hadde oppfølgingen fra institusjonen eller fosterhjemmet for deg?

- Har du følt at du har blitt mer moden etter at du har levd en tid i en selvstendig tilværelse?
- Hvordan synes du det er å leve i en selvstendig tilværelse?
 - Hvor lenge har du bodd for deg selv?
- Møtte du noen spesielle holdninger møter med samfunnet angående din bakgrunn fra institusjon eller fosterhjem?
 - Hvordan synes du det var å tilpasse deg det samfunnet du lever i nå?
 - Hva gjorde det med deg?

Støtte på ulike områder

- Skole og arbeid
 - Hvordan har oppfølgingen vært i forhold til arbeid og/eller skole?
 - Når fikk du din første jobb/ begynte på skole?
 - Hvem hjalp deg med det? Og hva gjorde det med deg?
- Nettverk
 - Har og hadde du et støttende nettverk når du flyttet ut?
 - Måtte du danne deg et nytt nettverk når du flyttet ut fra institusjonen eller fosterhjemmet?
 - Hvis ja: Hvor krevende var det?
 - Fikk du hjelp til det?
- Fritid
 - Driver du med fritidsaktiviteter?
 - Hvor stor betydning har det for at du lever et selvstendig liv?
- Økonomi
 - Hvordan var det å styre økonomien selv?
 - Betale regninger og mat?
 - Hvem hjalp deg med det? Og hva gjorde det med deg?
- Var det selvstendige liv slik du hadde forestilt deg?
- Synes du institusjonen har gitt deg realistiske og virkelighetsbilder av livet utenfor institusjonen eller fosterhjemmet?
- Hva syns du kunne blitt gjort bedre i din situasjon i forhold til oppfølgingen?

- Er det noe mer vi kunne snakket om i forhold til i dette punktet?

Livssituasjon

- Hva har betydningen eventuelt mangelen på oppfølging og ettervern hatt å bety for din livssituasjon nå?
- Hvor står du i livet nå?
 - Singel, samboer, gift, barn? Boligsituasjon?
- Har du kontakt med institusjonen eller fosterhjemmet (støttepersonene) den dag i dag?
 - Hvis ja; hva har det å si for deg?
- Skole og/eller arbeid?
- Hvordan liker du å leve den selvstendige tilværelse?
- Hva er fremtidsplanene dine nå?
- Er det noe mer vi kunne snakket om i forhold til dette punktet?

Avsluttende spørsmål

- Hva kunne bli gjort annerledes i din situasjon? var det noe du savnet?
- Hva vil du beskrive som godt ettervern/oppfølging?
- Hva er bakgrunnen for institusjonsplasseringen eller fosterhjems plasseringen?
 - Hvilken paragraf ble du plassert med?
- Hvor gammel var du første gang du kom i kontakt med barnevernet?
- Syntes du det er noe jeg har glemt å spørre om, eller noe du vil tilføye tilslutt?
- Hvordan syns du det var å stille opp i dette intervjuet?